

Godt og blandet

Høstens første nummer har en magasindel som består av rikholdig lektyre. Vi er stolte av å trykke en rekke artikler og innlegg som flere av våre skribenter har gitt oss. Carsten Schuerhoff og Trygve Wyller problematiserer, med utgangspunkt i kurset Tro på stedet, begrepet «hverdagsreligion» i sin artikkel og går dermed inn i den pågående debatten om «Lived Religion» som pågår i den praktisk-teologiske forskninga. Arild Vøllestad har gitt oss en artikkel om Edith Stein, den tysk-jødiske filosofen som ble katolikk og ordenssøster. Per Kristian Aschim har skrevet en artikkel om videreutdanning for prester, der han gjengir den historiske bakgrunnen for dette og knytter det til livslang læring. Tor Berger Jørgensen har levert oss en omfattende presentasjon av Jan Ove Ulsteins tobindsverk om oppbruddsteologi og kristenradikalisme og kristensosialisme.

Sist, men ikke minst, i dette mannstunge selskapet har vi bedt sokneprest i Ullsfjord/Moskavuona suohkanbáhppa Stine Walmsness om å gi oss en første kommentar til Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport om samer, kvener og skogfinner i Norge. Stine jobber i et område som har vært hardt ramma av fornorskningspolitikken og lever tett på de problemfeltene kommisjonen avdekker. Nytt norsk kirkeblad skal komme tilbake til denne rapporten i et senere nummer der vi også tematiserer andre minoriteter i Norge, blant annet den jødiske.

I tekstgjennomgangsdelen gjentrykker vi noen av tekstgjennomgangene som falt ut i forrige nummer. Vi beklager at det skjedde.

Ellers har vi bokomtaler og annet godt og blandet å by på.

Vi ønsker våre lesere god høst!

Merete Thomassen
redaktør

Jervell- og alumniseminaret 2023

17. oktober

Kropp og kirkerom – materialitet og sansing

Når mennesker er tilstede i et kirkerom, er det mer enn ordene som kommuniserer. Arkitekturen, kunsten, musikken, lydene, luktene og stemninga sanses på ulike måter og formidler teologisk mening. Ofte har mye skjedd med gudstjenestedeltakerne lenge før gudstjenestens begynnelse. Kirkerommet virker på kroppen.

Kirkerommet og kirkebyggets virkning på kroppen gjelder ikke bare gudstjenestedeltakerne, men også presten og de andre tjeneste-gjørende. Hva gjør rommet med måten gudstjenesten utføres på? Hva gjør kunsten og arkitekturen med prekenen og liturgien?

Kropp, sanselighet, kirkerom og erfaring har vært lenge vært gjenstand for interesse innenfor flere fagfelt, deriblant det teologiske og liturgiske, det musikkvitenskapelige, kunst-historiske, arkitekturfaglige og teatervitenskapelige. Og likevel, eller kanskje nettopp derfor må vi spørre: Men hva er egentlig et kirkerom? Hva er det som gjør et rom til et "kirkerom"? Er det bruken, er det vigslingen, er det inventaret, er det menigheten? Stadig tilbakevendende diskusjoner om hva vi kan gjøre og ikke gjøre i et kirkerom viser vel at vi ikke har noen velutviklet teologi om kirkerommet. Kanskje er det på tiden å lage en?

På årets Jervell- og alumniseminar vil vi snakke om kroppen og kirkerommet og hva et kirkerom egentlig er. Det vil bli bidrag fra flere fagfelt.

Program

- 8.45: Registrering
- 9.15: Åpning: *Merete Thomassen*
- 9.30: Bilder skaper rom. Om bildets betydning i den religiøse erfaringen. Professor *Svein Aage Christoffersen*, TF
- 10.00: Å kjenne Gud på kroppen. Om rommets betydning i den religiøse erfaringen. PhD og sogneprest *Margunn Sandal*, Frogner
- 10.30: Pause

- 10.45: Troens øre. En refleksjon over musikkens funksjon i kirkerommet. Professor *Øivind Varkøy*, NMH
- 11.15: Erfaringsdeling fra prester i tjeneste: Sogneprest *Andreas Fosby*, sykehusprest *Inger Lise Myhre Guttormsen*, sogneprest *Hege Høiby*, studentprest *Kjersti Østland Midtun*
- 12.15: Samtale
- 12.45: Lunsj
- 13.45: Til ære og prydelse. Kirken pyntet til glede og sorg. Kunsthistoriker *Elisabeth Andersen*, NIKU
- 14.15: Materialisert kirkeidentitet. Fagdirektør *Ingrid Staurheim*, KA
- 14.45: Pause
- 15.00: Heilag klang og himmelsk lyd. Kirkeklokker til kvardag og fest. Gravferdsdirektør og folkemusiker *Henning Andersen*, Valdres
- 15.30: Døvekirkenes kroppsspråk. Prost *Linda Berntzen*, Døvekirken
- 15.45: Samtale
- 16.00: Gudstjeneste ved Døvekirken
- 16.30: Programslutt
- Ca. 17: Middag. Husk medbragt drikke!

Det blir anledning til korte hilsener og innslag på middagen. Henrik Ødegaard deltar som vanlig med allsang.

Påmelding og pris

Årets seminar koster kr 500 inkludert kaffe, lunsj og middag. Hvis du ikke skal delta på middagen koster seminaret kr 300.

Du melder deg på og betaler deltageravgiften på arrangementets nettside:

<https://www.tf.uio.no/om/alumni/alumnitreff/2023/index.html>

Har du særskilte diettbehov eller andre spørsmål kan du ta kontakt på info@teologi.uio.no

Påmeldingsfrist 5. oktober 2023

TROMSØ
INTERNASJONALE
KIRKEFESTIVAL

28. OKTOBER – 5. NOVEMBER

2023

ØYEBLIKKET - ČALBMELIIBA

SVÄNG – VIRTUOS FINSK HARMONICA-KVARTETT I ALLE SJANGERE

MØT SALMEDIKTEREN EYVIND SKEIE

BAROKKMUSIKK MED ENSEMBLE HYPERBOREA

ORGELSAFARI FRA KIRKE TIL KIRKE

DANSEFORESTILLINGEN RAPTURE

GEORG BULJO (vokal, div. instr.) OG TORE BRUNBORG (sax):
NINE VARIATIONS ON GOOD THOUGHTS

KIRKEBYGGETS ROLLE I SAMFUNNET FØR OG NÅ
– FOREDRAG OG SAMTALE

www.tikfestival.no

K Kulturrådet

Magasin

Etter- og videreutdanning for prester

En presentasjon av dagens system

Artikkelen er en bearbeidet og utvidet utgave av en presentasjon på Bispemøtets etter- og videreutdanningskonferanse 8. november 2022 i Bøler kirke.

Dagens system for etter- og videreutdanning av prester er et resultat av en mer enn 50-årig historie. Denne artikkelen redegjør for de viktigste målsettingene, styringsdokumentene, organene og prosessene i systemet.

Historikk

En grunnlagstenkning for etter- og videreutdanning for prester ble utviklet av Juvkam-komiteen i utredningen *Prestens arbeidsoppdrag og kravene til presteutdanningen* (NOU 1972:31). Denne ble siden fulgt opp av en egen utredning om *Prestenes etterutdanning* (NOU 1976:25). Men allerede i 1890-årene ble det avholdt prestekonferanser og teologiske høstkurs for prester, som både var pionertiltak i etterutdanning for prester, og foranledning for at Den norske kirkes presteforening ble dannet i år 1900.

Juvkam-komiteen slo til lyd for en planmessig etterutdanning i kirken, og forsto grunnutdanning og etterutdanning som en «nødvendig og organisk enhet». Presteutdannelsen måtte ikke betraktes som avsluttet med teologistudiet. Etterutdanningen skulle ikke først og fremst bøte på det som man ikke rakk over i

teologistudiet, men hadde noe nytt å tilføre som ikke var mulig å oppnå i grunnutdanningen, nemlig «samtidighet mellom studium og yrke».

Studiet vil bli en del av yrket, og yrket en del av studiet. Etterutdanningen vil bidra til at teologien fungerer i yrket. Prestens yrke som forkynner er intet annet enn teologien i funksjon. Dersom denne funksjon går i stå, medfører det ikke bare at prestens teologi tørker inn; det har som konsekvens at også hans forkynnelse rammes på en destruktiv måte.

Og de konkluderer: «Kombinasjonen grunnutdanning – etterutdanning er altså ingen nødutvei, men den utdanningsform som best tjener prestens oppdrag og funksjon» (ibid.).

Juvkam-komiteen ble fulgt opp med en gradvis utbygging av etter- og videreutdanning for prester. Fram til utgangen av 2013 ivaretok Presteforeningen på oppdrag fra Kirkedepartementet sentrale funksjoner i utvikling og gjennomføring av kurstillbud, i samarbeid med de teologiske utdanningsinstitusjonene. Det innebar blant annet å forvalte midler til utvikling og gjennomføring av videreutdanningskurs. På 1990-tallet ble et omfattende videreutdanningsprogram kalt *Spesialisering i praktisk prestedtjeneste* bygd opp. Etter kvalitetsreformen i høyere utdanning, ble den planmessige videreutdanningen for prester lagt om til en *Erfaringsbasert mastergrad i praktisk teologi* utviklet i samarbeid mellom de tre teologiske utdanningsinstitusjonene TF, MF og Misjonshøgskolen, samt Praktisk-teologisk seminar, og Presteforeningen. Hele tiden har de mer omfattende videreutdanningskursene vært komplettert av mindre etterutdanningskurs, stiftsdager og biskopenes fagdager.

Fra 1.1.2014 har Bispemøtet overtatt ansvaret for prestenes videreutdanning. Midlene som var kanalisert gjennom Presteforeningen, ble fra nå av kanalisert inn i Den norske kirkes budsjett. Fram til 1.1.2017 var det et partssammensatt Sentralt etterutdanningsutvalg ledet av Kirkedepartementet. Fra og med 1.1.2017 er Sentralt etterutdanningsutvalg ledet av Bispemøtet.

Styringsdokumenter for prestenes etter- og videreutdanning

Prestenes etter- og videreutdanning er på ulike vis forankret i vigslingsritual, tjenesteordning og hovedtariffavtale. Det sentrale styringsdokumentet er *Prest og kompetanse. Nasjonal kompetanseutviklingsplan for prester i Den norske kirke* som gjelder for fem år om gangen, inneværende plan gjelder tidsperioden 2021–2025. Den følges igjen opp av regionale kompetanseutviklingsplaner på bispedømmenivå.

Vigslingsritualet inneholder forpliktelsen til i studium og bønn å trenge dypere inn i de hellige skrifter og den kristne tros sannheter.

Tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for menighetsprester vektlegger oppdraget med å «forvalte Ord og sakrament slik at kristen tro og kristent liv fremmes i menighetene» gjennom gudstjenester og kirkelige handlinger, forkynnelse, trosopplæring, veiledning, sjelesorg og menighetsbyggende arbeid (§ 2). Dette er den tjenesten prestene skal være faglig utrustet til, både gjennom grunnutdanning og etter- og videreutdanning.

Hovedtariffavtalen på KA-området inneholder bestemmelser om *Kompetanse – læring og utvikling* (Kapittel 3.3). Dette er den formelle forankringen både for kompetanseplaner og samarbeidsorganer for kompetanseutvikling. *Hovedtariffavtalen* inneholder også bestemmelser om utdanningspermisjon, bindingstid og eksamen (§ 14,3-5), og et vedlegg om *Kompetanseutvikling* som utdypet kapittel 3.3.

Nasjonal kompetanseutviklingsplan for prester i Den norske kirke 2021–2025

Formålet med *Prest og kompetanse. Nasjonal kompetanseutviklingsplan for prester i Den norske kirke 2021–2025* er

å samordne og utvikle innsatsen med kompetanseutvikling mellom bispedømmene og Bispemøtet sentralt, og å legge til rette for innsats fra andre aktører som medvirker, slik at det

samlede utbytte blir størst mulig med tanke på å ivareta og utvikle prestatjenesten i Den norske kirke.

Planen er fastsatt av Bispemøtet, og utviklet i dialog med bispedømmene og etter drøfting i Sentralt etterutdanningsutvalg.

I tillegg til de grunnleggende dokumentene omtalt i forrige avsnitt, utgjør også «sentrale visjoner og mål for Den norske kirke» og «[d]e til enhver tid gjeldende mål og satsinger for Den norske kirke» rammer som Kompetanseutviklingsplanen forholder seg til. Planen «forplikter biskopene i deres ansvar for kompetanseutvikling for prester», det vil si de prestene som den enkelte biskop og bispedømmeråd har arbeidsgiveransvar for (s. 3). Dette betyr at denne planen ikke regulerer kompetanseutvikling for prester som ikke er ansatt i rettssubjektet Den norske kirke, eksempelvis sykehusprester, feltprester eller sjømannsprester.

Med *etterutdanning* forstår planen «tiltak som sikter mot faglig ajourføring av kunnskaper for at arbeidstakerne til enhver tid skal være i stand til å løse sine oppgaver, møte nye krav og fremtidige behov».

Med *videreutdanning* menes «tiltak som gir medarbeiderne mulighet til faglig fordypning som gir formell kvalifikasjon ut over grunnutdanningen, med eksamens- og vurderingsordninger, og uttelling i form av studiepoeng på universitets- eller høyskolenivå».

Strategiske mål, handlingsmål og tiltak

Planen har fastsatt følgende *strategiske mål for kompetanseutviklingen*

Kompetanseutviklingen skal bidra til en livslang personlig og faglig utvikling (*formatio*). Den skal underbygge kirkens oppdrag og bidra til kvalitet i prestatjenesten i møte med bredden i folkekirken. Den skal sørge for at prestene er faglig oppdatert i møte med utvikling innenfor teologi, kirke og samfunn; særlig vektlegges de utfordringer kirken i dag står overfor i sin kjernevirksomhet med:

- å tolke og formidle kirkens budskap i møte med en kritisk tenkende samtid
- å bidra til fornyet kirkelig engasjement i møte med endret oppslutning om dåp, konfirmasjon, gudstjenester og annet menighetsliv
- å tydeliggjøre kirkens rolle som kulturbærer og ressurs i møte med religiøse, kulturelle, samfunnsmessige utfordringer (s. 4)

Planen beskriver videre handlingsmål og tiltak under to overskrifter:

- Alle prester får i løpet av femårsperioden del i etter- eller videreutdanningstiltak av høy faglig kvalitet
- Kompetanseutvikling er et prioritert område i biskopenes ledelse av prestedtjenesten (s. 5)

Etter- og videreutdanningen for prester skal fordeles mellom bredde- og dybdetiltak. Breddetiltak vil normalt være etterutdanning tilrettelagt på bispedømme- eller prostinivå, mens dybdetiltakene i hovedsak vil være videreutdanning tilrettelagt på nasjonalt nivå, eller som «prosti- og bispedømmebaserte undervisningsprogram med nasjonal koordinering».

Når det gjelder videreutdanning er målet at minst fjerdeparten av prestene skal ha deltatt i dette i femårsperioden. Det er satt et måltall på 2000 studiepoeng årlig for den samlede tilrettelagte videreutdanningen. Dette tilsvarer en studieuke pr. presteårsverk i Den norske kirke i året. Hvis alle prester benytter seg av dette, er kapasiteten et 10 studiepoengs kurs pr. prest hvert sjette år.

Videreutdanningen knyttes «fortrinnsvis» til to masterprogrammer: *Erfaringsbasert master i praktisk teologi* og *Erfaringsbasert master i klinisk sjelesorg*, men det er åpning for andre opplegg «på tilsvarende faglig nivå». Uansett skal videreutdanningen «bidra til en langsiktig utvikling av den pastorale kompetansen i kirken» (s. 5). Dette er det biskopene forplikter seg til å utvikle gjennom kompetanseutviklingsplanen, og som prestene kan forvente å få mulighet til å utvikle gjennom å søke kompetansegivende videreutdanning.

Innenfor rammene av den nasjonale kompetanseutviklingsplanen, fastsetter så bispedømmene sine regionale kompetanseutviklingsplaner.

Organer

Bispemøtet behandler etter- og videreutdanningsaker etter et fastsatt årshjul nedfelt i Nasjonal kompetanseutviklingsplan, leder Sentralt etterutdanningsutvalg (SEU), arrangerer møter med aktuelle kurstilbydere og EVU-konferanser for de som arbeider med EVU i bispedømmene (både administrasjon og tillitsvalgte) og andre aktører på feltet. Bispemøtet gjennomfører EVU-undersøkelser blant prestene. Slike undersøkelser har blitt gjennomført i 2017 og 2020, og en ny er planlagt gjennomført i 2024. Bispemøtets administrasjon er observatør i Kompetanserådet. Bispemøtet utarbeider årlig rapport for EVU-feltet nasjonalt og i bispedømmene.

Sentralt etterutdanningsutvalg (SEU) er nasjonalt medbestemmelses- og drøftingsorgan for etter- og videreutdanningsspørsmål for prestatjenesten i rettssubjektet Den norske kirke. Arbeidsgiversiden har fire representanter, to fra Bispemøtet, en fra Kirkerådet (HR-sjef) og en stiftsdirektør fra Bispedømmene. Arbeidstakerorganisasjonene har fire representanter, for tiden tre fra Presteforeningen og en fra Fagforbundet Teologene. Bispemøtet er sekretariat for SEU.

Biskopene vedtar planer for og leder arbeidet med kompetanseutvikling i sitt bispedømme, og samvirker med *bispedømmerådet* om fastsettelse av årlig budsjettamme for planlagte EVU-tiltak i bispedømmet. Biskopen skal også se til at planer for den enkeltes kompetanseutvikling er tema i prostenes medarbeidersamtaler med prestene. Biskopen tildeler støtte og permisjon til videreutdanning for prestene i bispedømmet etter anbefaling fra RE(V)U.

Regionalt etter-(og videreutdannings-) utvalg er drøftingsorgan i hvert bispedømme. RE(V)U drøfter innkomne søknader om deltakelse på videreutdanningskurs og andre tiltak, og anbefaler forslag til tildeling for biskopen.

Kompetanserådet er et samarbeidsorgan mellom de tre teologiske utdanningsinstitusjonene TF, MF og VID og Presteforeningen. Kompetanserådet samordner kurstilbudet innenfor Erfaringsbasert mastergrad i praktisk teologi.

Organisering av kurstilbudet

Det nasjonale kurstilbudet utvikles i dialog mellom Bispemøtet, utdanningsinstitusjonene og arbeidstakerorganisasjonene. De fleste kursene som Bispemøtet prioriterer inngår i undervisningstilbudet på Erfaringsbasert mastergrad i praktisk teologi, men det er også rom for kurs fra andre aktører, for eksempel kurset «Tro og livstolkning i Sápmi» som tilbys av Sámi allaskuvla (Samisk Høgskole) i samarbeid med Samisk kirkeråd. Videreutdanningskursene kan gjennomføres nasjonalt, eller desentralisert i regioner, bispedømmer eller prostier. Enkelte videreutdanningstiltak blir også til på bispedømmenes eller prostiers initiativ.

Regionale etterutdanningstiltak utvikles i bispedømmet eller prostiet og drøftes med de tillitsvalgte på bispedømme- eller prostinivå. Nasjonale etterutdanningstiltak kan utvikles både av Kirkerådet, Bispemøtet og i samarbeid mellom disse og KA. En del kurs utformes som digitale kurs i Kirkerådets elektroniske læringsverktøy, mens et tiltak som *Teologidagene* har vært gjennomført som et fysisk arrangement. Etterutdanningstiltak kan pålegges av arbeidsgiver, eller være et frivillig tilbud om kompetanseheving og -vedlikehold.

I mange prostier drives det et felles studiearbeid i prestekollegiet i prostiet.

Treffer kurstilbudet?

Målsettingene i Nasjonal kompetanseutviklingsplan er utviklet i en prosess med innspill fra bispedømmene, arbeidstakerorganisasjonene og Kirkerådet, og er drøftet i SEU. Spørreundersøkelsene blant prester om EVU-tilbudet gir også viktig kunnskap. Samtidig ser vi av og til at kurs vi trodde skulle treffe en etterspørsel blant prestene, ikke får tilstrekkelig søkning. Derfor arbeides det kontinuerlig med kommunikasjon og samhandling om utvikling av et godt kurstilbud.

Også hvilken miks det skal være av videreutdanningstiltak og etterutdanningstiltak, hvor mye som skal skje nasjonalt, regionalt og lokalt, er til løpende forhandling. En hovedutfordring er at videreutdanningsmarkedet for prester er lite, og at det trengs et visst volum for å kunne gjennomføre kurs. Det må gå i balanse for utdanningsinstitusjonene som stiller med fagfolk som deler sin kompetanse.

EVU-undersøkelsene viser et stabilt bilde av hvilke områder prester ønsker videreutdanning på. Det er homiletikk, ledelse og sjelesorg som er tre på topp. Kurs om teologi og samfunn, og spiritualitet og åndelig veiledning er også etterspurt. Dette gjenspeiles i Nasjonal kompetanseutviklingsplan som i innværende femårsperiode prioriterer disse fem fagområdene når det tilbudet av nasjonale kurs.

Rammebetingelser for presters deltakelse i videreutdanningstiltak

I 2020 fastsatte Bispemøtet *Sentrale retningslinjer for presters deltakelse i EVU-tiltak*. Bakgrunnen var at det viste seg å være nokså store forskjeller på vilkårene for de som fikk støtte til videreutdanningskurs, blant annet når det gjaldt lengde på permisjon og egenandel når det gjaldt kursavgift. Retningslinjene kan kort oppsummeres slik:

Ved kurs pålagt av arbeidsgiver: Full dekning av kostnader, permisjon i tråd med normert arbeidsmengde for antall studiepoeng. Biskopene skal kunne fastsette bindingstid for prester som gis støtte til Arbeidsveilederutdanning og PKU-kurs. I tillegg er dette punktet særlig relevant for den delen av kurset Prest og teolog i praksis, som er en obligatorisk del av innføringsprogrammet for nye prester i Den norske kirke.

Ved kurs anbefalt av Bispemøtet – det vil si de fleste videreutdanningskursene: 80 % dekning av legitimerede kostnader, permisjon med lønn i 24 dager pr. 10 studiepoeng, som utgjør 80 % av normert arbeidsmengde i dagsverk. Reise og opphold godkjennes av biskop på forhånd.

Ordningen ved nasjonale breddetiltak, som Teologidagene, avgjøres fra gang til gang.

Ved kurs eller utdanning som ikke er anbefalt av Bispemøtet avgjør biskop etter drøfting med RE(V)U hvor mye støtte som kan gis. Retningslinjene er publisert på Bispemøtets nettside, under Etter- og videreutdanning.

Framtiden

Når dette skrives er Den norske kirke inne i et krevende budsjettår, og det er mange steder en krevende situasjon når det gjelder rekruttering og bemanning. Begge deler påvirker ressursene som er tilgjengelig til etter- og videreutdanning, og kan føre til sviktende oppslutning om kurstilbudet. Samtidig er etter- og videreutdanning et viktig element i en rekrutterende personalpolitikk, både for å rekruttere og beholde kompetente prester i Den norske kirke over tid.

Spørsmålet om ny kirkelig organisasjon gjør det også nødvendig å gjennomtenke kompetanseutviklingen i for ansatte i Den norske kirke. Etter- og videreutdanningskonferansen i november hadde som hovedtema «Ny kirkelig organisering og EVU-arbeidet», med særlig fokus på mulighetene for mer tverrfaglig videreutdanning.

Uansett hvordan den kirkelige organisering er eller blir, er det gode grunner for å utvikle mer tverrfaglig videreutdanning. Prester har overlappende arbeidsfelt på mange områder, med både diakoner, kateketer og andre i kirkelig undervisnings-tjeneste, og kantorer og andre kirkemusikere. En hovedutfordring for å få til mer tverrfaglig eller flerfaglig videreutdanning, har ligget på det organisatoriske planet, men det burde være mulig å få til en bedre samhandling mellom etter- og videreutdannings-systemet for prester, og innen diakoni, kirkelig undervisning og kirkemusikk.

Behovet for etter- og videreutdanning som bidrar til at teologien fungerer i prestenes yrkesutøvelse er ikke blitt mindre siden 1972. Livslang læring har blitt et begrep som har fått stor oppmerksomhet i den senere tid, ofte med sikte på at arbeidsfelt

endrer seg, eller at flere må regne med å omstille seg til nye yrker i løpet av yrkeslivet. Men også de har høy profesjonsutdanning som utgangspunkt, og arbeider i samme yrke hele livet, har behov for faglig fornyelse og utvikling.

Sluttnoter

1. Arne Bugge Amundsen (2000). Kollegialitet og interessekamp. Den norske kirkes presteforening 1900–2000. Oslo: Verbum, s. 20–26.
2. NOU 1972:31, s. 58.
3. <https://www.kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/bspemotet/etter--og-videreutdanning/kompetanseplan/>
4. <https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/bispemotet/evu/evu%20sentrale%20retningslinjer%20for%20prestere%20deltakelse%20i%20evu.pdf>

Edith Stein (1891–1942): Tysk-jødisk filosof som ble katolsk nonne

I vår tid bor det anslagsvis 1 500 – 2 000 jøder i Norge. Av disse er vel 900 medlemmer i de jødiske trossamfunn i Oslo og Trondheim (kilde: jodedom.no). Selv om de er få, aktualiserer akkurat denne minoriteten av historiske og religiøse grunner en rekke fundamentale spørsmål.

Svært mange av dagens norske jøder har sine slektsrøtter ikke i Israel, men i den østlige jødedom i Russland (som frem til 1917 også omfattet dagens Litauen, Polen, Belarus, Ukraina), og dessuten i Tyskland. Disse bakgrunner blir lett oversett hvis synet på jødedommen og de norske jøder ensidig belyses gjennom dagens Israel og den tilhørende konflikten med palestinerne.

Som en alternativ tilnærming handler denne artikkelen om livsskjebnen til Edith Stein. Hun var tysk, og i utgangspunktet preget av vestlig, assimilert jødedom. Men først litt om min egen reise.

Oppvekst i naiv israelsromantikk?

Jeg er født i 1952. Under min oppvekst i Gyland i Vest-Agder, et nokså tett «bedehusland» - så vi aldri en jøde. Jøder var noe vi leste om i Bibelen. Jeg var 18–19 år da jeg første gang hørte at jødene hadde blitt betegnet som «kristusmordere». En lærer fortalte meg det, ikke med tilslutning, men som forklaring på nazistenes folkemord.

I seinere år har det blitt rettet kritisk søkelys på norske myndigheters unnfallenhet i å forhindre deportasjon av norske jøder, og man har dokumentert antisemittiske strømninger i det norske samfunn i mellomkrigstiden. I noen grad også i Den norske Israelsmisjon, og i dens svenske søsterorganisasjon (jf. Vårt Land 13. mars). Hvordan dette var i mitt oppvekstmiljø i denne perioden, har jeg ingen dokumentasjon på. Jeg vil tippe at manifeste antisemittiske holdninger har hatt liten utbredelse, først og fremst var det noe folk ikke tenkte på. Hvordan reaksjonene ville vært dersom det hadde vært konkrete jøder å forholde seg til i nærheten, er en annen sak. Min barndom fant sted på 1950- og 60-tallet, altså etter Andre verdenskrig. Det eneste jeg kan huske å ha snappet om dalevende jøder var at de var dyktige handelsfolk.

Under seksdagerskrigen i 1967 holdt «alle» med Israel. Bedehusfolk var overbevist om at opprettelsen av staten Israel i 1948 var en oppfyllelse av de gammeltestamentlige landløfter. Dette var hos mange koblet sammen med en overbevisning om at jødernes samling i Det hellige land skulle utløse deres omvendelse til Kristus. At det fantes og finnes jødiske organisasjoner som hevder at jødemisjon er åndelig holocaust, regner jeg med at ingen hadde hørt om. Mange mennesker i Norge vil kjenne seg igjen i dette generelle bilde.

Historisk tekstfortolkning

Under teologistudiet på MF på 1970-tallet opplevde jeg historisk tekstfortolkning som en befrielse, og kom fram til at landløftene i GT var blitt oppfylt ved jødefolkets gjenkomst fra Babylon på 500-tallet før Kristus. Paradoksalt nok var en konservativ bannerfører, professor Sverre Aalen, en talsmann for dette. Dermed var jeg ikke lenger «tradisjonell norsk kristelig Israelsvenn». Men jeg beholdt respekten for GT og det jødiske folk.

I Studenterforbundet på slutten av 1970-tallet kom den pro-palestinske bølge. I pakt med datidens venstreorienterte kritikk av det meste av hva «Vesten» hadde foretatt seg, ble staten Israel stemplet som en kolonimakt som undertrykte palestinerne.

Det jeg i mitt stille sinn reagerte på, var at de «palestinavennlige» sjelden snakket om det jødiske folks behov for vern, etter Holocaust. Og heller ikke om risikoen for at unyansert israelskritikk av jøder lett kunne bli tolket i lys av kristent inspirert antisemittisme på det europeiske kontinent fra Middelalderen av.

I dag er norske kirkefolks engasjement for palestinere og kirkesamfunn på Vestbredden og i Gaza mer nyansert, det skal sies.

Brudd i dialogen mellom Det mosaiske trossamfund (DMT) og Mellomkirkelig råd (MKR)

I 2016 ble det brudd i dialogen mellom DMT og MKR. Ifølge Vårt Land skyldtes det at DMT mislikte MKRs stadige kritikk av staten Israels politikk overfor palestinerne. Forsøk på å få dialogen på skinner igjen, sporte visstnok av etter Kirkenes Verdensråds generalforsamling i Karlsruhe i sommeren 2022. Tysklands forbundsresident Frank Walter Steinmeier hadde i sin hilsmingstale, med et naturlig utgangspunkt i tysk historie, advart mot antisemittisme, men uten samtidig å kritisere staten Israel. MKRs leder Berit Hagen Agøy tok til motmæle mot Steinmeiers «unnlåtelsessynd», noe som igjen gjorde DMT betenkt. Jeg synes dette bruddet er smertefullt. Status i øyeblikket kjenner jeg ikke til.

Edith Stein fra Breslau: tysk patriot og sekulær jøde

Edith Stein ble født i tyske Breslau (fra 1945 Wrocław i Polen) i 1891. I hennes miljø var mange preget av *haskala*, en jødisk opplysningsfilosofi. Etter at området Schlesien ble prøyssisk i 1741, hadde det jødiske liv i Breslau opplevd en blomstringstid som varte inn på 1900-tallet, med flere betydelige rabbinere og forfattere. Generelt har kontinental jødedom brytninger med opplysning og modernitet mange fellestrekk med kirkens brytning med de samme strømninger. Ikke uventet møtte *haskala* motstand fra ortodokse jøder, også i Breslau.

Alle i Ediths familie var langt på vei assimilert med den omkringliggende tyske kulturen. Med ett unntak: moren. Hun var from,

ortodoks jøde, som gikk regelmessig i byens store synagoge og overholdt alle religiøse skikker i hjemmet.

Selv om barna ikke i substansiell forstand trodde på religionen bakom, deltok de lojalt i de jødisk-religiøse skikker. Her var altså et noe annet forhold mellom religion og kultur enn det som ofte inntreffer når norske lutheranere blir ateister!

At det etniske for den jødiske minoritet her spiller en viktig rolle, er åpenbart. Men jeg spør meg om det forklarer alt. Eller kan det være er noe i jødedommens religiøse innhold som gjør at det forholdsvis friksjonsfritt lever videre i kultur og omgangsformer også etter at trosinnholdet er forlatt?

Edith mistrivdes i barnehagen, og grein seg til å begynne på skolen ett år før tiden, som seksåring. Hun var en svært begavet elev. 13 år gammel reiste hun til Hamburg for å være hushjelp hos en eldre søster. På denne tida bestemte hun seg for å slutte å be, og ble ateist.

Men også i de bønneløse årene som fulgte, hadde hun dyp respekt for sin fromme mor, og for at hun selv var født på Yom Kippur, den store forsoningsdagen. Her aner vi et frempek mot den offertenkning som skulle prege henne dypt seinere i livet.

Universitetsstudier, fenomenologi

Etter gymnas i Breslau begynte hun å studere historie, tysk og psykologi. Det sistnevnte faget skuffet henne. Hun opplevde den eksperimentalspsykologien som ble dosert ved universitetet i Breslau som mekanisk, og at den «manglet det det nødvendige fundament for klare grunnbegreper». Hun ble derimot begeistret over verket *Logiske grunnbegreper* av filosofiprofessor Edmund Husserl ved universitetet i Göttingen. Han blir regnet som grunnleggeren av den fenomenologiske retning.

Fenomenologien kan sees på som en metode for å beskrive og analysere bevisstheten. «Husserl vil trenge inn til fenomenenes vesen og betydning, og undersøke mulighetsbetingelsene for enhver viten» - Lars Svendsen. Seinere ble begrepet «livsverden»

sentralt for Husserl. Dette var noe annet enn objektivismen i naturvitenskapene, som på denne tid hadde stor tiltrekningskraft. Fenomenologisk påvirkning kan spores hos f.eks. Martin Heidegger, Henri Bergson, Emanuel Levinas. Og her hjemme hos Hans Skjervheim fra slutten 1950-tallet, i kampen mot den yngre Arne Næss og den positivistiske dominans.

Fenomenologien var ikke en «kristen» filosofi, i den grad noe slikt måtte finnes. Men den hadde en åpning mot det religiøse og eksistensielle, og flere filosofer konverterte til katolisismen, blant annet Max Scheler, som også var jøde.

Kort tid etter sin ankomst til Göttingen ble Edith Stein assistent for Husserl, og hun gikk inn og ut av huset til han og hans familie. I en periode da han var satt ut av sykdom, leste hun store avsnitt fra Det gamle testamente for ham. Husserl var sekularisert jøde som «genom sin intensiva sanningslidelse hade kämpat sig fram till en kristen tro» ifølge kardinal Arborelius.

Religiøs søken

Etter hvert smuldret Ediths ateisme opp og ble avløst av en religiøs søken, som til å begynne med var vag og ikke kirkelig. I 1916 fullførte hun sin doktoravhandling om *Innfølelsens problem*. Krigens tragedie gjorde stemningen dyster, og det krevde kamp å holde motet oppe. Hun skriver: «Jeg kan lengte etter en religiøs tro, jeg kan streve av alle krefter, men det er likevel ikke sikkert at den blir meg til del». Det ser ut til at hun i denne tiden søker i retning kristendommen, ikke til sin barndoms jødedom.

En viktig hendelse inntraff i 1917. En kollega av henne, Adolf Reinach, falt som soldat i Flandern. Edith ventet å finne en sønderknust enke. Reinach og hans kone, som begge var jøder, hadde rett før krigen latt seg døpe i den lutherske kirke. Edith fant en enke preget av sinnsro midt i sorgen, en sinnsro som Edith satte i forbindelse med hennes kristne tro. «I det øyeblikk brøt min vantro sammen og Kristus strålte opp, Kristus i korsets hemmelighet», skrev hun seinere. Dette er et memento om at Edith aldri bare søkte langs en intellektuell vei, og at personlig-eksistensielle erfaringer var med.

Konvertering og år som lærerinne ved et dominikansk gymnasium

Men det tok tid. Under et besøk hos en venninne og hennes mann sommeren 1921 kom hun over den spanske 1500-tallsmystiker Teresa av Ávilas selvbiografi *Boken om mitt liv*. Hun leste den ut på en natt, og ble overbevist om at hun der hadde funnet sannheten. Hun ble opptatt i kirken 1. januar 1922.

For hennes familie kom dette som et sjokk. Hennes søsken kunne ikke forstå at et menneske med Ediths dannelsesnivå kunne gå inn i denne «lavtstående sekten». De trodde at katolisisme var ensbetydende med å «krabbe på knærne og kysse prestens sko» (Nygård s. 20). Aller verst var det for moren, som sa til Edith: «Når det gjelder denne Jesus, skal jeg ikke si så mye. Det kan godt være at han var en god mann. Men hvorfor måtte han gjøre seg til Gud?» I denne uttalelse ligger mye av den tidløse forskjellen på jødedom og kristendom. Men mor og datter brøt aldri med hverandre. Hver gang Edith var hjemme i Breslau, fulgte hun moren til synagogen. Og et tilsynelatende paradoks oppsto: Etter sin omvendelse til kristendommen verdsatte Edith mer og mer den jødiske religion, den hun som 13-åring hadde forlatt.

Hennes omvendelse kom ikke som følge av påvirkning fra kristne organisasjoner for jødemisjon. Livet gjennom unngikk hun konsekvent å evangelisere overfor troende jøder.

Rett etter konverteringen ble hun ansatt som lærerinne ved et gymnas og novisiat i Speyer i Sør-Tyskland, drevet av dominikanerinner. Hennes bønneliv var intenst. Særlig davidssalmene i kirkens tidebønner, og også timer for seg selv i ordløs bønn i Guds nærvær, i mystikkens ånd. Det hendte både i Speyer og seinere i karmelittklosteret i Köln at hennes medsøstre ble bekymret for at hun overdrev. Noen opplevde henne som fjern og utilgjengelig. Andre opplevde henne som «gjennomskinnelig, enkel og selvutslettende, men også alltid villig lyttende og hjelpsom» (Nygård s. 20). Dessuten var hun en dyktig pedagog, med god evne til kontakt med elevene. I praktisk arbeid var hun vistnok ubehjelpelig.

I Speyer fikk hun anledning til å fortsette sitt akademiske arbeid. Hennes begeistring for fenomenologien bleknet noe, men hun brøt aldri med den eller med Husserl personlig. Imidlertid orienterte hun seg mer og mer mot thomismen. Under årene i Speyer oversatte hun Thomas Aquinas sitt verk *Undersøkelser over sannheten* fra latin til tysk, og hun oversatte også kardinal Newmans brev og dagbøker. Mer og mer ønsket hun å være både jøde og katolikk. Arborelius hevder at hun har følt seg kallet til en mystisk solidaritet med sitt jødiske folk.

Under inntrykk av økende tysk nasjonalisme så hun for seg, allerede to-tre år før Hitlers maktovertagelse, en jødeforfølgelse som til slutt også ville ramme de kristne. I årene 1931–33 hadde hun et dosentur ved universitetet i Münster, men skjønnte at offentlig virksomhet ikke lenger var mulig for henne som jødinne.

Hun opptas som nonne

Av sine geistlige overordnede fikk hun adgang til å tre inn i karmelittordnenes kloster Köln-Lindenthal i 1933, og tok navnet Teresa Benedikta av Korset. Etter hvert ble hun overbevist om at «Kristi kors nå ble lagt på det jødiske folk». Etter Krystallnatten 9. november 1938 innså hun, at hun ved å bli værende i klosteret ville utgjøre en fare for sine ikke-jødiske medsøstre. Den 31. desember 1938 ble hun overflyttet til karmelittklosteret i Echt i Nederland, like ved grensen mot Tyskland.

Nederland ble okkupert av Nazi-Tyskland på forsommeren 1940, og snart begynte jakten på jøder. De protestantiske biskoper lot av taktiske grunner være å protestere høylydt. De katolske biskoper derimot så seg forpliktet til å sende ut et hyrdebrev i protest. Etter dette økte den tyske sikkerhetstjenestes interesse for kristne jøder i katolske klostre.

Den 2. august 1942 kom to SS-menn og ville hente ut Edith og hennes søster Rosa, som også hadde kommet dit. Edith tok henne i hånden og sa «Kom, vi går for vårt folk». Det har i ettertid vært diskutert hva hun kan ha ment med dette: det jødiske folk eller den katolske kirke? Eller begge deler?

De følgende dager ble mange jøder samlet i oppsamlingsleiren Drente-Westerbork. Edith gjorde inntrykk på mange ved sin opphøyde ro. «Å snakke med henne var som en reise til en annen verden», forteller et vitne. Her presser det seg fram et spørsmål som går dypere enn terapeutiske betraktninger om personlighetstype og oppvekst: kan hennes «oppstående ro» forklares på annen måte enn som frukt av hennes helt spesielle bønneliv?

Hun hadde søkt om å emigrere til Sveits, men det ble avslått. Hennes skjebne var dermed avgjort. Hun ble deportert, sammen med de andre. Den 9. august ankom fangtoget Auschwitz. Hun var 51 år, og søsteren Rosa 59. De var dermed for gamle til å utnyttes i slavearbeidet, og begge to har blitt sendt i gasskammeret, nokså sikkert samme dag.

Ulike tolkninger av hennes død

Døde hun som kristen martyr, slik Den katolske kirke hevder, eller som en av de seks millioner jøder, slik jødiske organisasjoner har vektlagt?

Edith Stein ble helgenkåret under pave Johannes Paul II i 1998. Han håpet at helgenkåringen kunne bli et bidrag til å styrke den gjensidige forståelse mellom jøder og kristne, også ved at hennes festdag i helgenkalenderen ville bli en minnedag om jødeutryddelsen.

Jødiske organisasjoner har vært bekymret for at fremhevelsen av Edith Stein og den polske pater Maximilian Kolbe, som også ble helgenkåret som martyr fra Auschwitz, skal redusere forståelsen for folkemordet på jødene som noe helt spesielt. Denne bekymring må vi som norske kristne leve oss inn i.

Avsluttende bemerkninger

Edith Steins liv og tenkning løser ikke alle problemer i forholdet mellom jødedom og kristendom. Siden mange jøder vil hevde at det er umulig å være både kristen og jøde, er hun også blitt et motsigelsens tegn. Og hun sto for en offertenkning som er sjelden blant nåtidige kristne i vår del av verden. Men min egen reise til

Edith Stein har, som luthersk prest, gitt meg innblikk i temaer som ofte mangler i dagens norske debatter. Og hennes klarsyn og mot, som hadde sine røtter i både kristen og jødisk fromhet, gjør henne til et tankevekkende symbol.

Litteratur

Jeg har i stor grad bygget på Tor Martin Møller og Mette Nygård (red.) sin bok *Edith Stein – filosof og mystiker*, utgitt på Emilia forlag i 2000, som består av artikler fra Humanistisk seminar om Edith Stein 1998. Særlig artiklene til Asbjørn Aarnes, Mette Nygård, og Heidi Øyma.

Anders Arborelius: *Edith Stein – biografi og tekster*, Karmeliterna, 1983.

Store norske leksikon: artikkelen *Fenomenologi* av Lars Svendsen

Edith Stein: *Aus dem Leben einer jüdischen Familie* (bind VII i serien Edith Steins Werke), Herder forlag, 1985.

Hverdagsreligion eller hverdagens trosbetydning?

Innledning

I nyere teorier knyttet til religion og religiøse uttrykk både innenfor og utenfor religiøse institusjoner spiller uttrykkene «lived religion» og «everyday religion» en stadig viktigere rolle (Ammerman 2016; Ammerman 2020). Dette er viktig fordi religion og tro på denne måten blir knyttet bedre og mer omfattende til hele det livet mennesker lever, ikke bare til en slags kognitiv tilslutning til et trosinnhold i en slags pontoppidiansk tradisjon.

I denne artikkelen skal vi likevel gi en liten problematisering av uttrykket «hverdagsreligion». Slik vi leser Nancy T. Ammerman knytter hun uttrykket til særlige «sacred» deler av hverdagen der det kan se ut til at det religiøse bryter gjennom. En typisk posisjon er å forslå at «domains of life where sacred things are being produced, encountered, and shared» (Ammerman 2016, 89) er steder vi må lete etter hverdagsreligion. En slik tolkning har utvilsomt åpnet for å se på flere sider av hverdagen som relevante for religionsstudier enn før.

Samtidig er det etter vår mening fortsatt en avstand mellom Ammermans posisjon og tanken om at hverdagen kan ha betydning for tro – selv om hverdagen i seg selv ikke synes å likne på noen «sacred things» i det hele tatt. Kan man tenke seg

en teologisk fortolkning av hva vanlig hverdagsliv kan bety for troen uten at hverdagslivet av den grunn blir invadert av religiøse forestillinger og begreper?

Utgangspunktet for å ta opp temaet hverdagsreligion er forankret i kurset «Tro på stedet» som undertegnede (sammen med flere andre) har hatt ansvaret for å utvikle og å gjennomføre de siste par årene. «Tro på stedet» er et bachelor- og masterkurs ved Det teologiske fakultet. Det spesielle med kurset er at i fire av de ti samlingene i løpet av semesteret deltar også en gruppe på 10–15 lokale deltakere. I møtet mellom lokale og regulære studenter skjer utdypende og problematiserende samtaler om hvordan det er å bo på et spesielt sted. Kurset har hittil blitt gjennomført i Groruddalen i Oslo, på Trosterud/Haugerud i 2021 og på Ellingsrud/Furuset i 2022. Kursets navn uttrykker en intendert dobbelthet, det handler både om tro på *stedet*, og tro på stedet.

Dermed er det fokuseringen på sted (*place/space*) som er kursets faglige og teologiske utgangspunkt (Rønsdal 2018; Schuerhoff 2020; Wyller 2006; Wyller 2021a) i tillegg til religionsdialogisk og samfunnsvitenskapelig forskning i Groruddalen (Alghasi, Eide og Eriksen 2012; Rosten 2017). Den omfattende interessen for sted bygger på innflytelse fra Michel Foucault, Henri Lefebvre, Martina Löw og Knud E. Løgstrup blant flere andre. Dette er selvsagt svært ulike tenkere, men felles for dem er vektleggingen av at mennesker formes gjennom stedene de bor på og gjennom de rommene de er den del av eller ikke er en del av. Vi tror dette er perspektiver som er viktige for både presteutdanning og for pastoral praksis. De handler nettopp om hva det er med hverdagen som gjør den viktig når tro og tolkning og av tro skal beskrives og reflekteres i et konkret, flerreligiøst og flerkulturelt lokalsamfunn.

Dette utgangspunktet i *sted/rom* gjør at vi er spørrende til deler av Ammermans profil. Vi vil i det følgende underbygge dette ved å dra veksler på perspektiver som har kommet frem etter det første kurset og som tilkjenner andre perspektiver på hverdagen enn vi finner hos Ammerman.

Kurset

Det karakteristiske ved kurset «Tro på stedet» er, som nevnt innledningsvis, at det samler både studenter fra fakultetet og deltakere fra lokalmiljøet i ett og samme kurs. For de regulære studentene kan kurset inngå i en bachelor- eller mastergrad og består av ti samlinger hvorav to av dem skjer i tilknytning til det lokale stedet og fire gjennomføres sammen med deltakerne fra lokalmiljøet. De lokale deltakerne blir rekruttert gjennom nettverk av lokale, ofte frivillige, ledere; disse lokale lederne deltar i kursets referansegruppe sammen med de kursansvarlige og andre med kompetanse på området.

Det er de fire samlingene hvor både de regulære studentene og deltakerne fra lokalsamfunnet er samlet som er kursets kjerne. I disse fire samlingene møtes først alle kursdeltakerne (ca. 25 til sammen) til en time i plenum. Kurslederne utfordrer alle til å kommentere og diskutere utfordrende spørsmål fra den lokale hverdagen, verdier som er viktige, konkrete konflikter som ulmer og lignende. Samtalenes sentrum er klart vanlige hverdagshendelser fra lokalmiljøet og tolkningene av dem. Etter plenumssamlingen deles deltakerne i grupper på mellom fem og åtte medlemmer. Der fortsetter diskusjonen ledet av en gruppeleder hentet fra referansegruppen. Gruppelederne er gjerne fra lokalmiljøet og ikke først og fremst religiøse ledere, men folk fra idrettslag, bydel og politisk arbeid.

Parallelt med kursene har vi skrevet feltdagbøker og vi har gjennomført intervjuer med deltakere i kjølvannet av begge kursene. I tillegg foreligger det diskusjoner mellom kursdeltakerne og rapporter fra de ulike gruppearbeidene. Datainnsamlingene og prosjektdesignet er vurdert av Sikt (personverntjenester for forskning). Til sammen utgjør dette et relativt stort materiale som krever lengre tid for bearbeidelse og refleksjon. I denne omgangen synes vi det har en egenverdi å presentere selve kurset og komme med noen tanker om hva slags rolle det kan spille, faglig og kirkelig.

Kurserfaringer

Vi skal nå hente frem korte utdrag fra tre intervjuer som vi har ført i forlengelsen av det første kurset. Det viktige med disse

intervjuene er hvordan de peker på betydningen av selve møtet på stedet, møter på tvers av etniske, religiøse og sosiale skiller. For disse deltakerne var det slike møter som ga størst verdi.

Vi vil forstå disse intervju-utdragene mest som paradigmatisk utgangspunkter, som vignetter som er forankret på stedet og i lokale erfaringer. Disse åpner for nye blikk på konkrete praksiser i *kurset* og på denne måten er de selv refleksjoner over den stedlige hverdagen. Det betyr at utdragene ikke er dokumenterende eller illustrerende eksempler på noe som *er*, de er del av både en pågående konstruksjon og rekonstruksjon av hverdagene på stedene og gir innblikk i noe som *skjer*. Slik sett er «Tro på stedet» mest en *hendelse*, mindre inntak av klassisk kognitiv kunnskap. I beste fall er kurset som helhet en refleksjon over en praksis «som ligger en religiøs tydning nær» (Løgstrup 1982, 117).

Det er tre temaer i det som presenteres nedenfor: For det første ser vi at samtaleerfaringene i kurset kontrasterer lokale erfaringer. For det andre vil vi se på rasismeerfaringer på stedet som også knyttes til religion. Derfor skal vi for det tredje se på religion, som til tross for kursets tittel ikke var en selvfølgelig/selvskreven del av samtalen i kurset.

Samtaler <på tvers> – og på stedet

Amina har bodd i noen år på Trosterud, hun har pakistanske røtter og er muslim. Hun forteller:

[...] det var første gang at jeg så etnisk norske [...] høyt utdannede som bor her, [...], ofte tenker man, at det er bare utlendinger som bor her, [...], så jeg tenkte, så mange kompetente [...] etnisk norske som bor her, så da er det ikke så ille heller, for vanligvis [...] tenker [man at de] norske [...] flytter herfra

Kurset har bidratt til nye former for fellesskap og det i kontrast til hverdags erfaringer.

Silje, en småbarnsmor som bor på Haugerud, har møtt mange folk med innvandrerbakgrunn i jobbsammenheng, men nå var det annerledes:

jeg representerte ikke noen utover at jeg bodde på Haugerud, [...], være meg selv, være mamma, for så vidt, vi prata mye om det, og mine erfaringer om sånt, det ga en veldig fin sånn likeverdighet [...] inn i samtalene

Det å ikke representere noen eller noe og det å møtes er med på å gi andre og nye muligheter:

[...] kurset bidro jo både til at vi snakka mye om hva gjør lokalsamfunnet og hva kan man gjøre, men i det vi møttes, så skjedde det også noe samtidig med lokalsamfunnet, [...] to parallelle prosesser

Lokalmiljøet er preget av fellesskap som ikke er, folk vet ikke om hverandre. Samtidig lurer vi på om Silje peker på en måte å komme bak de etablerte fortellingene på: å møtes bortenfor enhver tanke om representasjon og å se/regne med at alt det forandrer stedet. Det betyr ikke at dette er konfliktfritt. Det ble tydelig i noen av plenumssamtalene hvor rasismebegrepet ble spilt inn gjennom deltakerne.

Rasisme

Det var en vekker at begrepet ikke ble løftet i kurset ved de kursansvarlige, men gjennom samtaler mellom deltakerne. Igjen et utdrag fra intervjuet med Amina:

[...] jeg er ikke veldig [mye] ute, [...], mine naboer, de er veldig snille, [...], så det er ikke noe jeg har opplevd, men jeg har ikke vært mye ute med andre folk heller

Det er interessant at Amina kontrasterer dette med å være i sentrum, «blikkene, væremåten, man merker det med en gang», «byen er litt annerledes, folk reagerer fort».

Shilan, hun bor på Haugerud og har kurdisk bakgrunn, peker på en tydelig kobling mellom religion og rasisme:

det var [...] [i] første klasse, [...] en gutt som går i klassen til sønnen min, han skulle drikke, [...], de gikk på trening sammen [...] [og var] veldig gode venner, [...], han glemte

drikkeflasken sin, [...], [da sa sønnen min], ja, du kan bruke [...] [min], [men han sa] nei, fordi [...] dere er muslimer [...], jeg kan ikke ta fra dere

Denne lille sekvensen er bemerkelsesverdig utfra to grunner:

1) Den minner om at det lokale ikke er entydig positiv. 2) Den understreker religionens ambivalens og bringer samtidig religion inn i samtalene og kurset. Dette sistnevnte er viktig fordi tilbakemeldingene/evalueringene etter kurset gir til kjenne at tittelen «Tro på stedet» har lagt opp til en forventning om eksplisitte samtaler om religion. Men religion var langt fra påfallende tydelig i samtalene. Dette skal vi se på nå.

Religion

Amina er opptatt av at synlig religion «er bra, det bygger bro». Hennes religion er veiledende og knyttet til et religiøst fellesskap. Men i kurset tenkte hun «ikke så mye på religion», «vi har ikke noen utfordringer med å praktisere religion», og da er det «bra at vi snakker om andre ting som [vi] er nødt [...] [til å] snakke om».

Heller ikke Silje har hatt mye fokus på religion. Da vi spør etter det, forbinder hun tanker om fellesskapet og om det felles stedet:

det sitter ikke så mye igjen, [...], [religion] kom likesom [...] bare inn av seg selv, litt sånn her og der, men vi var veldig på at det er så mye fellesskap, [...], og så likte jeg likesom godt at det var tro på stedet, at det var det som var fokus, at det var likesom åpent for alle, [...], for ellers så blir det jo nok en sånn eksklusiv gjeng, hvis det var for de som tror på noe, [...], tro på stedet, det var felles, stedet, også målet, det som er viktig for stedet, [...], er trossamfunnene

Målet er stedet, åpenheten, fokuset på fellesskapet. Mulig at det er noe av det Amina tenker på som det som «vi er nødt til å snakke om». Silje understreker at det ikke må bli eksklusivt og at det først derfra, fra fellesskapet, har innvirkning på trossamfunnene. Som vi har sett ovenfor er hun ikke opptatt av representasjon:

TW: [...], dette var jo et opplegg veldig ulik religionsdialog, [...]

S: ja, men det var kanskje nettopp det som var litt [...]

annerledes og bra, [...], [religion] kom inn fordi det betyr noe for folk, [...], og kanskje var det enda mer interessant å snakke med Y som [...] ikke går i kirka eller moskéen, men måtte sitte og høre på så mye

[...]

S: [...], [jeg] representerer litt kirken, men jeg tenkte jo kanskje mest at jeg representerte en typisk etnisk norsk småbarnsmor på Haugerud, [...], jeg må jo si som kristen er det jo utrolig deilig å være i en sånn setting, med [...] mange som er troende, [...], for meg så gjør vel det at jeg føler at jeg [...] kan snakke mer fritt

For Silje er det ikke de institusjonelle (religions)kildene som kommer først, det er det lokale, det er det å møtes med andre som har forskjellige religiøse tilhørigheter eller som ikke har noen religiøs formalisert tilhørighet. Erfaringen er at disse møtene er med på å skape fellesskap på tvers. Fra tid til annen spiller deltakerne likevel inn religion, ikke i form av religionsdialog, og Silje legger ikke skjul på at hun liker det, det gjør hun godt.

Men kurset gjemmer også på motstridende erfaringer, det har hendt at nettopp den institusjonaliserte religionen gjorde møtene vanskeligere. Shilan forteller om det:

jeg vil at [...] framtiden blir bedre, [...], at det blir [...] et liv, hvem er deg, hvem er jeg, [men] ikke [...] min religion [...] er viktig, din tro er din tro, min tro er min tro

Shilan tenker relasjonelt, støtter Silje og Amina i at fellesskap på stedet er viktig, men hun er tydelig reservert når det gjelder religion. Det relasjonelle ser ut til å være større enn en mulig tilknytning til et religiøst fellesskap. For moskéen kan de facto stå i veien for troen (og kanskje sågar for det relasjonelle):

CS: [...], har dere unngått å snakke om religion, er det det jeg hører

Sh: nei, [...], vi snakket litt om det, [...], om moskéen sa jeg,

jeg sender ikke barna mine, [...], jeg sier min mening, [...], om det jeg tror, det jeg leser, du kan ikke tvinge meg, gi meg en bok og [...] jeg leser det, [...], jeg skjønner det

Avslutning

Det er påfallende hvordan mange av samtalene og kommentarene i kurset tematiserer betydningen av *felleskap på tvers og på stedet*. I en av gruppepresentasjonene som ble presentert under siste kurssamlingen lyder det slik:

De felles verdiene ligger i det mangfoldige fellesskapet. Samtidig som det mangfoldige utløser spenning og utfordrer fellesskapet fordi vi er forskjellige. Fellesskapet krever mer av oss enn om alle er like. Men det gir oss også mer.

Vi har gått inn i kurset, artikkelen og presentasjonen med en interesse for «hverdagsreligion», vi ville komme bak de etablerte fortellingene. Vi har ikke besøkt lokale tilstelninger som har som mål å øke omdømme og å skape naboskap, vi har vært med på å lage et kurs, skapt en ny kontekst som fører til nye og andre måter å snakke om ting på.

Så, hva har kurset og intervjuutdragene med religion og «hverdagsreligion» å gjøre, hva ser vi og hvordan ser vi?

Ammerman har vært særlig opptatt av «sacred stories» og «spiritual tribes». Det handler om en «fundamental recognition of a «more than ordinary» dimension in life» (Ammerman 2014, 292). Det iøynefallende i intervjuutdragene er at det nettopp ikke dreier seg om en sakralisering av nabolag, veier og gater. De fokuserer ikke på en bevegelse fra det institusjonaliserte til det ikke-institusjonaliserte (Ammerman 2014, 296). Deltakerne i kurset ser ikke ut til å være på et spor hvor «identifying a distinctly «religious» domain has blinded us to the way the everyday world remains enchanted» (Ammerman 2014, 298). Det handler om noe annet enn at «religious differences may be bridged by the communality of interaction focused in that same social space» (Ammerman 2014, 303).

Vårt materiale er, som sagt, langt mer omfattende enn det som er fremstilt her. Men så langt tenker vi at den vektleggingen av hverdag og sted som intervjuene ovenfor legger vekt på, også finnes i store deler av det øvrige materialet. Samhandlingene og forhandlingene i rammen av kurset viser til at noe viktig står på spill i det alminnelige livet på stedet. Dette alminnelige handler om fellesskap, sted, relasjoner og den forpliktelsen som skjer der. Det handler om å få tak i av hvordan forpliktelse og hengivenhet blir til i det kroppslige og relasjonelle. Det er det som er helt uunnværlig for en videre utvikling, refleksjon og tolkning av tro på et hvilket som helst sted. Dette er det teologisk utfordrende. Hvordan utvikle en tro og en teologi som tar slike hverdagserfaringer på alvor, holder dem fast som gyldige og bidrar til å bygge bedre hverdager der de er mest spenningsfylte og urettferdige?

Det handler ikke om en «hverdagsreligion», det handler om det allmenne livet hvor (Guds nærvær som) forpliktelse overfor den andre kommer til uttrykk på andre måter enn i kirken, i moskéen. I et slikt perspektiv finnes det tro på stedet, i begge betydninger av uttrykket. Det finnes ikke bare hverdagsreligion, men en hverdag med betydning for troen. Tro på stedet utfordrer oss, prester og alle, til å tenke videre på hvilken tro som (vi) møter (i) slike hverdager. Et utgangspunkt er at en slik tro allerede selv er berørt av hverdagen.

Litteratur

Alghasi, Sharam, Elisabeth Eide og Thomas Hylland Eriksen (red.). 2012. Den globale drabantbyen: Groruddalen og det nye Norge. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Ammerman, Nancy T. 2014. Sacred Stories, Spiritual Tribes: Finding Religion in Everyday Life. New York et al.: Oxford University Press.

Ammerman, Nancy T. 2016. «Lived Religion as an Emerging Field: An Assessment of its Contours and Frontiers». *Nordic Journal of Religion and Society* 29 (2): 83–99. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2016-02-01>

- Ammerman, Nancy T. 2020. «Rethinking Religion: Toward a Practice Approach». *American Journal of Sociology* 126 (1): 6–51. DOI: <https://doi.org/10.1086/709779>
- Løgstrup, Knud E. 1982. *System og symbol*. København: Gyldendal.
- Rosten, Monika Grønli. 2017. «Territoriell stigmatisering og gutter som «leker getto» i Groruddalen». *Norsk Sosiologisk Tidsskrift* 1 (1): 53–70. DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN.2535-2512-2017-01-04>
- Rønsdal, Kaia S. 2018. *Calling Bodies in Lived Space: Spatial Explorations on the Concept of Calling in a Public Urban Space*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. DOI: <https://doi.org/10.13109/9783666570919>
- Schuerhoff, Carsten. 2020. *Verortet: Kirche und Liturgie im Wandel: Eine empirisch-theologische Studie zur Liturgie als Formwandlerin der Kirche*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. DOI: <https://doi.org/10.13109/9783666600128>
- Wyller, Trygve. 2016. «Heterotopic Ecclesiology: Critical Reflections on what the Church on the Margins Might Mean». *Diaconia* 7 (1): 43–57. DOI: <https://doi.org/10.13109/diac.2016.7.1.43>
- Wyller, Trygve. 2021a. «The makeshift curtain: A generous Christianity: Ecclesiologies beyond the religious-secular binary». *Dialog* 60 (2): 185–90. DOI: <https://doi.org/10.1111/dial.12676>
- Wyller, Trygve. 2021b. «Embodied spiritualities: Methodologies, practices, and the issue of generous Christianities». *Diaconia* 12 (1): 61–78. DOI: <https://doi.org/10.13109/diac.2021.12.1.61>

En personlig kommentar til Jan Ove Ulsteins framstilling av «Det lange 70-tallet»¹

Dette er ingen bokmelding. Det er en personlig kommentar forårsaket av Jan Ove Ulsteins store og viktige arbeid med det teologiske og kirkelige oppbruddet som preget store deler av en generasjon på 70-tallet.

Jeg er imponert. Jan Ove Ulstein har gitt oss et omfattende tobindsverk om dette uventede oppbruddet. Hans framstilling gir oss en teologihistorisk gjennomgang av det skriftlige nedslaget dette fikk i «det lange 70-tallet», avgrenset til «tiåret etter 1968» og fram til og med debatten omkring Helge Hognestads doktoravhandling, det vil si begynnelsen av 80-tallet. Den norske kirke ble aldri den samme. Verdier og impulser fra denne oppbruddstida, preger fortsatt kirken.

To spørsmål

Etter å ha lest de to bindene sitter jeg igjen med to spørsmål: (1) Får egentlig Ulstein fram dramatikken i «oppbruddet»? Og (2) Danner Hognestad-saken en naturlig overgang til de teologiske og kirkelige konsekvensene av oppbruddet?

Litt om Hognestadsaken

Det siste spørsmålet må besvares med et nei. Hognestads teologiske prosjekt var en del av det store oppbruddet. Så absolutt. Kanskje ett av de mest teologisk utfordrende bidragene.

---

¹ Jan Ove Ulstein: *Opprotsteologi på det lange 70-talet – Frigjeringsteologi, marxisme, sosialetikk*, bind I, Cappelen Damm Akademisk, 2022; *Sosiologi, teologi og Helge Hognestads doktoravhandling – Møte og konflikt på det lange 70-talet*, bind II, Cappelen Damm Akademisk, 2023.

Men få fulgte Hognestad på hans alternative vei selv om han hadde mange sympatisører, ikke minst etter at Oslo biskop Andreas Aarflot ikke ville gi Hognestad tjenestebrev (kolas) da han skulle innsettes som kallskapellan i Høvik i juni 1980. Han måtte gjøre det selv.² I det offentlige rom dannet det seg et klart bilde av den radikale presten som det ikke var rom for i Den norske kirke.³ Jeg vil komme litt tilbake til Helge Hognestads utfordring i helt avslutningsvis.

Det store oppbruddet – Noen erindringer

Hva var det egentlig som skjedde i dette oppbruddet? Det ligger i sakens natur at Ulsteins framstilling ikke får fram dramaet i oppbruddet. Det er det jeg vil forsøke å bidra med, farget av mine erfaringer og erindringer, i all hovedsak knyttet til kapittelet «Mellom Luther og Marx».⁴

Et studentbilde

Jeg ankom Stavanger i januar 1966 for å begynne på Misjonsskolen.⁵ På studentbildet på trappa inn til biblioteket (som nå er revet), er jeg pent antrukket i grå dress og slips og med velfrisert hårsveis. Mine politiske sympatier var knyttet til Unge Høyre, uten at jeg noen gang var aktivt politisk engasjert. Å spre evangeliet var viktigere enn politikken. Gjennom kristenrusstida i 1964 hadde jeg blitt revet med i en ny og brei misjonsbølge blant unge artianere og studenter. Vi skulle ut og frelse verden, ikke minst «den tredje verden».

Omvendelsen

Det skjer noe i studentmiljøet i Oslo høsten 1967 og våren 1968. Nye problemstillinger meldte sin ankomst, ikke minst for den som var internasjonalt orientert. Verdens urettferdighet etter

---

2 Helge Hognestad: *Prest i lånt kappe: Selvbiografiske betraktninger*, 2011, side 30.

3 1. september 1989, samme, side 82. Han søkte til slutt om permisjon fra 1. januar 1984, etterfulgt av en formell avskjedssøknad mot slutten av året. Fem år seinere ba Hognestad seg også løst fra ordinasjonsløftet

4 Bind I: side 160–176. Det henviser til tittelen på boka som misjonsstudentene var med på å utgi 1972: *Mellom Luther og Marx – Ei utgreiing frå kristne i Sosialistisk Valgforbund i Stavanger*, Orion Debatt/Det Norske Samlaget, 1972.

5 Senere Misjonshøyskolen, nå VID.

frigjøringskampene i Afrika ble satt inn i en ny sammenheng. Kolonialismen fortsatte. De kapitalistiske strukturene overtok. For en misjonsstudent med globalt perspektiv åpnet slike ideologiske grep verden på en helt ny måte. Kunne sosialismen være noe annet enn de autoritære, antireligiøse kommunistiske regimene vi så i Øst-Europa og Kina?

Rettferdigheten kan ikke vente

Til å begynne med forsvarte og forklarte jeg hva studieveennene i Oslo sto for til et skeptisk misjonsmiljø i Stavanger. Det gikk raskt over til å bli mine egne meninger. Jeg studerte plutselig Karl Marx og en til nå ukjent Herbert Marcuse med interesse.⁶ Pax forlag kom med stadig nye aktuelle bøker. «Rettferdigheten kan ikke vente»⁷ kan stå som en overskrift på den konsentrerte omvendelsesprosessen. Forvandlingene den tredje verden trengte, var avhengig av endringer i vår verden. Det var et moralsk, kristent ansvar. Revolusjonen svedde over vannene.

Reaksjonene

Hvordan reagerte omgivelsene? Mine foreldre var sjokkert. Da jeg kom hjem med skjegg rett til jul i 1968, slo min mor døra igjen da hun så meg. Det ble lite julefred i Herman Foss gate 4!

Og bedre ble det ikke da Trond Bakkevig, som var kommet til Misjonsskolen høsten 1968, og undertegnede deltok i 1.mai-toget i Stavanger året etter. Telefonen til generalsekretær Magne Valen-Sendstad glødet. Han ville snakke med oss. Arenaen ble forstander Håkon Haus sitt kontor. Valen-Sendstad ville gjøre kort prosess der og da. Misjonærer skulle ikke blande seg inn i politikk. Det gjaldt også misjonsstudenter. Haus, som selv satt i bystyret for Venstre, tok det roligere og ville snakke videre med oss. Og slik ble det. I denne omgang.

---

6 Jeg skrev selv en kronikk i Vårt Land om nettopp Marcuse. Var det høsten 1968, tro? Jeg har mistet avisutklippet, og Ulstein har tydeligvis ikke funnet bidrag verdig til omtale (hvilket jeg har stor forståelse for!).

7 *Rettferdigheten kan ikke vente – En studiebok for kristen ungdom om u-land og i-land*, red. Stig Utne, Triangelforlaget 1976.

Generalforsamlingen i Drammen 1969 – kampen om Etiopia

Uroen steg i Stavanger. NMS forberedt generalforsamling i Drammen i juni 1969. Hovedsaken var forslaget om å ta opp Etiopia som nytt misjonsfelt. En nesten samlet studentflokk gikk mot landsstyrets forslag med stadige innlegg til saken og til dagsorden til forsamlingens stigende irritasjon. Vi begrunnet motstanden med konsekvensene for de etablerte misjonsfeltene. For noen av oss dreide det seg også om politikk. Trond og jeg skrev et kritisk innlegg til Misjonstidendes (MT) lovprisning av den aldrende keiseren Haile Selassie. Det var uvant kost. Etter litt fram og tilbake kom innlegget på trykk.⁸

Vårt engasjement vakte oppsikt. Dagbladet sendte (for første og eneste gang?) en journalist til Misjonsselskapets generalforsamling. Det ble et forsideoppslag: «Misjonærene svikter sin informasjonsplikt, sier ung misjonsstudent»⁹. Alt oppstyret tjente åpenbart ikke vår sak. Vi tapte avstemningen så det sang. Etiopiaflagget kunne tas inn i NMS-flaggborgen.

I ettertidas lys var det en viktig avgjørelse. Også for NMS. Da revolusjonen, som noen av oss håpet på, endelig kom i september 1974, ble det ingen suksess. Verken for folk eller kirke. Mengistus radikale regime ble et voldsdiktatur, noe også Mekane Yesu-kirken fikk oppleve. Som generalsekretær i NMS (1991–1999), kunne jeg senere glede meg over kontakten med denne kirken som i dag med sine over ti millioner medlemmer er den største medlemskirka i Det Lutherske Verdensforbund.

NMS, Sosialistisk Valgforbund og kommunevalget i Stavanger 1971

Sommeren 1970 reiste jeg til Oslo for å ta avsluttende eksamen ved et av fakultetene, slik ordningen den gang var for

---

⁸ «Artikkelen om keiser Haile Selassie – politisk nøytral?», Norsk Misjonstidende nr. 13, 1969. Se for øvrig Øyvind M. Eides artikkel «Politikk, misjon og menneskerettigheter i Etiopia – En personlig beretning» i *Misjon og kultur: Festskrift for Jan-Martin Berentsen*, MHS forlag 2006, red. Thor Strandenæs, side 151–165.

⁹ Dagbladet, 26. juni 1969 av Einar Ådland. Intervjuobjektet var undertegnede. Det var en skrekkblandet fryd å oppnå slik oppmerksomhet.

misjonsstudentene.¹⁰ Jeg valgte MF. Teologien var konservativ i tråd med mitt eget ståsted. Misjonsvisjonen min var levende, nå med Japan som konkret mål. Trond Bakkevig sluttet også ved skolen samme sommer.

I Stavanger utviklet et friskt samarbeidsprosjekt på venstresida seg til å bli partinyskapningen Sosialistisk Valgforbund (SV). Partiet var ikke et formelt samarbeid mellom partier, men besto av enkeltpersoner fra Sosialistisk Folkeparti, Norges Kommunistiske Parti, og uavhengige sosialister.¹¹ Blant de uavhengige sosialistene var det også en gruppe kristen-sosialister. Da valglista ble kjent, ble det rabalder igjen. Det viste seg at tre misjonsstudenter sto på lista.¹² Riktig nok mer som listefyll, men likevel.

NMS reagerte.¹³ 10. august fikk studentene vite at de hadde «satt seg selv i en ideologisk konfliktsituasjon og står i fare for å komme til å støtte oppfatninger som står i motsetning til kristen tro og livsforståelse»¹⁴. Problemet var samarbeidet med og dermed legitimeringen av kommunistpartiets ideologi. Studentene fikk fortsette, men deres «skikkethet for misjonærtjenesten» ville bli vurdert før eventuell utsendelse. Kommunevalget den 19.- og 20. september 1971 ble et brakvalg for Valgforbundet.¹⁵ Misjonsstudentene ble kumulert fram til vararepresentanter. Kanskje var AUs trussel en medvirkende årsak?

Men uroen økte blant misjonsfolket. Kretssekretærene var oppgitt og fortvilet. Rådsmøtet i september ba om handling. LS ventet til oktober. Her stilles studentene overfor et dramatisk valg «mellom sin tjeneste i Det Norske Misjonsselskap og det aktuelle politiske engasjementet»¹⁶. Nå var det alvor.

10 Før Misjonshøgskolen ble etablert som selvstendig akademisk institusjon.

11 Målet var i første omgang kommunevalget i Stavanger. Se artikkel om historien til Sosialistisk Valgforbund, skrevet av fire av kristen-sosialistene og medforfattere i *Mellom Luther og Marx*: Ragnhild Medbø, Audgunn Oltedal, Gerd Reinsvollsvæn og Helene Valvatne: *Sosialistisk Valgforbund i Stavanger 1971 og i Rogaland 1973: Årbok LO i Stavanger*, Arbeidernes historielag i Rogaland, 2017.

12 Karstein M Hansen, Tore Laugerud og Arne Vigestad.

13 Landsstyrets (LS) arbeidsutvalg (AU) var første ute.

14 Gjengitt i *Mellom Luther og Marx* (MLM), side 152–154.

15 SV fikk 8,3 % av stemmene og seks mandater i bystyret.

16 *Utsegn frå Landstyret i Det Norske Misjonsselskap*, MLM, side 154–155.

Politisk radikal – teologisk konservativ

Utviklingen i Stavanger angikk også en misjonsstudent på veg mot avrundning av teologistudiet på MF. I utgangspunktet var jeg kritisk til at misjonsstudentene hadde latt seg nominere, selv om jeg vel hadde gjort det samme dersom jeg hadde vært i Stavanger. Men nå ble jeg selv rammet. Kunne jeg reise ut for et selskap som ikke tålte misjonærer med et radikalt politisk syn på virkeligheten?

I det offentlige rommet fikk Misjonsselskapet gjennomgå. Både Dagen og Vårt Land var på studentenes side med de teologisk konservative redaktørene Arthur Berg og Håkon Fr. Breen i spissen. Støtteerklæringer kom fra mange i hold¹⁷. I Oslo kunne jeg rådføre meg med velvillige ledere som Erling Utne og Gunnar Stålsett, som begge hadde vært mine lærere ved Misjonsskolen, og Sigvart Riiser, bibelskolelærer, tidligere redaktør av Misjonstidende. Riiser var en skattet forkynner både i NMS og Indremisjonsselskapet.

Riiser var i det hele en sentral person for mange radikale studentlagstilknyttet ungdommer i hovedstaden. Han snakket med oss unge på en annerledes måte. Det var Sigvart som skapte slagordet «*politisk radikal og teologisk konservativ*».¹⁸ Uten den brede støtten og disse gode støttespillerne, er jeg sikker på at prosessen med de radikale studentene ville ha blitt ganske summarisk.

Studentenes svar

Studentene ble bedt om å legge fram sitt svar «på et senere møte». Ledelsen skjønte at en ikke burde forhaste seg. Den offentlige kritikken hadde gjort inntrykk. Og vi trengte tid. Jeg var nå en del av den gruppa som diskuterte videre strategi. Det ble ført samtaler både i Stavanger og Oslo. Jeg var med begge steder. Det var som om ledelsen, med unntak av Haus, ikke ville forstå at vi ønsket å være misjonærer med basis i Misjonsselskapets

---

¹⁷ En nyttig oversikt finnes i Erik Larsen: *Mellom Luther og Marx – Misjonsstudenters politiske virksomhet Misjonsskolen 1969-1975 – SIK-rapport, 2002:2.*

¹⁸ Det er min klare erindring, selv om jeg ikke kan dokumentere det.

teologiske tradisjon, men med et nytt syn på hvordan u-landskrisa måtte løses. «Eg tror eg dør», mumlet Madagaskar-nestor G.A. Meling når han så oss i gangene¹⁹. Men vi ønsket bare å forkynde et klassisk evangelium om frelse, sammen med et nytt engasjement for rettferdighet i verden.

Biskopen i Stavanger, Olav Hagesæther, ble involvert. I midten av januar 1972 fikk vi endelig til mer formelle forhandlinger, med en sterkt forkjølellesrammet biskop som ordstyrer. Ante vi en undertone av sympati for studentene? Det ble en tøff og lang runde. Kanskje ikke minst for generalsekretær Valen-Sendstad, som fikk liten oppslutning om sin harde linje. For egen del ser jeg med atskillig ubehag tilbake på hvor arrogant vi kunne behandle våre ledere, ikke minst Valen-Sendstad. Han og jeg fikk heldigvis snakket ut under Norges-årene 1980–83 mellom to Japan-perioder.²⁰

Svaret fra de tre studentene forelå først til LS-møtet i midten av mars.²¹ Mange hadde nok ønsket en hurtig og heltemodig avvísning av LS sine krav. For oss var det vanskelig. En tid håpet vi på å få dannet et politisk radikalt misjonsalternativ.²² Eller kunne vi bli sendt ut mer direkte av Den norske kirke, for eksempel gjennom Mellomkirkelig råd? Den nye generalsekretæren i det nevnte rådet, Gunnar Stålsett, hadde ikke tro på et slikt prosjekt.²³ Det var nok klokt.

Studentene meldte seg ut av SV, selv om de holdt fast på sitt teologisk og politiske syn og var uenige i LS sin forståelse av

---

19 Gunnar A Meling (1905-1994) er en kjent misjonærforfatter med lang tjenestetid på Madagaskar og som redaktør i Misjonstidene. Vi fikk god kontakt da jeg kom til Stavanger i 1989. Han bekreftet at det faktisk var det som var hans munnhell da han så oss. «Så fortvilte var vi,» var hans utdypende svar.

20 Magne Valen-Sendstad (1913–1984). Det var ikke tvil om at V-S mente det var misjonsstudentsaken som hadde gitt han en dårlig inngang i tjenesten som generalsekretær og som senere preget hele hans tjenestetid (1968–1980).

21 MLM, side 156–158.

22 Vi viste blant annet til den kjente Karl Ludvig Reichelts prosjekt etter bruddet med NMS. Se Notto R. Thelles biografi *Karl Ludvig Reichelt: Misjonær mellom øst og vest*, 2022, spesielt kapittel 11 «Konflikt og nytenkning i kirkestridens Norge,» side 319–350.

23 Larsen har interessante opplysninger om korrespondanse mellom Erik O. Hauge og Gunnar Stålsett, side 62–67.

Valgforbundet. De valgte å «prioritere misjonærkall og tjeneste i NMS». ²⁴ Noen dager senere kunngjorde LS: «Da studentene nå har valgt å gå ut av Sosialistisk Valgforbund, og dermed fortsetter i Det Norske Misjonsselskap, anser landsstyret saken for ferdigbehandlet fra dets side.» ²⁵ Vi, og mange med oss, var ikke så lite provosert. Bare en kort og formell kommentar uten noe substans! Det ble fart i arbeidet med en utredning om saken slik studentene hadde signalisert i sitt tilsvaer. ²⁶

«Mellom Luther og Marx» ²⁷

Denne fylldigere redegjørelsen ble til boka *Mellom Luther og Marx*. Det ble lagt ned mye gruppearbeid i denne «utgreiinga» utover våren 1972. ²⁸ Eksamenssemesteret mitt måtte utsettes. Vi håpet NOMI, NMS sitt eget forlag, ville utgi boka. Forlagssjef Hjertvik var velvillig interessert. Men presset ble for stort. Han turte ikke, slik vi opplevde det. Vi ble reddet av Andreas Skartveit, Det Norske Samlaget og Audgunn Oltedal, en av våre gode medstudenter fra miljøet i Bergen, da all tekst måtte omsettes til nynorsk.

«Mellom Luther og Marx» – noen observasjoner og reaksjoner

Når jeg nå leser boka på nytt for første gang på aldri så lenge, ser jeg at Ulstein har truffet godt i sin analyserende framstilling. For min del er det ved ny lesning nå, overraskende å se hvor liten plass vi brukte på teologien. Det trengtes åpenbart ikke. Vi var trygt forankret i tradisjonell konservativ teologi og forkynnelse i misjonskretser. Kjent og akseptert av misjonsfolket. Men målet med boka var «å bryte ned den sterke identifiseringa av kyrkje og kristenfolk med dei borgarlege partia og deira økonomiske

²⁴ MLM, side 158.

²⁵ MLM, datert 17. mars 1972, MLM, side 159. Vedtaket kalles faktisk en «kommentar».

²⁶ MLM, side 158.

²⁷ <https://arbeiderhistorie.net/onewebmedia/012%20Sosialistisk%20Valgforbund%20i%20Stavanger%201971%20og%20i%20Rogaland%201973.pdf>

²⁸ Forfattergruppa besto av Karstein M Hansen (misjonsstudent på SV-lista), Anndi Jacobsen, Tor Jørgensen (altså undertegnede), Tore Laugerud (MS/SV), Ragnhild Midtbø, Gerd Reinsvollsvveen, Helene Valvatne og Arne Vigestad (MS/SV).

liberalisme».²⁹ Listestudentene hadde skrevet til LS allerede i oktober at de ønsket «å utforme en sosialistisk politikk i en slik retning at flere kristne kan gi det sosialistiske alternativ sin tilslutning».³⁰

Boka ble ingen salgssuksess (tror jeg) da den ble lansert i august 1973. Den egnet seg ikke til lesning i misjonsforeningene! Hvorfor skrev vi ikke tydeligere for å nå dem?

Nå i ettertid synes jeg del II, «Oppgjør med den tradisjonelle åndskampforståinga», kanskje er mest interessant.³¹ Det er et oppgjør med kristenfolkets og KrFs «merkesaksideologi» som legger vekt på noen utvalgte enkeltsaker, men ikke ser de større understrømmene og sammenhengene i samfunnsutviklingen. Ulstein trekker også fram dette punktet.³²

Dag Østerberg skrev i Kirke og Kultur at han ikke er spesielt begeistret for boka: «Muligens har jeg lest ‘Mellom Luther og Marx’ slik Fanden leser Bibelen», men han «vil gjerne få nevne hvor ypperlig jeg synes bokas del III (“Generell politisk klargjøring”) er, «skrevet med myndighet, kunnskap og erfaring».³³

I samme utgave av Kirke og Kultur omtaler redaktør Inge Lønning boka i lett ironiske vendinger og mener studentene ikke hadde truffet «mellomtilstanden» så godt.³⁴ Han raljerte også over bruken vår av Luther og toregimentslæren,³⁵ og mer enn antydte at oppgjøret med «allehånde former for politisk borgerlighet» ikke var særlig vellykket.³⁶ Vi hadde i det hele et forvirrende

---

29 MLM, side 31.

30 Samme side. Den siste henvisningen er fra et brev studentene sendte LS 15. oktober 1971.

31 MLM, side 32–55.

32 Ulstein I, side 162–163.

33 Kirke og Kultur (K&K), hefte 10, desember 1972, side 633.

34 K&K, 10/72: «Mellomtilstandens problemer,» side 629–631.

35 Ulstein setter spørsmålstejn ved Lønnings lesing av boka, jf. Ulstein I, side 168, fotnote 444.

36 Det kan kanskje være på sin plass å minne om at Lønning, som sin bror Per Lønning, var en profilert Høyremann.

forhold til merkelappene radikal og konservativ (sic!). Lønning er spent på hva som vil følge etter «denne første og hektiske politisk vekkellesfase». Og det skal jeg prøve å si litt om.

«Mellom Luther og Marx» – et tidsskille?

Boka skapte intet tidsskille selv om den vakte betydelig oppsikt. De nyfrelste radikalene på Misjonsskolen var et lokalt nedslag av en bred og sammensatt bølge, slik Ulstein viser, og utfordret institusjonelt først og fremst NMS-ledelsen, ikke ved sin teologi, men ved sitt politiske engasjement. Hadde generalsekretær Valen-Sendstads harde linje seiret, ville oppgjøret med studentene blitt mer summarisk, og konsekvensene langt mer dramatiske, ikke bare for studentene .

En forsinket takk til forstander Håkon Haus³⁷

Jeg er ikke i tvil om at det var forstander Håkon Haus, som sammen med gode rådgivere for studentene, berget NMS og indirekte ga legitimitet til at den sosialetiske vekkelsen faktisk fikk sin legitimitet blant kirkelig ungdom. Haus hadde helt siden 1. mai-toget i 1968, vært tydelig på at det var den ideologiske konflikten det dreide seg om. Og den ble etter hvert knyttet til at det var et direkte samarbeid med et marxistisk-leninistisk parti som var problemet.

Arven etter «Mellom Luther og Marx» En oppsummering - fra den borgerliggjorte til den venstrevridde kirken

Mellom Luther og Marx-generasjonen har satt sitt preg på Den norske kirke. Interessen for Marx har bleknet. Ansatsene til revolusjonsretorikk smeltet bort. Men selve tenkesettet og engasjementet fra det radikale oppbruddet er fortsatt gjenkjennelig. Kirkens agenda gjennom vedtak og uttalelser i tida etter det lange 70-tallet viser det: i kampen for internasjonal rettferdighet, i en human flyktning- og asylpolitikk, i holdning til ansvarlig forbruksmønster, og i klima- og miljøspørsmål. De nye merkesakene har skapt en sosialetisk profil med et radikalt fortegn. Vi tok avstand fra den «borgeliggjorte» kirken.

---

³⁷ Håkon Haus var forstander fra 1963 til han ble prost i Valdres i 1977. Han ble valgt til MHS sin første dekanus fra 1. januar 1977 til han sluttet senere på året.

I 1969 gjorde Knut Lundby en undersøkelse av politisk preferanse blant delegatene til Kirkemøtets forløper.³⁸ 97 % hadde da stemt borgerlig med en tydelig preferanse for KrF (57 %). En spesialstudie av ledersjiktene i det norske samfunnet i forbindelse med Maktutredningen i 2002 gir et helt annet bilde.³⁹ Generasjonen fra det lange 70-tallet har uten tvil satt sitt preg på ledernivået i Den norske kirke og den profilen kirken har fått i det offentlige rom. Det er kanskje derfor ikke helt uberettiget når noen beskriver kirken som «venstrevridd».

Selvsagt hadde kirken hatt en bredere tilknytning til arbeiderbevegelsen enn vi registrerte. Nils Ivar Agøys tobindsverk om kirken og arbeiderbevegelsen, viser det.⁴⁰ Nå venter vi på hans neste bind i den spennende historiebeskrivelsen.

Hva med Luther og den konservative teologien?

Bevarte oppbruddet sin tydelige konservative teologiske profil? Bildet er langt fra entydig. Min egen reise er én blant mange reiser på veg mot en åpen og inkluderende folkekirke, langt fra det kirkeidealet som preget misjonsorganisasjonene i deres velmaktsdager også inn på 70-tallet.

I dag er jeg enig med Inge Lønning. Hva betyr egentlig *konservativ* i teologien? Ordet gir ikke mening for meg i dag. Min gamle, Jesusmotiverte misjonsiver gir fortsatt gjenklang inni meg, selv om frelsesforståelsen har forandret karakter. Min latente aversjon mot frykten for fortapelsen som et hovedmotiv i forkynnelsen forsvant egentlig allerede i Japan. Det var ikke frykten, men lyset i Kristus som har preget min teologi, min tro og forhåpentligvis min forkynnelse enten jeg var misjonær i Japan, eller prest, misjonsleder og biskop i Norge. Men det var først etter at jeg avsluttet min tjeneste som biskop ved utgangen av 2015, at jeg våget å gi en klar og uforbeholden tilslutning til den såkalte

---

38 Dette var et såkalt frivillig kirkelig landsmøte, før vi i 1984 fikk det lovfestede Kirkemøtet slik vi kjenner det i dag.

39 *Norske makteliter*, 2002.

40 Nils Ivar Agøy: *Kirken og arbeiderbevegelsen: Spenninger, skuffelser, håp. Tiden fram til 1940*, Fagbokforlaget 2010; *Knuste drømmer: Tiden fra 1940 til ca. 1960*, sap. 2023.

apokatastasistanken, for meg uttrykt i Efeserbrevets overveldende, dristige domsvisjon at Gud en gang i tidens fylde vil fullføre sin frelsesplan: «å sammenfatte alt i Kristus, alt i himmel og på jord i ham» (Ef 1:10).⁴¹

Men min vandring begynte vel egentlig høsten 1972, da jeg samtidig med flertallet i MFs lærerråd, ikke fant teologiske grunner for å hindre kvinner i å kunne bli prester. Det tok NMS nærmere 20 år før organisasjonen åpnet for kvinnelige prester.⁴² Men da jeg ganske overraskende ble kalt til generalsekretær etter kvinneprestmotstanderen Odd Bondevik i 1991,⁴³ delte jeg hans uro for den teologiske utviklingen i Den norske kirke.⁴⁴ Vi var begge innbydere til den såkalte «Vannskillekonferansen» i oktober 1993, og underskrivere av konsultasjonens uttalelse: «Godt budskap i vår kirkelige situasjon – Uttalelse til medkristne i vårt land».⁴⁵ Mitt bidrag, «Grunnlaget for samarbeid i kirken – de praktiske følgene», ga indirekte uttrykk for en varsom og nedskalert variant av den såkalte Calmeyergatelinja etter det store kirkelige møtet i det kjente bedehuset i Oslo.⁴⁶

Den nye store teologiske utfordringen var nå homofilt samliv. Hvordan skulle vi i organisasjonene forholde oss til biskoper som åpnet for aksept av samliv mellom to av samme kjønn?⁴⁷

---

41 Jeg viser til min varsomme framstilling i NMS sitt 175-års jubileumsskrift «Sendt sammen», red. Kjetil Aano, 2017: «Misjon og folkekirke, motsetninger, eller kan perspektivene forenes?», side 73–81.

42 LS-vedtak i desember 1989. Vi kom hjem fra Japan den våren og Anne begynte på teologi på Misjonshøgskolen samme høst. Hun var blant dem som jublet over vedtaket – til manges fortvilelse.

43 Odd Bondevik ble utnevnt til biskop i Møre bispedømme i 1991.

44 Vi var ikke bare uenige i kvinneprestsaken, men også når det gjaldt økumenikk. Odd var sterkt kritisk til Kirkenes Verdensråd og kirkeøkumenikken i det hele.

45 Konsultasjonen ble kalt vannskillekonferansen etter tittelen på det innledende foredrag av MF-professor Torleiv Austad: «Vannskillet i norsk teologi», se heftet «Godt budskap i vår kirkelige situasjon», 1993, side 5–16. Selve uttalelsen med underskriftsliste, side 32–49.

46 Konsultasjonen, side 32–36. Bondeviks bidrag: «Den kirkelige situasjonen – og veien videre», side 17–24.

47 BM 2/95 «Homofiliutredning: 'Homofile i kirken'». En bred redegjørelse med to begrunnede konklusjoner fra et flertall (åtte biskoper) og et mindretall på tre: Osberg, Steinholt og Köhn. Vedtaket avsluttes med et felles etterord med et uttrykt ønske om at saken ikke må splitte kirken.

NMS valgte å skrive brev til de tre biskopene som åpnet for dette. De ville ikke bli invitert til NMS-arrangementer ut over rammene for det mer formelle samarbeidet mellom NMS og Den norske kirke krevde.

Det spisset seg til før generalforsamlingen på Hamar sommeren 1996. Hvordan skulle vi forholde oss til biskop Rosemarie Køhns nærvær? Mange misjonsvenner mente vi burde flytte generalforsamlingen så vi slapp å invitere biskopen til åpningsmøtet og søndagens gudstjeneste, slik som var vanlig. Folk orket ikke tanken på å møte henne. Vi flyttet ikke arrangementet fra Hamar, men begrenset det biskoppelige nærværet til en mer uformell samling av NMS-ledelse og hedmarksk offentlighet, inklusive biskopen i forkant av den offisielle åpningen. Biskopen aksepterte kompromisset og kom på dette møtet.

Noe hadde skjedd med meg året før. I løpet av våren hadde jeg fått tilgang til en god venns dagboknotater og korrespondanse. Det ble en sjokkopplevelse. Han hadde ikke turt å fortelle om sin homoseksualitet, ikke til en nær venn som meg en gang. Vi hadde delt alt, trodde jeg. Men dette hadde han ikke turt å snakke om. Dette er feil, var min konklusjon, selv om min anerkjennelse av hans situasjon lå flere år fram i tid. Det er dramatisk å tenke på i etterkant. Og da folk i Bodø ba meg søke stillingen som domprost i byen høsten 1999, gjorde jeg det. I desember ble mitt nye standpunkt i homofilisaken kjent. Og dermed var min posisjon som markør av en konservativ teologi definitivt forbi.

«Raud preikestol»?

De nye rammene for livet og tjenesten i Bodø, åpnet nye muligheter for nærvær i et lokalsamfunn og med en ny forankring i folks hverdag. Det medførte aktiv deltakelse i byens fredsbevegelse og miljøbevegelse. Det ble fakkeltog og appeller. Til og med 1. mai-tog! Som domprost, og fra 2006 som biskop. Men jeg tror få som har opplevd meg som predikant vil si at jeg har gjort preikestolen rød, for å vise til Pål Repstads boktittel fra 70-tallet.⁴⁸ Jeg må innrømme at jeg sjelden har hørt klare politiske prekener i Den norske kirke. Min opplevelse

---

48 *Raud preikestol? Politikk i kyrkja*, Orion Debatt/Det Norske Samlaget, 1973.

er at en vanlig gudstjeneste inngir varsomhet. Unntakene må være prekenes ved spesielle gudstjenester som freds- eller miljøgudstjeneste, eller ved en 1. mai-gudstjeneste. Da tilsvarer tydeligheten gudstjenestens annonserte formål.

Kanskje burde jeg (og flere med meg) ha turt å være tydeligere? Spørsmålet har blitt aktuelt etter å ha hørt erkebiskopen av Canterbury tale, som for eksempel 1. påskedag i fjor (2022), konkret og direkte mot regjeringens planer om å sende asylsøkere til Rwanda.⁴⁹ Og kanskje har vi også noe å lære av erkebiskop Welbys friske og freidige Kristusforkynnelse.

Et etterord om Helge Hognestads erfaring

Helge Hognestad har fortalt sin historie i boka *Prest i lånt kappe – Selvbiografiske betraktninger*.⁵⁰ Meg bekjent er hans dramatiske historie enestående. Jeg mener hans fortelling skiller seg vesentlig fra den historien jeg har fortalt. Hovedskillet går i den grunnleggende teologiske tilnærmingen. Men kanskje også i evnen fra kirkens side til å finne et kompromiss. Når Ullstein har valgt å la Hognestad-saken avslutte denne viktige tiårsbolken, er dette fortjenestefullt som et bidrag til å forstå Hognestads teologi og erfaring, men det er etter min vurdering mindre egnet til å forstå betydningen av 70-tallet og gjennomslaget for den sosialetiske vekkelsen og dens ringvirkninger i Den norske kirke.

Som biskop deltok jeg ved flere anledninger sammen med Helge Hognestad i alternative messer som ble arrangert i Bodø. Jeg hadde sans for hans åpenhet overfor en ny åndelig søken og hans klare pastorale identitet. Jeg har aldri forstått hans absoluttering av sin nye virkelighetsforståelse og heller ikke hans behov for å minimere betydningen av min åndelige erfaring ut fra mer klassisk kirkelig, og gjerne luthersk, tradisjon. Men jeg føler ubehag ved at han ble satt utenfor i Den norske kirke.

---

49 <https://anglican.ink/2022/04/17/archbishop-welbys-easter-sermon-at-canterbury-cathedral-sung-eucharist/>

50 Z forlag, 2011.

Prestens rolle i etterkant av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport

Med denne teksten ønsker jeg å si noe om hvor viktig det er at prestene i Den norske kirke vet en del om rapporten som kom i vår, om vår felles historie og hva som er viktig i dag for at vi faktisk kan snakke om forsoning.

I morgen begynner min eldste sønn i første klasse. Hans språk er samisk. Han skal selvfølgelig ha undervisning på samisk. Jeg tørr ikke å tenke på hvordan det hadde vært om han hadde vært født i en annen tid. Kanskje hadde han ikke vært stolt av det i det hele tatt, kanskje hadde han også blitt mobba for sin samiske identitet. En god venninne av meg har uttalt eller påstått at hadde det ikke vært for fornorskninga så hadde kanskje alle i (Nord?)-Norge kunnet ca 100 samiske ord. (!)

1.juni i år fikk vi en rapport på en historie og fortellinger som var fra tidligere av lite dokumentert. Rapporten ble lest opp fra nasjonalteateret og du kunne se det på nrk2. Det er ca 700 sider som handler om fornorskning i vårt land. I rapporten er det også et eget kapittel om hvordan kirka har bidratt til fornorskning.

Akkurat i disse dagene da rapporten kom, var jeg travel med flere begravelser, gudstjenester og kirkevalgsarbeid osv. Typisk innspurt før ferien. Sikkert som de fleste andre prester i dette landet. Men i min egen menighet fikk jeg også høre fortellinger om fornorskning. Og jeg fikk lest Inga Marja Steinfjell sitt sterke essay i Morgenbladet med spørsmålet om den eldre generasjonen egentlig har delt sine sterke og vonde fortellinger til et luftslott.

En av virkningene av fornorskningen har nettopp vært fortielse. Det ble «glemte» og skulle helst ikke snakkes om. Høsten 2021 tok jeg ti studiepoeng på VID der tema var Fornorskning. Å bli «tvunget» til å ta meg tid til å lese disse tekstene om fornorskninga, gjorde at det faktisk gikk noen lys opp for meg. For uvitenheten og kunnskapsløsheten er store fiender av forsoning. Hvis man leser seg opp på fornorskingshistorien så er det lettere å forstå noe av dette; Hvorfor er samiske skilt alltid så vanskelig? Hvorfor skriver folk så mye dritt om samer i sosiale medier? Hvorfor er Tromsø by en by der det oftere er lettere å være internasjonal enn samisk?

Å lese og studere hva egentlig fornorskning har gjort med oss som samfunn kan man bli ganske deprimert av. Men vi må se forbi dette. For vi må som prester orke å lytte til tunge erfaringer, ellers kan vi ikke være kirke. Men kommer erfaringene av fornorskningen egentlig fram til oss prester? Blir de tatt på alvor? Hvis vi kan vise menigheten at her er det rom for disse fortellingene, så er vi kommet et stykke på vei i hvert fall.

Jeg er prest i to samiske fornorska bygder. De fleste har både samiske og kvenske røtter. Men det er generasjonen som jeg nå holder på å holde begravelser for som var vant til å høre samisk i heimen. Det var disse som ikke fikk lære sitt eget språk på skolen, de skulle lære norsk og helst også være norske. Og de lærte i hvert fall ikke språket videre til sine barn. I dag er det mange som holder på å finne tilbake til sine samiske røtter. For mange er likevel språket tapt.

Jeg kan ikke ta fram mange eksempler på hva fortellingene om fornorskning rommer, nettopp fordi disse kommer fram gjennom sjelesorg og møter med menigheten. Og her har vi alle prester et ansvar for å sortere informasjon og bevare taushetsplikten. Likevel så kan det være tungt å møte fortellinger om for eksempel hvordan barn har blitt behandla. Og fortellingene i en bygd er også noe hele bygda bærer på, og de fleste vet jo det meste selv om ikke alt snakkes om. Dette siste er min egen oppfatning, men jeg tror det er sånn i mange bygder.

Jeg tror verdien av å bli sett og forstått av en kirkelig ansatt betyr mer enn vi ofte aner. Og dette handler også om egenverd og å bli verdsatt med de røttene du har. Derfor er det så viktig å ha kunnskap om dette til å kunne romme det inn i samtaler.

Nå sitter du kanskje å tenker – hva kan jeg gjøre i min menighet? Kanskje langt unna nord, langt der nede sør. Og jeg kan vel ikke noe samisk eller kvensk til å gjøre noe med dette? Vil dette være relevant i min menighet? Svaret på det siste er sannsynligvis ja.

Og vil jeg gi deg en liste på noen ting det går an å starte med:

- Gjennomfør e-læringskurset om fornorskning som Tore Johnsen har laget, diskuter med kollegaer! Det aller viktigste er kunnskapen vår vi har om temaet.
- Sjekk om det er synlige symboler som du kan bruke, har menigheten f.eks et samisk navn? Kanskje har dere vurdert samisk eller kvensk flagg?
- Skriv alltid på dåpsmateriell og trosopplæringsinvitasjoner at vi har bøker på samisk og kvensk. (for ja, det er ikke vanskelig å finne)
- Kanskje har du tenkt at det er en bøyg å lære seg velsignelsen på samisk eller kvensk? Da er det akkurat kanskje i høst du skal gjøre det. Det finnes lydfiler!
- Sjekk ut de samiske og kvenske salmene i Norsk salmebok. Kvensk salmehefte kan bestilles fra Nord-Hålogaland bispedømme. Start i det små med å lære bittelitt. En del menigheter bruker for eksempel Halvdan Nedrejords kyrie, der teksten står på både norsk og samisk i salmeboka.

Så til slutt til en liten håpsfortelling: Jeg hadde konfirmasjon i den ene bygda der jeg jobber. Kirketjeneren sa til meg at da hun ble konfirmert i 83 hadde ingen kofte på seg. Denne dagen våren 2023 hadde to av seks konfirmanter kofte og bortimot halvparten av menigheten hadde på seg kofter. Språket har de fleste mista, men gákti(kofta) holder de på å ta tilbake!

Tekstgjennomganger

3. søndag i treenighetstiden

18. juni 2023

Jes 25,6–9 Herrens gjestebud

Åp 19,5–9 Salige er de som er innbudt

Luk 14,15–24 Det store gjestebudet

I Luk 14,15–24 er Jesus en del av et stort gjestebud. Et bordfelleskap speilet på den tiden en innenfor- og utenfor-tanke i den sosiale konteksten. Det å invitere til eller respondere på en invitasjon, det var det samme som å anerkjenne at en tilhørte samme gruppe eller hadde samme hierarkiske posisjon i samfunnet.

I gjestebudet forteller Jesus om en lignelse til gjestene: «Det var en mann som ville holde et stort gjestebud, og han innbød mange. Da tiden for gjestebudet kom, sendte han tjeneren sin av sted for å si til de innbudte: 'Kom, for nå er alt ferdig!' Men de begynte å unnskyldte seg, den ene etter den andre. En sa: 'Jeg har kjøpt et jordstykke og må gå ut og se på det. Vær så vennlig å ha meg unnskyldt.' En annen sa: 'Jeg har kjøpt fem par okser og skal ut og prøve dem. Vær så vennlig å ha meg unnskyldt.' Og en tredje sa: 'Jeg har giftet meg, derfor kan jeg ikke komme.' Tjeneren kom tilbake og fortalte dette til herren sin. Da ble husherren sint og sa til tjeneren: 'Gå straks ut på byens gater og torg og hent inn de fattige og uføre og blinde og lamme.' Tjeneren kom tilbake og sa: 'Herre, jeg har gjort som du sa, men det er ennå plass.' Da sa herren til tjeneren: 'Gå ut på veiene og stiene og nød folk til å komme inn, så huset mitt kan bli fullt. For det sier jeg dere: Ingen av dem som var innbudt, skal få smake festmåltidet mitt.'»

Vi er i kirkeårets lengste periode – treenighetstiden. Det er en lang tradisjon. Treenighetstiden går gjennom pinsen og hele sommeren og høsten, frem til advent. Fra mørket til lyset, fra lys til mørke. I denne tiden kan vi rekke å reflektere som kristne, og om det å være en kristen nasjon. Hvordan kan Evangeliets tekster inspirere oss og treffe oss i tusener av år?

Lignelsen om det store gjestebudet rører ved noe eksistensielt i oss alle – å være en del av et fellesskap, føle tilhørighet. Settingen er tidløs. Det sies at mennesket kan oppfatte om det er velkomment i løpet av sju sekunder, og at vi har under ett sekund på å gjøre et godt inntrykk på et annet menneske.

Som nasjon og folk er vi gode på å se på oss selv som hjelpere. Medmennesker og naturvernere. Vi er en nasjon av friluftsmennesker, liker helst å være for oss selv, er vant med å være verdensmestre på ski, og Norge har Haaland på Manchester City. Men det er ikke så lett for utenforstående å komme innpå nordkvinnen og nordmannen.

Men da krigen kom til Europa, ble det en ny opplevelse og erfaring. Norge som nasjon åpnet seg for det ukrainske folket; både mellommenneskelig, politisk og religiøst. Plutselig ble krig så nært, nasjonen samlet seg – mange ville hjelpe. De som trengte det fikk beskyttelse og hjelp, fra fellesskapet.

Når vi hjelper, berører det også vårt indre sjelsliv. Vi kjenner betydning og glede, vi blir viktige for hverandre. Det gir mening og verdi. Kanskje er det som kan beskrive den indre lykkefølelsen? Det fikk Ohla Levytska fra Ukraina erfare. Hun søkte på internett: Hvor finner jeg *lykke*? «Norge», lyste det på skjermen.

I lignelsen deler Jesus sitt selskap med de marginaliserte. Han vil også sitte ved siden av dem når han spiser; han drikker og prater med dem i bordfellesskapet. Jesus utfordrer her en konvensjonell maktstruktur. Tanken her at alle deler måltid, uavhengig av sin hierarkiske posisjon. Litt som vårt tradisjonelle julebord.

Å bli invitert inn i et fellesskap har stor betydning for oss. I Augustins åndelige tolkning snakker han om sjelen. Det som forener ham med Luther er fokuset på det indre mennesket. Kunsten lar seg også inspirere av Bibelens tekster. Den danske forfatteren Karen Blixen skrev novellen *Babettes gjestebud*. I novellen har Blixen åpenbare bibelske allusjoner til lignelsen om det store gjestebudet. Boken er også filmatisert, noe som viser at hellige tekster treffer oss bredt.

I Karen Blixens store hjerte for kunsten kan det virke som om hun takker Gud for den i sin novelle om Babettes gjestebud. Babette finner rikdom i noe større enn henne selv, i kunstens åndelige kraft. Altså kan betydningen av å være en del av et fellesskap, stort eller lite, ikke måles i det å være fattig, men å føle tilhørighet til noe som er større enn seg selv.

Dette kan sammenlignes med Luther som finner rikdommen i Kristus:

[...] Er jeg hungrig, fattig og bedrøvet: Kristus er mett, rik og rik full av trøst. [...] Likesom hunger, fattigdom og bedrøvelse ikke skader Ham, så skader de heller ikke meg.

Novellen om husholdersken Babette er kort. Hun ankommer til kystfolket med båt fra Paris. I hånden har hun et brev som hun overleverer til familien hun skal bo hos: Søstrene Martine, Philippa, og prostens, som er deres far.

Historien i novellen strekker seg over tjueåtte år. Babette har i sitt tidligere liv i Paris vært kokk på en svært ærverdig restaurant. En dag får Babette et brev i posten – det er første gang på 14 år siden hun kom til Berlevåg. I brevet står det at hun har vunnet i et lotteri, og premiesummen er på 10 000 franc. Det er en stor sum for søstrene, som ser det som en dyd å leve i nøkternhet.

Som takk for at familien tok imot henne, vil hun gi en gave til familien. Denne gaven er et stort gjestebud hvor kystfolket blir invitert. Husholdersken Babettes bruker alle pengene hun vant i lotteriet på gjestebudet.

Når den ene av søstrene sier at Babette vil bli fattig resten av livet, etter å brukt alle pengene sine som hun har vunnet for å feire søstrenes gamle far, svarer Babette:

Nei, jeg blir aldri fattig. [...] En stor kunstner er aldri fattig, *Mesdames*. *Vi store kunstnere har fått noe dere andre ikke aner noe om, Mesdames*

Når vi i vår tid prøver å sette søkelys på jordas økologiske balanse, er Hildegard fra Bingen (født i Bermersheim vor Höhe 1098, død i Bingen 1179) svært aktuell. Veien til Gud ligger i vårt eget vesen, sier Hildegard. Hennes tanker og refleksjoner omfattet mye mer enn kirkens lære, der hun var svært klar på at veien til den guddommelige rikdom lå i vårt eget menneskelige vesen.

Hildegards interesse om naturvitenskapen, om planter, dyr og stener, kan vi kalle et økologisk verdenssyn.

Hildegard så menneskesjelen som noe som fukter jorden og gir den liv. Hun mente at sjelens indre tilstand reflekteres i hele skapelsens tilstand. Dette er en viktig innsikt, som kan inspirere til en økologisk tankegang der vi ser sammenhenger mellom holdninger og hvordan vi behandler skapelsen.

Lignelsen om det store gjestebudet er et godt utgangspunkt for tekstenes historiske kontekst ved å lytte og samtidig rådføre oss med kirkens tradisjon. Kirken og vi som jobber for den har et særlig ansvar: At folk skal føle seg velkommen inn det store fellesskapet som kirken er; et fellesskap vi skal ha plass for. La tekstene være bærere til å inspirere til visdom og innsikt, inn til Det store gjestebudet – Guds rike. Slik kan et fellesskap åpne og hjelpe Ohla Levytska fra Ukraina, og mange andre som trenger hjelp.

Men tør kirken utfordre hierarkiske posisjoner og anerkjenne de som står utenfor, slik Jesus gjorde?

5. søndag i treenighetstiden

2. juli 2023

Jer 23,16–24 Dom over løgnprofetene

1 Joh 4,1–6 Prøv åndene

Matt 7,15–20 Falske profeter

Falske profetar

Det nærmaste eg har kome å bli kalla ein «falsk profet», var då eg skreiv ein kronikk i avisa Dagen. Det kom høflege og bortforklårande svar frå dei eg hadde forsøkt å tukte, men kommentarfeltet på avisa sine nettsider var eit anna kapittel. Eg kan ikkje hugse at nokon brukte akkurat dei orda, men meininga var tydeleg nok. Eg hadde underteikna som «prest i partnerskap», og det var sjølvsgt ikkje like populært hjå alle.

Det er ikkje vanskeleg å harselere med kommentarfeltet til avisa Dagen. Det er vanskelegare (trur eg) å riste av seg den lille, murrande mistanken som kan ligge og gnage på innsida av bukhøla. For kven er det Jesus snakkar om? Me blir som disiplane på skjærtorsdagsnatta: «Det er vel ikkje meg, herre?» «Det er vel ikkje meg?»

Eller er det? Kan det vera? Disiplane opplevde jo at svaret vart «JO». Dei rømde og svikta, alle som ein. Eg bekymrar meg ikkje nemneverdig for partnerskapet, sånn i seg sjølv. Men eg går no opp på denne preikestolen, stiller meg opp i dette gullglinsande rokokkoburet og seier at noko som kjem ut av min munn er «Herrens ord». Eg! Berre eg (og Gud) kan ane djupna i kor tøvete

det er. Likevel held eg fram, sundag etter sundag. Eg dressar meg opp i handbrodert ulldamask til hundretusenvis av kroner og seier: Syndene dine er tilgjevne. Dette er Jesu lekam. Herren velsigne deg og vare deg. Eg!

Enn om eg er ein falsk profet? Det går heilt sikkert mange falske profetar rundt med dei mest prektige hensikter. Det beste forsvaret mitt er kanskje at eg kan vera ganske lat og uinspirert til tider? Eg ser i alle fall for meg at mange falske profetar både er sanningssøkande og heiderlege og arbeidsame og ansvarlege. Det blir berre ikkje særleg god frukt av det. Men dei er trufaste og gjev ikkje opp, til tross for litt motgang. Dei gode fruktene veks kanskje fram i det stille, tenkjer dei. *Automatēs*.

Det er greitt å byrje der, tykkjer eg. Ein skal naturlegvis ikkje stå og snakke om seg sjølv i preika, men ein kan jo tenkje litt på seg sjølv før ein tek til med å skrive ho. Det *skal* vera vanskeleg å ta dei orda i sin munn som det er jobben vår å ta i vår munn. Jesu ord er lette å bruke mot dei vi sjølv ikkje likar. Det er ord som er lette å bruke for å skaffe seg makt over andre, og gje seg sjølv ein privilegert posisjon. «Dette må sjølvsagt vera mine eigne motstandarar», tenkjer nok dei fleste inst inne, eller som Johannes skriv: «Den som ikkje er av Gud, høyrer ikkje på oss. Slik kan vi skilja sannings ånd frå villfarings ånd.»

Eit av bodskapa denne dagen er at det er ikkje berre-berre å gå i kyrkja. Det er ikkje sikkert at det du høyrer, er til å stole på. Du må vera kritisk, du må spisse øyra. Men samstundes må du òg, på eit eller anna plan, tru at Gud har noko å seie deg nett her og no. Viss ikkje er det ikkje noko vits i det me driv me. «Send din ande og gjer oss opne for det du vil gje oss», ber ein i mange samlingsbøner. «Herre, eg er komen inn i dette heilage huset ditt for å ta imot det du vil gje meg».

Tekstane byrjar sjølv å svara på kva kriteria er. Det kan jo vera greitt å bli minna på, både for predikantar og tilhøyrarar: «På dette kjenner de Guds Ånd: Kvar ånd som vedkjenner at Jesus Kristus er komen i kjøt og blod, er av Gud.»

Det er mykje som er freistande å forkynne. Me har sikkert alle våre ting som me dregst imot. Igjen: Det er kanskje lurt å ta ein runde med seg sjølv og prøve å finne ut kva dei er, før ein skriv preika denne sundagen. Liturgiske snurrepiperiar? Gode gjerningar? Sjølvrealisering og individets fridom? Det klasselause samfunnet? 12 rules of life? Eit landskap med mange fleire eller mange færre vindturbinar?

Aldri har me vore omgjevne av så store mengder av informasjon, så mange frenetiske «gode nyhende» som folk vil ha oss til å setje vår lit til. Midt oppi dette seier Johannes at sentrum må vera Jesus. Hans kjøt og blod, hans kross og oppstode.

Berre der kan me seie noko om kven Gud er. Berre der er det mogleg å sjå kva det tyder at Gud er kjærleik. Berre der kan me skjøne at Guds tankar med oss er fredstankar og ikkje ulukkestankar. Berre der kan me kjenne oss trygge for det Jeremia snakkar om:

*Sjå, Herrens storm, hans harme, bryt ut!
Stormen kvervlar over hovuda på dei urettferdige.*

Berre i ly av hans venger kan me vita at stormen ikkje når oss. For vi veit at i han har Herren *sett i verk og fullført planane i sitt hjarte.*

Det er kanskje eit litt kjedeleg svar. Men det er heller ikkje berre eit magisk ord som løyser alle utfordringar. Rett etter at han har sagt dei orda som er preiketekst i dag, held Jesus fram med å seie:

Ikkje alle som seier til meg: 'Herre, Herre!' skal koma inn i himmelriket, men den som gjer det Far min i himmelen vil.

Så der var me jaggu attende i gjerningane att. Det skal ikkje vera enkelt. Det er store ord me forvaltar. Sjølv har eg sørga for at eg har ferie denne sundagen og ynskjer alle som skal preike, og alle som skal høyre på, lukke til.

Salmeforslag

86 – Navnet Jesus

316 – Nu vill jag sjunga om modersvingen

-

418 – Jesus, du er den himmelveg

610 – Du opnar, vår evige Fader

356 – Det enda som bærdd om du vågar deg inn i ei

Kristi himmelfartsdag

torsdag 18. mai 2023

Salme 110, 1-3 Sett deg ved min høyre hånd
eller Apg 1,1–11 Jesus tas opp til himmelen
Ef 4,7–10 Han steg opp og gav gaver
Mark 16,19–20 Jesus tas opp til himmelen

Litt om dagen

For førti dager siden feiret vi påske og Jesu oppstandelse. Om ti dager feirer vi pinse, pentekost - Åndens høytid. Allerede i det fjerde århundret var Kristi himmelfart en kristen festdag. Kirken feirer at Jesus fór opp til himmelen. Den oppstandne Jesus Kristus hadde gått på jorden i 40 dager i forkant av himmelfarten. Ifølge Lukasevangeliet ble Jesus løftet, eller båret opp til himmelen i en sky, mens disiplene fortsatt var på jorden. Vi kan på mange måter si at Kristi himmelfart er et slags høydepunkt i den kristne fortellingen hvor jord og himmel møtes. Jesus løfter hendene og velsigner sine disipler, slik vi også gjør når vi lyser velsignelsen i kirken.

Ifølge en gammel nordisk folkeskikk kunne man unngå møll i tøyet ved å luften det på Kristi himmelfartsdag. Jeg kjenner ikke til at det er en levende tradisjon noe sted i dag. Men det er en helligdag som gjør at mennesker kan ha mulighet til en annerledesdag. Kanskje finnes det noen lokale tradisjoner som du kjenner til?

Til prekenen

Ifølge første rekke er det valgmulighet mellom GT-teksten og en tekst fra Apg 1. GT-teksten er hentet fra salme 110, en salme hvor JHWH identifiseres som Messias. Å sitte ved Herrens høyre hånd er et kjent bilde, og på den måte sitte på tronen sammen med Gud som regjerer. Teksten fra Apostlenes gjerninger er en gjengivelse av himmelfarten, og oppdraget disiplene får, og at de får skal få en kraft til å være utsendinger, apostler. Teksten fra Apg 1 er med som alternativ i alle teksttrekkene for Kristi Himmelfartsdag.

Dagens andre lesetekst er fra Efeserbrevet og også her gjengis himmelfarten med at «han steg opp i det høye», med tydeliggjøring om at nåden som gis er gitt hver enkelt av oss.

I denne korte gjengivelsen som Markus gir oss av Kristi himmelfart, viser teksten oss at disiplene går ut og forkynner over alt, og at «Herren virket med og stadfestet Ordet gjennom de tegn som fulgte.»

Lenge før kirken begynte å feire Jesu fødsel har kirken feiret Kristi himmelfart. Himmelfarten forbereder oss på pinsen. Gud kommer til jorden som Den hellige ånd som er til stede overalt, til alle tider.

Selv om mange forbinder Kristi himmelfart med avskjed og avstand, så tenker jeg det handler om en feiring av tilhørighet og nærvær. Frem til nå hadde Jesus vært sammen med en liten, utvalgt flokk. Avskjeden med dem skaper ikke tomhet og en fraværende Gud, den skaper ikke distanse. Den skaper nærhet - et sterkere bånd mellom himmel og jord, mellom Gud og mennesker.

Vi kan ha mange tanker om himmelen. På engelsk har vi ordene heaven og sky, og det er himmel som heaven vi her snakker om. Kanskje er det slik at Himmelen handler om å leve i kjennskap til og med kunnskap om Gud. Jesus sier det slik i Johannes 17: «Og dette er det evige liv, at de kjenner deg, den eneste sanne Gud, og ham du har sendt, Jesus Kristus.»

Gjennom sitt liv gjorde Jesus den himmelske Gud synlig i det jordiske livet. Jesus bar med seg det menneskelige opp til Himmelen. Vårt håp er å få følge etter. Slik Kristi himmelfartsdag minner oss om at himmel og jord hører sammen. Og vi hører til hos Gud, både i himmelen og på jorden.

Hver gudstjeneste sier vi frem trosbekjennelsen. I andre artikkel bekjenner vi: Jeg tror på Jesus Kristus, Guds enbårne sønn, vår Herre... og: Før ned til dødsriket, sto opp igjen tredje dag. Før opp til himmelen. Sitter ved Faderes høyre hånd. Skal derfra komme igjen for å dømme levende og døde.

Å slukke påskelyset

Jeg vil løfte frem en gammel skikk fra middelalderen. Det store Kristuslyset, kaller vi også for påskelyset, og det blir tent påskenatt eller påskedag, og den gamle skikken forteller oss at frem til i dag, på Kristi Himmelfartsdag skal det lyset i koret i kirken og lyse for oss. Det minner oss om de 40 dagene etter påske som Jesus som person, var synlig i verden. Og, i hele påsketiden har lyset fått brenne. Men i dag slukker vi det.

Men, vil kanskje noen tenke, vi bruker jo det store lyset ellers i året også. Vi bruker det i forbindelse med dåp. Når vi døper, tenner vi dåpslys fra det store lyset. Jeg vet ikke om de tente dåpslys for barna i middelalderen, men etter Kristi himmelfartsdag, flyttet de det store lyset til døpefonten og der var det tent hver gang noen ble døpt. Så nær knyttet til hverandre er dåpen og oppstandelsen – i dåpen får den dømte Den hellige ånd og troen som en gave i hjertet sitt – troen som en gave i hjertet og Jesu løfte om å være til stede, som vi hørte lest før dåpshandlingen. Jesus sier: «Jeg er verdens lys. Den som tror på meg skal ikke vandre i mørke, men ha livets lys.»

Gå derfor ut

Disiplene gikk ut og forkynte, og Herren var med dem, slik det lyder i dagens evangelietekst. I misjonsbefalingen i Matt 28 står oppdraget beskrevet slik: «Jeg har fått all makt i himmelen og på jorden. Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler: Døp dem

til Faderens og Sønnens og Den hellige ånds navn og lær dem å holde alt det jeg har befalt dere. Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende.»

Så kan vi grunne på dette troens mellomrom mellom himmelfart og pinse. Men, en ting vet vi - Gud lar oss ikke være igjen alene. Kanskje er det dagen for å synge en gammel, sjelfull Samuelsen-klassiker, O Jesus, du som fyller alt i alle? Siste halvdel av vers tre lyder slik:

Du er mitt alt, o Jesus du er livet!
Hva enn meg møter, du min lovsang er.
Du har jo himlens herlighet meg givet
I evighet skal jeg få være der.

Salmeforslag

220 – Lov Jesu navn og Herredom

282 – Himlens konge vil vi prise

354 – O Jesus, du som fyller alt i alle

510 – Herre, når din time kommer

614 – Vår lovsang skal møte deg

21. søndag i treenighetstiden

22. oktober 2023

I Jer 29,4–7 Be til Herren for byen
Rom 13,1–7 Forholdet til styresmaktene
Matt 22,15–22 Gi keiseren hva keiserens er

Fortrengt prekentekest i en urolig verden

Teksten om å gi keiseren hva keiserens er, og Gud hva Guds er, er kjent. Dette er uttrykk som selv den uvante kirkegjenger kjenner til, og som har sin naturlige plass i folkemunne. Som prekentekest har teksten derimot hatt en flyktig historie. Den hører ikke til blant de tekstene en raskt løper til hvis en skal ha andakt. I vår kirke ble den i tekstrekke fra 1977 satt til 24. søndag etter pinse. Det var en sen høstsøndag, slik tradisjonen var. Men det viste seg at den raskt ble skjøvet til side av enten Bots- og bededag, Allehelgensdag, eller en familiegudstjeneste. I våre nye tekstrekker fra 2011, ble teksten satt til andre rekke på 17. mai – en mer passende dag – og i første rekke 21. søndag i treenighetstiden. I år var den ikke på 17. mai, og den slipper så vidt unna fra å bli slukt av Bots- og bededag, 29. oktober. Dermed skal vi på ny få møte denne superspennende teksten. I år taler den inn i et kontantløst samfunn og en politisk urolig verden med kommunevalg her til lands, krig i Europa, et polarisert USA, og en økende spenning i verden mellom øst og vest. Her er mye å kunne ta tak i.

Tekstene

Lesetekstene fra Jeremia handler om hvordan israelfolket skal være i fremmed land, nærmere sagt Babel. Romerbrevet handler om hvordan de kristne bør forholde seg til de verdslige

myndigheter. Det er en bibeltekst som langt på vei er blitt brukt som bibelsk begrunnelse for den lutherske toregimentslæren: en teologi som handler om at Gud styrker gjennom et verdslig og åndelig regiment. Både tekstene og læren kunne det være sagt mye mer om, men det henviser jeg til den enkelte prest og predikant.

Prekenteeksten Matt 22, 15–22 er allerede introdusert. Både Matteus, Markus, og Lukas gjengir disputten mellom de skriftlærde og Jesus om skatten til keiseren, men det er bare Matteus som har vært brukt som prekenteekst. Bakgrunnen er dobbel. Fariseerne vil fange Jesus i ord. Det var ikke første gang de forsøkte seg og heller ikke den siste. Det andre gjelder skatten til keiseren: «Er det tillat å betale skatt til keiseren?» Å betale skatt var så sin sak. Jødene var vant med å gi tienden til fellesskapets beste. Å betale skatt til keiseren var derimot et uttrykk for å underkaste seg den romerske okkupasjonsmakten. Det derav innebar et helt annet repertoar av problemstillinger. Var det greit? Hvis Jesus svarte nei til skatten, ville det bety opprør mot romermakten. Og Jesus ville blitt arrestert. Svarte Jesus ja, ville det være å underkaste seg en verdslig keiser som bodde langt unna Jerusalem og som kjente lite til Moses, israelfolkets historie om det å være slaver for et fremmed folk eller bortførelsen til Babel, som leseteksten fra Jeremia spiller på. Var det ikke derfor Jesus kom ifølge hans egne ord, for å sette mennesker fri? Jesus vil jo da motsi seg selv. Utfra deres ståsted blir det et dilemma uansett hva Jesus svarer. En glimrende mulighet til å fange Jesus i ord.

Jesus merker selvsagt hykleriet. Han ber om å få se en mynt og spør hvem som er avbildet og har sin innskrift på mynten. Utfra opplysningene han får, gir Jesus sitt berømte svar: «Så gi keiseren det som tilhører keiseren, og Gud det som tilhører Gud» Nøkkeltbegrepet for svaret kommer i forkant av fyndordet. Det er et bilde- på gresk *εικων*, og på latin *imago*. Begrepet har blant annet dobbel betydning: det konkrete bildet, for eksempel av keiseren på mynten, men også formen av et menneske, det vil si en figur av, for eksempel Gustav Vigeland. Denne dobbelte betydningen gjenspeiles både i Septuaginta, det greske gammel

testamentet, og den latinske bibelen Vulgata, ettersom det samme begrepet brukes i vår tekst og i skapelsen der Gud skapte mennesket i sitt bilde. Forskjellen er at bildet av keiseren er av dødt metall, mens mennesket er en levende sjel.

Keiseren, som på denne tiden var Tiberius, sønn av Augustus, hadde sitt bilde på mynten på lik linje som kong Harald er avbildet på norske kroner. Det var keiserens mynt og betalingsmiddel. Han skulle ha skatten. Men bildet er altså ikke bare et skattepolitisk redskap. Det er også et teologisk begrep som drar seg helt tilbake til skapelsen, der Gud skapte mennesket i sitt bilde. Mennesket er skapt i Guds bilde. Mennesket tilhører Gud. Hva det betyr å være skapt i Guds bilde har vært tolket ulikt, men de aller fleste er enige om at det er menneskets særmerke fremfor andre skapninger. For ingen andre skapninger er skapt i Guds bilde, hverken planter, fugler, dyr, fisker eller omgivelser. Dermed får Jesus sagt i en enkel setning at skatteunndragelse er ikke greit. Og det er heller ikke gudsunndragelse. Er keiseren myntens opphav, er Gud livets opphav, hvilket har langt større verdi og teller enda mer enn skatter og avgifter. Det er keiserens mynt, så gi den til keiseren. Det er Gud som gir livet, så lev da i relasjon til Gud, livets opphav. Så før de som israelsfolk drar Jesus ut på opprør mot keiseren med alt hva det fører til, bør de i tillegg som mennesker se sitt eget opprør mot Gud i syndefallet, og alt hva det har ført og stadig fører til. Og det er et svar som fortsatt forundrer og utfordrer, nå som da.

Prekenen

Prekenen kan derfor legges opp langs ulike linjer. Her står prester og predikanter fritt avhengig av menighetens sammensetning, men to linjer er mulig å følge.

Forholdet til øvrigheten?

Tekstene handler om forholdet til øvrigheten, politisk og teologisk. Her er det alltid mye aktuelt å si fordi de politiske forholdene skifter. Dette har derfor variert hele tiden. Da keiseren ble kristen og kristendommen statsreligion, var skatten til keiseren selvsagt. Men den politiske øvrigheten har ikke alltid vært kristen, og noen ganger forfølger den de kristne i tillegg.

En etiopisk prest sa til meg engang om det norske statskirke-systemet og korset i flagget: «You should be glad. The state is not your enemy.» Og nå er ikke statskirken lenger. Stadig får vi høre at politikk og religion ikke hører sammen, så hvordan skal vi som kristne forholde oss da til øvrigheten? Tro hører ikke hjemme i politikken sies det, men i år er det valg. Kristne oppfordres til å stemme ved valget. Da gjelder det å stemme utfra sin politiske overbevisning, men også sin religiøse overbevisning. Men skal man det da, hvis tro ikke er en del av det politiske? Forholdet til øvrigheten er faktisk ikke et opplagt svar, særlig ikke i menigheter der kristne har flyktet fra en russisk okkupasjonsmakt og ellers har lite tillit til den ortodokse kirke. Setter predikanten seg inn i samfunn og troens plass i samfunnet, kan det gi tilhørerne gode innspill til å leve som kristen i en politisk urolig verden.

Skatteunndragelse og gudsunndragelse

Dette gir prekenen et mer eksistensielt drag. De færreste av oss liker skatteunndragelse. Svart arbeid og svart inntekt er og blir ugreit og ulovlig. Det er å unndra samfunnet goder det skal ha. Det er galt enten det oppdages eller ikke. For det er å stjele, hvilket er brudd på det syvende budet: «Du skal ikke stjele.» Og om ikke skattemyndighetene oppdager det, vil Gud se det. For noen blir det et for dystert gudsbilde. Det kan jeg skjønne, men det er egentlig ikke så dystert. For det er å påpeke urett og å skape et liv uavhengig av Gud, livets opphav. Det er jo selve syndefallet, og ender opp i en praktisk ateisme der Gud parkeres i kirken, men ikke i det daglige gjøren og laden. Kristenlivet innsnevres dermed kraftig og blir en sektor av det øvrige livet. Denne innfallsvinkelen har ført til at jeg selv er blitt så glad i takkofferbønnen om at: «alt vi eier tilhører deg. Ta imot oss og våre gaver, for Jesu Kristi skyld.» Knappt noen annen bønn i hele gudstjenesten inkluderer vårt liv innenfor og utenfor kirkeveggen så mye som nettopp denne bønnen. Og vi får hvile i det å bidra økonomisk til felleskapet og være skapt i Guds bilde. Med alt vi er og eier, får vi bidra til felleskapet med hverandre og med Gud. For alt hva en har og er, tilhører Gud. Det synes jeg personlig er kjempesint, og det gir attpåtil så mye godt tilbake. Det gir tilhørerne en mulighet til å koble livet utenfor kirkeveggen sammen med livet innenfor. I et sekularisert samfunn som vårt vil det alltid være aktuelt.

Lykke til, og Gud velsigne prekenarbeidet, medarbeidere, og menigheten.

Salmeforslag

Intet er vårt, alt er ditt – NoS 713

Bots- og bønnedag

søndag 29. oktober 2023

Jer 18,1–10 Leiren i pottemakerens hånd
Rom 2,1–11 Menneskenes ansvar overfor Gud
Luk 13,22–30 Er det få som blir frelst?

Troen på boten og bønnen

I skrivende stund velter vannmassene fra ekstremværet «Hans» over landet vårt. Hadde vi levd på slutten av 1600-tallet ville vi antakelig holdt ekstraordinære bots- og bønnegudstjenester i disse tider. Bots- og bønnedagen var før, som nå, lovfestet til en eller flere faste dager i året, men dagen kunne også brukes ekstraordinært, til hjelp i kriser og ulykker, eller som takk og ærbødighet på festdager og jubileum. Det er var og en dag for faste, bønn og syndsbejelse, gjerne også med takk for de velsignelsene vi får.

I dag er det interessant å spørre:

Hva trenger vi bots- og bønnedag til? Bruker vi den fremdeles som en kollektiv bots- og bønnedag, eller er den blitt en individuell bots- og bønnedag for den enkelte? Og i hvilken grad tenker vi at Gud påvirkes av vår bot og bønn?

Gjennom historien til denne dagen lurer det store teologiske spørsmålet i bakgrunnen:

I hvilken grad tror vi Gud styrer det som skjer i denne verden? Vi nærmer oss spørsmålet om Guds allmektighet og vår rolle i forhold til dette.

Jer. 18,1–10

I første lesetekst møter vi det vi kanskje kan kalle «den tradisjonelle» forståelsen av Guds allmakt: Gud er som pottemakeren, sier profeten Jeremia:

Da kom Herrens ord til meg: Israels hus, kan ikke jeg gjøre med dere slik denne pottemakeren gjør med leiren? sier Herren. Se, som leiren i pottemakerens hånd, slik er dere i min hånd, Israels hus. Snart truer jeg et folkeslag eller et rike med å rykke opp og rive ned og ødelegge.

Men folket skal ikke fortvile, sier Herren til Jeremia. Muligheten til endring/gjenoppbyggelse ligger også alltid der: «Men dersom det folket jeg har truet, vender om fra ondskapen sin, da angreer jeg på det onde som jeg hadde tenkt å gjøre mot det. Snart lover jeg et folkeslag eller et rike å bygge og plante.»

Gjennom Det gamle testamentet møter vi flere fortellinger om hvordan folket har angret sine synder, bedt om tilgivelse og fått godvær igjen.

Spørsmålet til bots- og bønnedag i dag, er hva vi tenker om denne forståelsen. Vil Gud stanse fremtidige «Hans'er» dersom vi endrer vår klimapolitikk og vårt levesett? Og er det Gud som står bak naturkatastrofer, eller er det en selvpåført konsekvens av verdens egoistiske levesett?

Rom 2,1–11

Videre løfter Paulus perspektivet til spørsmål om dom og fordømmelse i andre lesetekst:

Derfor har du ingen unnskyldning, du menneske som dømmer, hvem du enn er. For når du dømmer en annen, fordømmer du deg selv. Du som dømmer, gjør jo det samme selv, og vi vet at Guds dom med rette rammer dem som driver med slikt.

Dette er et spennende grep fra Paulus, for i kapittelet før vår perikope ramser han opp alle dem som gjør umoral og urett:

mennesker som «*er fulle av all slags urett, umoral, grådighet, ondskap, farer med sladder og baktaler, pønsker ut ondskap og er både uforstandige, upålitelige, ukjærlige og ubarmhjertige.*» (vv. 1,29ff). Selv disse skal vi ikke dømme. Og for Paulus kan det synes som om dommen skjer både her og i det hinsidige. Det skal vi være klar over! Og til slutt legger han til: «For Gud gjør ikke forskjell på folk.» Selv ikke i dette, heldigvis.

Hva har dette så med bots- og bønnedag å gjøre? Ett svar kan være at dommen er Guds alene. Vi er som leiren i pottemakerens hånd. Selv også vi som har gjort noe av det Paulus ramser opp i det første kapittelet av Romerbrevet. I beste fall kan denne teksten i tillegg gi noen psykologiske innsikter, for i fordømmelsen av andre ligger også fordømmelsen av oss selv. Kanskje bør vi noen ganger ransake oss selv og våre holdninger?

Det er lett å være prinsipiell når det ikke gjelder oss selv. Men hvordan ville vi reagert hvis vi stod i samme situasjon? Paulus snakker også om «vreden» som hoper seg opp. Dette kan være et innspill til konflikthåndtering, for uløste konflikter eller irritasjoner forsvinner gjerne ikke av seg selv, hvis de ikke blir snakket om, luftet ut eller i beste fall løst. Men stemmer det virkelig at Gud også samler opp vrede til vredens dag? «Han skal lønne hver og en etter det han har gjort» siterer Paulus fra Salme 62,13 (via Matt 16,27). I Davidsalmen er det trøsten til offeret som står i fokus, at uansett hva som skjer er Gud «vår klippe og vern.» «Makten og all miskunn tilhører deg, Herre,» sier salmisten (Sal 62,12–13).

Her er det mange tanker som faller på hverandre: Dom over urett, mulighet til gjenopprettelse, syndsbekjennelse, bønn om bedring, å holde seg for god til å dømme andre, overlate og legge livene våre i Guds hender, ha tillit til at Gud ordner opp osv. Er vi nå tilbake til spørsmålet om Guds allmektighet og spørsmålet om hva våre handlinger betyr for i Guds styrelse i verden?

Luk 13,22–30

Tilslutt skal alle tråder knyttes opp til preteksten fra evangelisten Lukas. En mann stiller Jesus spørsmålet: *Er det få som blir frelst?* Jesus svarer:

Kjemp for å komme inn gjennom den trange døren! For jeg sier dere: Mange skal forsøke å komme inn, men ikke klare det. Når husherren først har reist seg og lukket døren [...] og dere banker på [...] da skal han svare: «Jeg vet ikke hvor dere er fra. [...] Bort fra meg, alle dere som gjør urett!» [...] Fra øst og vest og fra nord og sør skal mennesker komme og sitte til bords i Guds rike. Da skal noen som er de siste, bli de første, og noen som er de første, bli de siste.

Når mannen med spørsmålet spør om det er få som blir frelst, står det ingenting om hva han tenker frelse fra. Er det frelse fra jordisk undertrykkelse, som slaveri, militær okkupasjon, og død? Eller er det frelse vedrørende livet etter døden? I følge Amy-Lill Levine og Ben Witherington III handler frelse i Lukasevangeliet som regel om livet etter døden (fra bibelkommentaren *The Gospel of Luke*, New Cambridge Bible Commentary, Cambridge University Press 2018, s. 379).

Her har jødisk og kristen tradisjon gått hver sin vei, sier de videre. Jødisk tradisjon har i større grad vært opptatt av at anger, bønn og syndsbekjennelse kan endre frelsen i våre liv her på jord, mens kristen tradisjon i større grad har flyttet fokus til helliggjørelsen i livet etter døden som følge av troen alene på Jesus som vår Frelser (s. 379). Altså igjen kommer spørsmålet opp: hvor mye har våre handlinger å si for Guds handling? Ortopraksi eller ortodoksi?

Kanskje gir denne preteksten et klokt både-og-svar på dette. Litt tidligere i evangeliet lærer Jesus disiplene å be Fadervår og utdyper dette med bønn litt videre (kap. 11). I den forbindelse sier han: «Bank på, så skal det lukkes opp for dere [...] Og den som banker på, skal det lukkes opp for » (11,9–10). Jesus gir flere eksempler på at man ikke skal gi seg, hvis man virkelig trenger noe (se f.eks. lignelsen om «the Pushy Pal» i Luk 11,5–8). Har vi dette i mente når vi leser dagens pretekst, kan det fargelegge Jesu ord om husherren. Poenget er ikke at Jesus ikke vil slippe oss inn. Poenget er snarere at vi skal kjempe, vi skal ikke tro at vi er sikret bare fordi vi har vært flinke og gjort slik og slik. Ingen skal sette seg til doms over andre og tro man er sikret plass. Fra øst og

vest og nord og sør skal det komme mennesker vi ikke kjenner til. Kanskje vi er de første i rekken eller kanskje de siste?

En sidekommentar fra «mine» bibelkommentatorer i dag, Levine og Witherington III, er også at ordene om folk fra alle himmelretninger kan peke på misjonsaspektet til Lukas, at evangeliet skal gå ut til alle folkeslag, hedninger så vel som jøder, og er til for alle. For Gud gjør ikke forskjell på folk!

Så hva er det store svaret tilslutt til denne bots- og bønnedagen? Hva er til hjelp for mennesker i dag å høre fra dagens bibeltekster? I første rekke kan man si at tekstene handler om å være ydmyk: Gud er større enn oss, og i tillit kan vi få leve våre liv i visshet om at Gud styrer fremtiden vår. Vi er deler av et stort fellesskap i verden, et fellesskap som gir muligheter til alle mennesker. Derfor skal vi være vare for å tro at vi har funnet «sannheten» eller tro at vårt levesett er det beste. Snarere er det ved å være åpne for andre mennesker at våre hoder kan bli klokere og våre øyne se bedre.

Er Gud så allmektig? Ja, jeg tror at Gud fremdeles har den hele vide verden i sin hånd. At allmektigheten handler om å bære, nære og være tilstede i alt som skjer på denne jord. Samtidig er det kanskje færre i dag som tror at Gud direkte styrer det gode og det onde som skjer. Konsekvensene av våre handlinger (feks klimautslipp) kommer til syne også i dette livet, og skal vi tro klimaforskere har vi allerede begynt å merke disse.

Men som Jeremia sier: Det er aldri for sent å snu, det er ikke for sent med endring. Derfor trenger vi bots- og bønnedagen fremdeles. Vi trenger en dag for ettertanke, for syndsbejelse og bønn, slik at vi kan endre kurs når det trengs, kjenne på håpet igjen for fremtiden og få tilbake livsgleden for det livet vi har på denne jord. Og alltid i visshet om at Gud finner en vei videre, både for oss i nord og alle mennesker, både i øst, sør, og vest.

Salmeseddel

261 – Der mange skal komme fra øst og fra vest (f.eks. vv. 1,5-7)

689 – Løft høgt hans kross

263 – Å Gud for jord og alter

264 – I tro under himmelens skyer

624 – Må din vei komme deg i møte

Allehelgensdag

søndag 5. november 2023

Jes 49,8–10 Jeg hjelper deg på frelsens dag
Åp 7,9–17 Den store hvite skaren
Matt 5,1–12 Saligprisningene
Liturgisk farge: Hvitt

Noen ord om dagen

Allehelgensdag er blitt en av de viktigste søndagene i folkekirkeåret. En dag for å minnes de døde. En dag for lystenning på gravene. Spesielt sterk er dagen for dem som har mistet noen, siden forrige allehelgensdag. Mange menigheter er nå flinke til å gjøre noe spesielt på denne dagen. Ikke minst der kirkegården er knyttet til kirkehuset.

Det er sterkt å se en gravplass fylt av levende lys mot kveld. Ikke minst for en som husker tilbake til en tid da slik lystenning ble ansett for katolsk og ikke akseptabelt i en luthersk kirke.

Markeringen av dødsdagen for martyrer er det lang tradisjon for i kirken. På 800-tallet ble 1. november dagen hvor en mintes alle de helgener som ikke hadde fått plass i kirkens kalender. Senere ble 2. november lagt til som dagen for alle sjeler som var gått bort. Det var dagen før allehelgensdag, 31. oktober i 1517, at Luther skal ha slått opp sine 95 teser mot avlatshandelen som hadde høysesong i slutten av oktober. Hos oss er dette blitt til en felles markering på første søndag i november. Haalloween er som kjent knyttet til markeringen av alle helgener på reformasjonsdagen.

Noen ord om tekstene og dagen

Tekstene angir et tydelig pilegrimsmotiv. GT-teksten (Jes 49:8-10) viser at noe nytt og godt er i ferd med skje i landet. Og i teksten fra Åpenbaringen (7:9-17) introduseres den store universelle visjonen om den store hvitkledd skaren som til slutt står for Guds trone med palmegrener og lovsang.

Men hva skjer underveis? Hva er sammenhengen mellom de store visjonene, våre liv og våre erfaringer? Det er her saligprisningene kommer inn i bildet. De er innledningsordene til Jesu store «preken» til disiplene som hadde trukket opp i fjellet, opp på berget, sammen med han. Bergprekenen er en av de mest leste tekstene i NT. Jesus angir verdier og kvaliteter som kjennetegner «Guds rike» i vakre, talende og utfordrende bilder og begreper.

Noen ord om saligprisningene

Saligprisning er et begrep som knapt finnes i noen annen sammenheng enn nettopp i tilknytning til Jesu bergpreken i Matt og den tilsvarende sletteprekenen hos Luk (6:20-49). «Salig» betyr lykkelig, velsignet – og noe mer neddempet: heldig. Hans Kvalbein kaller det en «gratulasjonsformel» (Matteusevangeliet, 1991, Bind I, s128). I engelske oversettelser brukes gjerne ordet «*blessed*».

Hvem er det Jesus framstiller som de velsignede, de lykkelige, de som er salige? De fire første gruppene kan ikke uten videre kalles heldige: Det dreier seg om: De som er fattige i ånden. De som sørger. De som er ydmyke. De som hungrer og tørster etter rettferdighet. Hver av disse tilstandene kan det sies mye om.

Fattige i ånden

«Fattige i ånden» er kanskje mest omdiskutert ikke minst fordi Matt har med «i ånden» sammenliknet med Luk: «*Salige er dere fattige*» (6:20). Jeg tror det blir galt om en stresser motsetningen for mye. Matt gir vel heller en mer utvidet forståelse av fattigdomsbegrepet til dem som har mistet sin verdighet (se den ortodokse religionsforskeren og filosofen David Bentley Harts forfriskende oversettelse *The New Testament A Translation*, 2017, «*How blissful the destitute, abject in spirit*», s 7).

Saligheten for denne gruppa består i Jesu dramatiske tilsagn: «Himmelriket er deres»! Jeg kjenner jeg får frysninger på ryggen. For et utsagn. For et budskap. De fattige, de som er satt utenfor, de som sees ned på, er inkludert – i himmelriket. «Himmelriket er deres»!

De som sørger

Den andre saligprisningen har en spesiell tilknytning til søndagens preg. Og kan gjerne bli et hovedpoeng i en preken på denne dagen. Sorg er en lammende erfaring. Den mest umiddelbare opplevelsen av sorg, er når en mister en kjær. Men sorg kan også ha et videre perspektiv. Savn av trygghet, godhet, nærhet gjelder i mange forhold i et menneskes liv. Lengselen etter trøst hører med blant de dypeste behov vi har som mennesker. Lykkelig er den som blir trøstet!

Trøst er tatt inn som et kjernebegrep i vårt kristne vokabular. Som her i Bergprekenen, eller som Paulus beskriver det i det andre brevet til menigheten i Korint: «Lovet være Gud, vår Herre Jesu Kristi Far, den Far som er rik på barmhjertighet, vår Gud som gir all trøst!» (2 Kor 1:3-7). Denne salige erfaringen har også overføringsverdi til felleskapet i menigheten: «Han trøster oss i all vår nød, så vi skal kunne trøste dem som er i nød, med den trøst vi selv får av Gud». Trøstens indre, salige dynamikk.

De ydmyke

Men hva med ydmykheten? Det er et litt vanskelig ord på norsk. Det oppfattes ofte som en selvpålagt eller påtvunget underdanighet. Kvalbein benytter begrepet «tålsom» uten at jeg synes det hjelper så mye. Den tidligere nevnte Hart bruker det engelske ordet «gentle»: oppmerksom, velvillig, varsom og respektfull overfor andre. Kan vi kalle det å være empatisk? En tydelig motsetning til selvfokuserthet og selvopptatthet.

Saligheten for de ydmyke, er tilsagnet om at «de skal arve jorden». Jesus er overraskende jordvendt. De ydmyke har den egentlige eiendomsretten til jorda. De er kommet ikke for å herske, men for å tjene. Dette videreføres også i Johannes sine visjoner om «en ny himmel og en ny jord» (Åp 21:1). Her går det an å vise til dagens episteltekst. Allehelgensdag knytter trådene til den eskatologisk håpsvirkelighet.

De som hungrer og tørster etter rettferdighet

Hva betyr det å «hungre og tørste etter rettferdigheten»? Uttrykksmåten er sjelden, men talende. Hunger og tørst understreker de helt fundamentale behovene vi har som mennesker. Jesus beskriver dem som lengter etter rettferdighet med slike sterke bilder. Forslagene til hva denne rettferdigheten i bestemt form dreier seg om, er mange. Fra sosiale og politiske forhold mellom mennesker på alle plan til menneskers forhold til Gud. Hører ikke alle disse perspektivene egentlig sammen. Der uretten hersker, der lider mennesker – og Gud. Er det ikke selve inkarnasjonens mysterium som avdekker rettferdighetens virkelighet? Når vi opplever at rettferdigheten seirer i små eller store porsjoner, blir vi mett og salige. Slike erfaringer er en forsmak på den store festen.

Det var de fire første saligprisningene. De dreier seg om gaver til dem som er i nød og fylt av lengsel etter rettferdighet. Så vendes perspektivet fra dem som lengter, til dem som lever ut tre salige verdier.

Barmhjertighet

Først de barmhjertige. De som er fylt av nåde og miskunn. De som gir uten motytelser. De som har hjerte for de svake og miserable (latin *miseri-cordia*) – eller i vår norske oversettelse: hjerte-mot/for-de-fattige (*b*=forstavelsen «mot/for»+*arm*=fattig+*hjer-tig*). De som vender hjertet mot dem som er i nød, skaper en salig rettferdighet. Slik Gud viser miskunn mot oss mennesker. Slik Jesus demonstrerte det i sitt liv for oss. Slik vi roper i hver gudstjeneste når vi synger «Herre, miskunne deg»/«*Kyrie eleison*». Denne saligprisningen viser den nære sammenkoblingen mellom våre liv som medmennesker og vårt forhold til Gud.

Det rene hjertet

Det skjerpes ved en annen salig gave: Å ha et rent hjerte. Dette er en tydelig referanse til det gammeltestamentlige *sjema* hvor en daglig forplikter seg til å elske Gud av hele sitt hjerte. (5 Mos 6,5). Det rene hjerte, det hele hjerte som er vendt mot Gud og medmennesker. Hjertet som utstråler ekthet og tillit. Barmhjertighet og rettferdighet. Et hjerte som vil deg godt.

Uten krumspring og baktanker. Et menneske med et helt hjerte, er et menneske med integritet. Et menneske som ser Gud, og vi kjenner gjenskinnet av noe guddommelig. En kan av og til bli slått av noen som beskriver en som er gått bort i slike kategorier. Salig er det menneske!

Fredsskaperne

Knyttes det ikke alt sammen i det overordnede, gammeltestamentlige begrepet *shalom*? FRED. Livet i sin fullhet. Ekthet. Helhet. Sannhet. De som makter å skape fred blant stridende parter, eller fred i urolige sinn, de er i sannhet salige. De er som Guds representanter i verden. De er som Guds egne barn mellom oss. De er salige de!

Salige er de som møter mostand og forfølgelse

Saligprisningene avsluttes så med en henvisning til den virkeligheten Jesus selv erfarte, og som han forutser at hans etterfølger kan komme til å oppleve: at det å bære fram disse verdiene og kvalitetene i verden, skaper motstand og forfølgelse, ja til og med lidelse og død. Saligprisningene er en oppfordring til hvordan vi skal leve livene våre slik dette utvikles i Bergprekenen hvor Jesus åpner en helt ny måte å snakke om Guds lov på veg mot den dagen da alt skal bli nytt (Åp 21:5).

Men så tilbake til hvordan bruke denne vakre og innholdsmettede teksten i en preken på nettopp allehelgensdagen.

Momenter til en preken

1. Det vil være naturlig å ta utgangspunkt i allehelgensdagens preg. Vi minnes de vi har mistet. Kirken er et naturlig rom for sorg og savn. Et rom hvor en ikke behøver å tildekke sannheten. Kirken tar livet og døden på alvor. De to første saligprisningene understreker dette.
2. Avskjed og lengsel skaper ettertanke og refleksjon. Hva er det egentlig som betyr noe i livet? Midt i sorgen, kan vi også minnes de gode, salige, tingene som den som har gått bort, har representert gjennom sitt liv. Det kan fylle oss med takknemlighet og glede. Vi vet at mange bærer med seg et uklart håp om å møte

igjen dem en savner i et forklarelsens salige og evige øyeblikk – et bilde som ofte forstyrres av vanskelige forestillinger om dom og fortapelse.

3. Saligprisningene bekrefter denne sammensatte lengselens og uroens virkelighet – og møter oss med det store ordet trøst (saligprisning to, v4) Kirken tør tale om trøst inn i sorgens og lengselens rom, fordi vi kjenner salighetens virkelighet gjennom han som formulerte de vakre saligprisningene. I fortellingene om hans liv, hans måte å møte mennesker på, ordene og bildene han brukte og ikke minst gjennom hans egne lidelse og død, møter vi en guddommelig miskunn og kjærlighet som ikke kjenner noen grenser. En kjærlighet som viser sin livgivende kraft i hans oppstandelse, som bærer med seg et levende håp om at «Gud en gang skal være alt i alle» (Paulus i 1 Kor 15:28). For «i Jesu navn skal hvert kne bøye seg, i himmelen, på jorden og under jorden, og hver tunge bekjenne at Jesus Kristus er Herre, til Gud Faderes ære!» (Paulus i Fil 2:10-11).

4. Slike trøstens og håpets ord må folk få møte i kirken, ikke minst på en allehelgensdag. En trøst og et håp som skaper lengsel etter selv å leve liv preget av denne virkeligheten. For det er jo det saligprisningene egentlig dreier seg om: Våre liv, vår vandring her og nå.

Dagens bønn

Allmektige, evige Gud,

Vi takker deg for alle dem som har kjempet den gode strid og bevart troen.

Vi ber deg:

Gi oss din Ånd og kraft, så vi kan leve og dø i deg

Og følge etter dem som har gått foran oss,

Ved din Sønn Jesus Kristus vår Herre,

Som med deg og Den hellige ånd lever og råder,

én sann Gud fra evighet til evighet.

Amen.

Salmeforslag

886 – Tenk når engang den tåke er forsvunnet

510 – Herre, når din time kommer

743 – Velsignet være dere

614 – Vår lovsang skal møte deg (Nattverd)

895 – Ja, en gang mine øyne skal se

Minnedag

søndag 5. november 2023

I Salme 90,1–4.12–14 Å vente på hjelp fra Herren
Rom 5,5–11 Mens vi ennå var svake
Joh 6,37–40 Den som kommer til meg

Hva er egentlig forskjellen på Allehelgensdags- og Minnedagsgudstjeneste? I vår menighet er det lite som skiller de to. Jeg har til og med tatt meg friheten å velge blant de to teksterekken den teksten som passer best i forhold til tema og menighetens behov. Men vi kaller det alltid Allehelgensgudstjeneste.

Jeg vet ikke hvor vanlig det er rundt i landet å ha kirkegårds-gudstjenester på sommeren. Vi har en tradisjon med å ha kirkegårdsgudstjeneste på den av våre kirkegårder som fra gammelt av brukte å få besøk av presten en gang i året for å gjennomføre jordpåkastelse. Hver sensommer feirer vi gudstjeneste der navnene på de som er begravet på kirkegården siden sist år blir lest opp. For meg er dette en minnegudstjeneste der jeg bruker minnedagstekstene.

Dagens bønn:

Evide Gud, du er vårt håp og vår tilflukt. Vi ber deg:
Trøst oss i sorgen og savnet etter våre kjære,
og styrk oss i troen, så vi i liv og død kan håpe på deg, ved din
Sønn Jesus Kristus, vår Herre, som med deg og Den hellige ånd
lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet. Amen.

Denne tekstgjennomgangen er ikke en omfattende eksegese av bibeltekstene. Det er en betraktning av tekstene, som oppsummeres og forhåpentligvis vil gi innspill til egne refleksjoner og tema for preken.

Tekstene

Det kan være opplysende å se hvilke overskrifter eller tema som er satt på de forskjellige tekstene. Salme 90,1–4.12–14 har fått overskriften «Å vente på hjelp fra Herren». I mitt arbeid med tekstene til denne dagen passer ikke denne overskriften. Salme 90 starter med en beskrivelse av Gud, hvem Gud er, hva Gud er. Gud er fra før fjellene, jorden og verden. Fra evighet og til evighet. Salmen beskriver også hvem vi mennesker er; vi er (lever) og så blir vi til støv igjen. Forskjellen mellom Gud og mennesker kommer tydelig frem, og relasjonen mellom Gud og mennesker kommer frem. Guds livspust gav mennesker liv, og Gud lar oss blir til støv igjen. Begynnelsen og slutten er hos Gud. Videre i Salmen hører vi bønnen om hjelp til å bruke våre dager, til å få visdom og medynk, og godhet så vi kan juble og glede oss.

Paulus skriver i Rom 5,5–11 om Guds kjærlighet til oss mennesker, syndige mennesker. En tekst som gir meg frimodighet til å forkynde Guds kjærligheten og nåden til alle. I min sammenheng opplever jeg mennesker som går fast til gudstjeneste, som snakker om kirken som en viktig del av livet og en viktig del av lokalsamfunnet, men som allikevel ikke regner seg om religiøs («*Jeg er jo ikke religiøs, men det er jo min kirke*» sitat fra en gudstjenestedeltaker.) eller kommer til nattverd. Det er alt for mange som ikke regner seg som kristen fordi de har opplevd å bli definert utenfor den lokale «kristne kulturen». For vår menighet passer da denne teksten utrolig godt.

Johannes evangelium 6:37-40 er velkjent fra begravelse. Teksten er hentet midt inne i en lang undervisning der Jesus igjen og igjen forklarer hvem han er, og hva hans oppdrag er. Teksten er en presisering at alle som er gitt av Gud til Jesus vil komme til han, og alle som kommer til han vil bli tatt imot. Oppdraget er å ikke miste en eneste, at alle som tror på Jesus skal bli reist opp av han på den siste dag.

Den store fortellingen og de små fortellingene

Minnedagens tekster rommer den store fortellingen. Om skaperen og skapelsen, og om Guds plan for sitt folk, oss mennesker. Den store fortellingens budskap er at vi er skapt, at vi får dager her på jorden, men en dag skal vi vende tilbake. At vi er elsket av en kjærlighet som ikke knytter seg til vellykkethet i troen på Gud, men til Jesu død og oppstandelse. Jesu oppdrag viser Guds kjærlighet til menneskene. Et oppdrag som ikke stoppet ved Jesu egen oppstandelse, men som først er ferdig når mennesket er reist opp på den siste dag.

Minnedagens fokus ligger her, men den ligger vel så mye på alle de som kommer for å minnes sine kjære.

Å komme til kirken er å komme til et sted hvor det er «lov å vise sorg og smerte» uavhengig av hvor lenge siden dødsfallet og begravelsen var. Kanskje er det den ene gangen utover begravelsen at de kommer til kirken. Det er ikke sikkert de har en definert tro, eller ser på seg selv som troende eller «religiøse».

Et hvert menneske er en del av den store fortellingen. I gudstjenesten er det mulig å gi de som kommer en forståelse av at deres fortelling eller liv har en plass i den store fortellingen. Menneskets opprinnelse er hos Gud og vi skal vende tilbake til Gud. Men først skal historien skrives, livet leves.

Livet inneholder gleder og sorger. Ingen liv er lik. Vi har ulikt utgangspunkt, ulike erfaringer, like valg som fører til ulike opplevelser. Også kjennskap og kunnskap til Gud er forskjellig. Troserfaringene, opplevelsene i kirken eller møte med den kristne kulturen er ulik. Noen bærer med seg sår som hindrer dem i å se på seg selv om Guds barn. Men noe i dem, kanskje en lengsel, bringer dem til kirken. Jesus sier *«Alle de som Far gir meg, kommer til meg, og den som kommer til meg, vil jeg aldri støte bort.»* (Joh 6:37)

Minnedag er for å minnes de som er gått bort, å takke for det som var og å gi trøst. Men kan vi si at minnedagen også er for å minne de som kommer på at hver og en har sin fortelling som er flettet

inn i den store fortellingen? I Guds fortelling som bærer verden?
Aldri forlatt eller utelatt, men elsket. Alltid regnet med og tatt
imot.

Salmeforslag

Sorgen og gleden – NoS 466

Jeg er i Herrens hender – NoS 494

24. søndag i treenighetstiden

12. november 2023

Sal 126,1–6 Så med tårer, høste med jubelrop
Fil 1,2–6 Han som begynte, skal fullføre
Joh 6,63–69 Du har det evige livs ord

Vi går inn i en moden tid i kirkeårets vekstperiode. Jeg er bedt om å skrive til 24. søndag i treenighetstiden ved å bruke igjen tekstene Salme 126, Fil 1,2–6 og Joh 6,63–69, som også brukes på 6. søndag i åpenbaringstiden.

Lesning fra Det gamle testamentet

Salme 126 ble funnet i Qumran, hvor Salmenes bok, 5. Mosebok, og Jesaja er flertall i samlingen som er kjent som *Dødehavsrullene*. Det sier oss kanskje noe om at disse tekstene ofte ble brukt på Jesu tid. Jesaja holder sammen historie, erkjennelse og fremtid. 5. Mosebok gir loven som fundamentet for jødisk tros- og samfunnsliv. Den inneholder bekjennelse, samfunnsrett, velsignelser og forbannelser, som høres før landet skal bebos. Peter Vogt har skrevet at hver generasjon må stille seg på Moabs sletter.

Salmene utfolder livets håp som bes for oss daglig i ordenslivet. Inspirert av Mowinckel i *Offersang og sangoffer* spør jeg: hva kan samstille tårer og grøde bedre enn riter og fest? Skulle ikke tårene vitne om avmakt? Det er en trang i oss som har et fornemt utløp i denne festen. Babylonerne gikk i tog med sine prester og guder for å finne den ene igjen og få fruktbarheten tilbake. I Davids kongedømme gikk kongen selv i prosesjonen. Vi feirer at livet som

er gjemt under snøen ikke er skjult for vår tro. Sangen minner oss om hvor vi vil finne igjen livskraften. Det som spirer er Guds vendte lagnad. Verden settes tilbake i stand.

Vi får etterlignende alt som vokser når vi takker for det vi trenger. Eukaristien stiller sammen takk, bønn, og lovsang. Vi bærer frem det vi lever av for å få livets gave. Kommunionen samler folk(ene), og vårt liv settes også i stand. Vi vender oss tilbake til nåden og dåpen. Kierkegaard skriver i Gjentakelsen, at å vente en gjentakelse som avhenger av godt hell er et vågestykke. Kanskje den sanne gjentakelsen kun er mulig for Gud.

I første strofe av salmen får vi en ihukommelse og stadfestelse: «Da HERREN vendte skjebnen for Sion,» var vi som de som drømmer. Det kan være sang til festspill eller bønn i stillhet.

Epistel

Epistelteksten er Paulus brev til Filippene. Det er et av brevene som er forfattet i fangenskap, til en menighet hvor Paulus har vært og én av hans betroede ble igjen. Det er der han og Silas ble arrestert, pisket, men hvor ble alle mirakuløst befridd under deres lovsang.

Brevet har vennskap som et av sine sentrale tema. Jeg håper at dette kan belyse vår forståelse av tjenesten i kirken. Å leve med nådemidler—Guds ord og sakramenter—kan gi en usentimental forståelse av hvordan vi mottar Guds gaver. Det er kanskje en grunnholdning overfor det sterke skillet mellom det himmelske og det jordiske. Kanskje er det dette som gjør at *dolos* gjerne skal oversettes som slavetjener. Vi er forbundet over vår evne til å fatte og se klart.

Jehovas vitners oversettelse av Åpenbaringsboken 22,3 har denne beskrivelse av det nye Jerusalem: «Men Guds og Lammets trone skal være i byen, og Guds slaver skal utføre hellig tjeneste for ham.» Allerede i 5. Mosebok 5,14–15 finner vi en begrunnelse for hviledagen, at slaver skal få hvile, for husk dere var selv slaver. Friheten fikk de da de fikk gå ut og feire gudstjeneste. De fikk imidlertid ikke lov til å lage avgudsbilder. Synet av en fri og

bundet tjeneste gir troen spenninger. Jeg håper at trangen til vennskap skal la oss vektlegge friheten.

Paulus hilser ulikt i sine brev og det er verd vår oppmerksomhet. Han lar det aldri være noen tvil om at han handler i Guds nåde og myndighet, ikke sin egen. Han hilser de hellige i Kristus Jesus, og tiltaler spesielt embeter med funksjon og tjeneste. Vi kjenner igjen nådehilsenen og bønnen som vi bruker til ordinasjon og vigsel. Den er også brukt i tilsigelse av syndenes forlatelse etter skrifte.

Menigheten kalles også til tjeneste, og jeg vil fritt parafasere den svenske teologen Martling sin kommentar til Fil. 1, 3–11. *Det fullbyrdede verket er påbegynt hos oss. Noe har allerede hendt oss. Vi får motta dåpen og kalles Guds barn. Verket kjennes i kjærlighet. Vi takker Gud for hverandre, ber for hverandre, og gjemmer hverandre i våre hjerter. Vår lengsel er også etter synlige uttrykk for fellesskap. Videre skriver han at det fullbyrdede verket er fullbyrdet for oss og i oss. Tiden for fullbyrdelsen er fastsatt. Det er vår trøst at det kan fullbyrdes i oss uten at det er vårt eget verk.*

Denne tolkningen er godt stilt sammen med vårt evangelium i Johannes evangeliet 6,63–69. Om tjenesten at vi står i spenning mellom å undervurdere mennesket som skapning, men også overvurdere den frie viljes vei til våre formål. Vi kan få hjelp av Paulus til å velge bort begge deler. Tjenesten kan romme spenninger som vi ikke kan bære alene, og som heller ikke gjør livet fattigere. Tjenesten gjør oss ikke skråsikre, men vil vise noe den ikke behøver å bevise. Tillit står sentralt i all tro. Vi er del av Guds gjerning, vår gjerning er kanskje svakere enn vi skulle ønske, men kan likevel være styrket og inspirert. Paulus kan inspirere oss til å tenke om en bønnetjeneste som former oss og har kilder i velsignelse og gode løfter. De oppfylles allerede fra vi går inn i tjenesten.

Evangelium

Johannes 6. kapittel er i tegnenes bok, og innledes med matunderet. Versene har ofte overskriften «Du har det evige livets ord». Det evige livs ord, vender blikket tilbake til skapelses-

beretningene. I Johannes evangelium er ordet både en ordning for tanken og en lovbestemmelse. Lyset kan være i alle hypostasene og dermed nevne det som vi lærer av himmelen. Jeg tror at Plotins sin beskrivelse av hypostasene har påvirket vår forklaring av forhold mellom tre som er én. I Enneadene 5.3. beskrives forholdet mellom hypostasene Det Ene, fornuft og alminnelig diskursiv fornuft. Intellettet spør Gud om hva noe er, og får et bilde i svar. Ordet er i bildet, og kan danne uttrykk for vår samtale.

Når Johannes innleder evangeliet med ordet, er det vanskelig å begrense virkningshistorien. Det har likhet med gresk og jødisk visdom. Det er nesten som at Johannes gleder seg over en tradisjon som Paulus legger bak seg. Likevel stiller Paulus seg på Areopagos og henvender seg til stoiske filosofer ved alteret for den ukjente Gud. Det var like etter han var i Filippi. Også Paulus holder sammen skapelsen og Ordet, og Gud som er nær oss. Forklaringen ligner den stoiske tanken om at Gud beveges mot det Gud er glad i, om Gud selv er selvtilstrekkelig og kunne vært i ro.

Johannes bruker også *logos*-begrepet. Det er et ord vi kan kjenne, og som var før alt og virker i det skapte. Ordet er noe vi kan bære i oss, å se med troens øyne. Om vi ber «i» ordet, får det virkning i oss. Johannesevangeliet forankrer budskapet i jødiske steder, skikker, Guds navn, og Messiasforventning. Lengslene som er knyttet til disse stedene svares med Jesu oppreisning av en formørket verden, også døden.

I 6. kapitels innledning, har Jesus samlet mange med brødunderet. Han har forklart at Guds brød er det som kommer ned fra himmelen og gir verden liv. Jesus sier at han er livets brød. Det var vanskelig å forstå, særlig for de som kjente ham fra før av. Jesus forklarer at «den som spiser min kropp og drikker mitt blod, han blir i meg og jeg i ham» (v. 56) og at «den som spiser dette brødet, skal leve i all evighet» (v. 58). Mange blir støtt av at de skal spise hans kropp, også av dem som fulgte ham. Men de tolv blir igjen, og Peter bekjenner: «Du har det evige livets ord.» Word *Biblical Commentary* kaller vår passasje for det

umulige budskap. Menneskesønnen som skal løftes bryter med alminnelige oppfatninger. De som kjenner fortellingen, vet at han løftes opp til Guds trone i oppstandelsen. Derfor er det mulig å motta Menneskesønnens velsignede kropp og blod. Peter evner ikke å forklare, men han bekjenner. De spør: hvor skal vi gå? Da de først fant ham spurte de; hvor bor du? Så lot han dem følge seg. Peters bekjennelse må åpne leserens og tilhørerens øyne.

Martling skriver: *Guds ord har et verk å utføre som Gud vil ha utført. Derfor er det aldri uten virke. Ordet om Guds gjerning er selv en Guds gjerning. Derfor skjer alltid noe der Guds ord er på ferde.*

Jesus blir bedt av sine brødre å åpenlyst gå pilgrim til Løvhyttefesten til Jerusalem. Den er beskrevet blant annet som en innhøstingsfest som samler alle (5 Mos 16). Han velger å gå i stillhet. Kanskje hørte de festsangen *Da Herren vendte skjebnen for Sion, var det som en drøm for oss*, og lyttet til ham på tempelplassen da de ble stille.

I Johannesevangeliets siste kapittel loves Peter selv å gå dit han ikke vil, og ære Gud med sin død. Jeg tror at denne avslutningen har holdt kirken våken og åpen for fornyelse, selv om det kanskje ikke var vår menneskelige disposisjon. Ordet får lede vår tjeneste til Herrens dag, som kan være den syvende skaperdagen, det evige lys og Herrens gjenkomst i herlighet. Det er strålende når vi får feire Jonsok i nord. Det er et godt minne i tiden når plantelivet gjemmes under snøen. Signe tjenesten!

Salmeforslag

Bibelsk salme fra Nådens morgenlys: «Straks Olav hadde fattet troens sannhet, løp han til dåpens bad,» «Hos deg er livets kilde» (NoS 917), eller Send ditt lys og din sannhet (NoS 921).

Salme før og etter evangelielesning: «Halleluja.»

25. søndag i treenighetstiden

19. november 2023

1 Mos 15,1–6 Herren regnet ham som rettferdig

Rom 4,1–8 Abrahams tro

Mark 2,1–12 Jesus og den lamme mannen

Dagens tema

Søndagens tekster peker ut tro, som et hovedtema. 1 Mos 15,6:
«Abram trodde Herren, og det ble regent ham til rettferdighet»

Rom 4,4–5: «Den som har gjerninger å vise til, får lønn etter fortjeneste, ikke av nåde. Men den som ikke har det, men som tror på ham som rettferdiggjør den ugudelige, blir regnet som rettferdig fordi han tror»

Mark 2 ,5: «Da Jesus så deres tro, sa han til den lamme: ‘Sønn, dine synder er tilgitt.’»

Markus

Temaet tro, sammenfaller på mange måter med det som er målet for forfatteren av Markusevangeliet: å fortelle hvem Jesus er, jf. Mark 1,1 («Her begynner evangeliet om Jesus Kristus, Guds Sønn»).

Det finnes ingen sikre kilder til hvem forfatteren av Markus-evangeliet er. Noen mente vedkommende ikke hadde jødisk bakgrunn, mens andre mente at han hadde det. Evangeliet er skrevet på koinégresk, men inneholder også noen ord på arameisk. Disse ordene er igjen oversatt til gresk i teksten som ikke forutsatte at alle mottakere kunne arameisk. Det er heller ingen sikre kilder som kan fortelle hvor evangeliet ble skrevet.

Roma, Antiokia, landsbygda i Syria, eller Galilea er blitt foreslått. Det de fleste forskere kan enes om, er at det ble skrevet like før eller etter Jerusalems fall i år 70, mye mulig mellom år 65 og 75. Sjangeren forfatteren skriver i, ligner mest på antikkens biografier, noe som også samsvarer med evangeliets åpning i Mark 1, 1 (jf. Studiebibelen).

Teksten

I Mark 2,1, står det at Jesus var hjemme. Om dette er samme sted som i Mark 1,29, der «de gikk rett hjem» så er det muligheter for at dette er huset til Peter.

v. 2,4: Taket! De brøt opp taket! Tak den gangen kunne være flate, båret oppe av takbjelker. Mellomrommet ble fylt med kvist, og dekket med en blanding av leire og strå.

v. 2,10: *Menneskesønnen*, den betegnelsen Jesus bruker om seg selv flest ganger.

Refleksjoner til dagen og teksten

Det er en kjent fortelling vi møter denne søndagen, og selv har jeg, som mange av dere andre, prekt over den noen ganger. Når jeg ser tilbake er det nettopp troen til de involverte jeg på ulike måter har prøv å si noe om, sammen med Jesu kraft og myndighet, til både å tilgi og til å helbrede, og med det også bekreftelsen av at Jesus er den han er, Messias Guds Sønn, eller Menneskesønnen.

Jeg har også reflektert over den lamme mannens situasjon, konsekvensen av å ikke kunne gå, forsørge seg selv og familien sin leve det livet han gjerne skulle ønske at han kunne leve, som gående, løpende oppreist menneske.

Jeg har reflektert over de gode hjelperne, de som bruker tid og krefter på å bære ham frem til Peters hus, og kanskje med desperasjonens krefter bryter opp taket med egne hender for å kunne komme nær nok til Jesus slik at vennen deres kan få del i kraften som helbreder. Tenkte de på konsekvensen for Peter? Ødeleggelsen de utsatte ham for, for å få dekt behovene til sin venn? Helliger målet midlet?

Klart de bidro på mange måter til å redd et liv, kanskje, og et liv er selvsagt mer verdt enn et tak, eller et helt hus. Stod livet virkelig så på spill, at de ikke kunne stille seg i kø og vente på tur?

Hvem var alle de andre, som ikke enset dem i mengden, som ikke flyttet på seg da de så at de kom bærende på mannen på båren, var deres egne behov egne større enn den lammes? Eller kanskje var trengselen så stor at overlevelsesinstinktene tredde i kraft? Det er i så fall naturlig for oss, når vi opplever at livet trues, er vi programmert til å redde oss selv.

Hva med Jesus? Så han dem ikke, kjente han ikke desperasjonen deres. Han er jo den som skal seden enkelte av oss, se hva vi trenger før vi nesten forstår det selv, han er jo den som skal møte blikket vårt, reise oss opp, gi oss verdighet.

I Mark 1,45, like før vår tekst leste vi at Jesus holdt til utenfor byene, på øde steder, fordi ryktet om hans helbredende kraft begynte å spre seg. Likevel kom folk til ham fra alle kanter. Kanskje ble han nærmest invadert av dem med desperate behov. Selv Menneskesønnen hadde behov for å skjerme seg.

Tankene mine går til en annen fortelling, Joh 5,1–15. Fortellingen om Betestadammen og muligheten for å bli helbredet for den første som klarte å komme seg ned til vannet når engelen rørte det opp. Han som hadde vært syk i 37 år, og aldri rakk frem til vannet i tide. Han hadde ikke noen som kunne eller ville hjelpe ham, før Jesus kom, så ham og spurte om han ville bli frisk, og deretter gir ham beskjed om å «ta båren din å gå». Her var Jesus den vi ønsker han skal være, og den vi har tro på at han er, den som ser den ene midt i mengden.

Vi er forskjellige vi mennesker, noen av oss er utstyrt med god evner til å hevde oss selv, andre må kjempe mer for å våge å be om hjelp eller hevde sin rett.

På noen vis er det et gode, eller til og med noen ganger en gave, å inneha en sterk evne til selvhevdelse, til å stå opp for vår rett. I hvert fall om vi også er utrustet med empati og evnen til å se

den andre, slik at vi ikke karrer til oss uten å ha syn for eller tar hensyn til andres behov. Samt gjennom det bidra til å inspirer og støtte den andre til å stå opp for seg selv og sin plass.

De fleste av oss møter noen ganger gjennom livet på dem av oss som ikke evner å se den andre. Den som hovedsakelig er opptatt av få sine egne behov dekket. De som karrer til seg uten å ense at det kanskje går ut over noen andre. I verste fall mener de at det faktisk har rett til å karre til seg, selv om de blir gjort oppmerksomme på at det går ut over noen andre.

Det å stå i slike relasjoner, på jobb eller hjemme, er krevende og tapper krefter, og kan i verstefall gjøre oss syke, selvutslettende, og projisere i oss følelser om utilstrekkelighet og udugelighet. Da kan vi trenge hjelp og veiledning til å sette gode og sunne grenser og beskytte oss selv.

Slik Jesus gjorde, da han med jevne mellomrom holdt seg unna mengden av mennesker som hele tiden krevde noe av ham. Samlet krefter, før han kunne se og tjene den andre.

Det kan være tappende å hele tiden være den som skal se den andre. I helsevesenet snakker vi mye om omsorgstretthet og selvivaretagelse.

Jesus så den syke i mengden ved Betestadammen, så ham der ingen andre så ham og etterspurte behovene hans, og sendte ham oppreis ut i hverdagen.

Jesus så også den lamme som blir senket gjennom det opprevne taket, så vennen hans, troen deres og drivkraften deres. Han så om handlingene deres var drevet av kjærlighet til sin venn, eller om den lamme eller andre krevde dette av dem.

Han så, og tilgav, det som måtte tilgis, uten at vi blir gitt innsikt i hva det handlet om, og han reiser den lamme opp, «Ta båren din og gå» reis deg opp og gå ut i livet og hverdagen med frimodighet, hva enn den måtte bringe.

La oss hjelpe hverandre til å være oppreiste mennesker, la oss hjelpe hverandre til å se hverandre, inspirere hverandre ha empati for hverandre, gi hverandre plass. Våge å noen ganger tre til side for å slippe andre frem. Gå i oss selv og reflektere over motivene våre, og konsekvensene av våre handlinger, eller våre innarbeidete livsmønstre. Slik at vi ikke stenger noen ute, eller hindrer noen i å utfolde seg, eller å se Jesus og hva kraften av hans nærvær kan bringe inn i den enkeltes liv.

La oss tro på Jesus, som ser, tilgir og heler.

Salmeforslag

284 – O store Gud

312 – Til himlene rekker

440 – kom, kom og hør

677 – En bønn er gjemt

678 – Vi rekker våre heder frem

676 – Du åpner døren

Domssøndag / Kristi kongedag

26. november 2023

I Jes 57,14–16 Jeg vil ikke evig føre klagemål
Åp 20,11–13 Livets bok
Matt 25,31–46 Dommen

Tekstene til Domssøndagen er først og fremst forbundet gjennom ord som viser til Guds dom. Likevel er ikke alle skildringer av dommen. Det gjelder først og fremst de to NT-tekstene, som ligger svært nær hverandre i sin tematikk. Jesaja-teksten er ingen egentlig domstekst. Likevel er det forbindelser mellom tekstene. Vi ser først på hver tekst for seg. Til slutt tar jeg opp noen temaer som går på tvers av tekstene.

Jes 57,14–16

Jesaja-teksten inneholder to nivåer. På det ene nivået er det fortellerstemmen, eller profeten, som taler. På det andre nivået er Gud taleren. Setter vi opp de to nivåene grafisk, ser vi at Guds første utsagn («Bygg, bygg, rydd vei! Ta bort snublestein fra mitt folks vei!») er innledet med den kortest mulige innledning fra fortellerstemmen (*amar* «han sier»), mens Guds andre utsagn (fra «I det høye og hellige bor jeg» og ut hele vår tekst) blir innledet med en utførlig beskrivelse av Gud, hans opphøydhed og hans evige trone. Bruken av disse to innledningene med så ulik lengde gir teksten en særegen struktur. La oss kalle den første delen A (v.14) og den andre delen B (vv. 15-17).

Om vi forutsetter at det en tekst bruker mest plass på er det som er viktig, ser vi med en gang at tyngdepunktet ligger i B, og nærmere bestemt i Guds egen tale. Guds tale er et frelsesord

spiller på Guds «sted». Gud bor i det høye og hellige, men samtidig «med den som er knust og nedbøyd i ånden (*et-daka ušefal ruach*). Dette utsagnet om sted blir i grunnteksten direkte knyttet til Guds frelse, ved bruken av to infinitiver som jeg oppfatter som uttrykkende hensikt: «I det høye og hellige bor jeg, og med den som er knust og nedbøyd i ånden, for å gi liv (*lehachayot*) til de nedbøydets ånd og for å gi liv (*lehachayot*) til de knustes hjerte». Samtidig oppgir Gud sin anklage mot de samme menneskene. Han legger bort sin harme (v. 16a). Den tenkte konsekvensen av at harmen ville vedvare er i Bibelselskapets oversettelse «da ville ånden bli kraftløs for mitt ansikt, livspusten som jeg har laget». Dette verset knytter Guds tilgivelse til selve skapelsen. I sin kommentar til hele Bibelen finner Adam Clarke at den samme tanken (men med «støv» i stedet for «livspust»!) er uttrykt i Sal 103, 13 «...Herren er barmhjertig mot dem som frykter ham. For han vet hvordan vi er skapt, han husker at vi er støv».

Et problem i teksten er hvordan vi skal forstå del A i sammenheng med del B. «Veien» med «snublestein» (*michšol*) bør forstås metaforisk som den vei menneskene vandrer i livet, og snublesteinene som det som bringer til fall (vei-metaforen har dermed ikke den samme betydning gjennom hele Jesaja-boken, noe kommentarlitteraturen ser ut til å stille seg bak). Men hvem er imperativen talt til? Hvem skal fjerne snublesteinene? Om det er menneskene selv, blir det en spenning i teksten mellom et fokus på menneskets handling i A og fokuset på Guds handling i B. Dette spørsmålet må enhver ta stilling til. Selv har jeg sans for tanken om at det er Guds engler som skal fjerne snublesteinene. Da ligger vekten hele tiden på Gud som frelser, og teksten har en parallell i Det nye testamentet, «og de (englene) skal samle fra hans rike alt som fører til fall» (det greske *skandalon* svarer til det hebraiske *michšol*), Matt 13,41.

Matt 25,31-46

Til forskjell fra Jesaja-teksten, der Gud vil frafalle sin anklage, er Matt 25,31-46 en tekst om den siste dommen. To veier leder fra dommen, en til evig straff og en til evig liv (v. 46). Det er ikke mange tekster hvor tekstens innhold så tydelig kommer til uttrykk

i dens struktur. Teksten er så godt som fullstendig symmetrisk bygget opp, slik at hver de to gruppene har en dialog med Menneskesønnen der nesten bare et nektelsesord utgjør skillet. Hvordan gruppene har handlet i livet er kriteriet de blir dømt etter (se årsakskonjunksjonen *gar* i v. 35 og v. 42). Kriteriet ser ut til å snevres inn ytterligere ved at det er handlingene overfor «en av disse mine minste brødre» (v. 40 som er avgjørende. De som har gjort en god handling overfor en av dem, har i virkeligheten gjort det overfor Menneskesønnen, viser det seg, og denne sammenhengen har vært skjult for de handlende frem til nå. Hvem er så «disse mine minste brødre»? Det er en vanlig fremgangsmåte å forsøke «å tolke Matteus ut ifra Matteus», det vil si lete etter andre steder i evangeliet der dette uttrykket brukes. Den mest åpenbare parallelt teksten er Matteus 10,40-42: «Den som mottar meg, mottar også den som har sendt meg (...) og den som gir en av disse små et beger med kaldt vann i en disippels navn, sannelig jeg sier dere, han skal aldri miste sin lønn.» Denne teksten er ikke bare en parallell på ord-nivå, det er også et lignende hendelsesforløp. Problemet er at Matteus 10,40-42 som inngår i Utsendelsestalen taler om hvordan misjonærene blir mottatt, og «disse små» viser til dem. Om vi tar med oss denne betydningen inn i vår tekst ender vi med den urimelige tolkningen at dommen avhenger av hvordan man mottok disse misjonærene (om man i livet noen sinne gjorde det). Dette tolkningsproblemet behandlet Wim Weren i sin bok *Windows on Jesus*. Han viste at konkordansbruken kan være givende, men den kan heller ikke gi oss noe endelig svar. Det virker åpenbart at «disse mine minste» i vår tekst er enhver som lider, og at vi må la det være helt åpent hvem de er.

Det er to problem i teksten som ikke er lett å løse, men som vi kan arbeide videre med. Det første gjelder hvilken plass troen har i vår tekst. Er dommen utelukkende basert på gjerninger? Her kan adressatgruppen være noe vi må ta hensyn til. Talen vår tekst inngår i holdes til disiplene, og da er troen forutsatt. I sin kommentar peker også Ulrich Luz på at alle i teksten, uavhengig av hva de dømmes til, tiltaler Menneskesønnen som «Herre». De dømt har ikke manglet tro. Blir ordene er talt til en allerede avgrenset krets? Det andre problemet er den sterke vekten på den

evige straff, enten den er tenkt som tilintetgjørelse eller en virkelig evigvarende straff. Dette er et trekk ved Matteus som for mange virker fremmedgjørende. Også her synes jeg Luz har et godt innspill i sin kommentar til evangeliet når han vil vektlegge at denne teksten i sitt vesen ikke er en skildring av den kommende dom, men en parenetisk, oppfordrende tekst. Hver gang Matteus kommer inn på dommen, skal han ha denne parenetiske hensikten, som er overordnet: Vi må også handle rett. Dette opphever ikke de harde ordene i Matteusevangeliet, men det kan være en meningsfull kontekst å sette dem inn i.

Åp 20:11-13

Åp 20, 11-13 opererer på samme måte som Matteus-teksten med todeling av menneskene ved dommen. Dette er blir mindre tydelig ved at leseteksten er kuttet før den ender. Vår tekst slutter egentlig med vers 15 «og den som ikke ble funnet innskrevet i livets bok, ble kastet i ildsjøen». Når man hører denne teksten lest opp frem til vers 13, vil det være noen løse tråder for den som hører på, hvis man ikke selv kan supplere det som mangler. Det er ingen grunn til å dekke over den skarpe dualismen som preger Åpenbaringsboken, og som heller ikke er fjern for Matteus. Historien skildres om en kamp mellom to makter, og konflikten mellom Johannes og menighetene i Lilleasia på den ene side og romermakten med dens keiserkult på den andre siden skildres i boken som en refleks av denne store kosmiske konflikten. Vår tekst er også ladet med apokalyptiske symboler som vi kjenner fra Daniels bok, særlig kapittel 7. De mange bøkene er bøker der alle menneskenes gjerninger er nedtegnet, mens boken som særlig fremheves er «en annen bok, som er Livets bok» (v. 12) inneholder navnene på dem som skal bo i Det nye Jerusalem. Det er en forskjell fra domscenen i Matteus, der Menneskesønnen er den som sitter på tronen og dømmer. I Åpenbaringsboken ser det ut som det er Gud selv, det er i hvert fall den tradisjonelle tolkningen. I Åpenbaringsbokens kontekst har dette ikke så stor betydning, siden Kristus ellers skildres som nærmest lik Gud i boken (Åp 5,6). Som den apokalyptiske tekst dette er, vektlegger den hva dommen innebærer for hele verdensforløpet. Det skjer en fullstendig nyskapning ved at himmel og jord 'flyktet' for Guds åsyn (v. 11), og i den nye verden har ikke døden noen makt.

Dette kommer eksplisitt fram i fortsettelsen som ikke leses, der «døden og dødsriket» (kanskje forstått som én størrelse) blir tilintetgjort (v. 14). Det er videre interessant at dommen her, som i Matteus, skildres som en dom der enhver blir dømt «etter sine gjerninger» (*kata ta erga auton*, v. 13). Også her tror jeg ordene er ment parenetisk, slik som i Matteus.

Det er flere temaer som går igjen i dagens tekster. Jeg vil fremheve to av dem. Det første er at Gud er nærværende, og til stede for dem som lider. I Jesaja-teksten uttrykt ved at hans bolig også er der. Han bor «med» dem. I Matteus-teksten er det uttrykt ved at Menneskesønnen identifiserer seg med de lidende, og slik oppfordrer oss alle til å hjelpe dem *her og nå*. Om vi går til resten av Matteus-evangeliet ser vi også en forbindelse mellom «de nedbøydes ånd» hos Jesaja og «de fattige i ånden» i Berprekenen. Saligprisningene i Bergprekenen er en parallelttekst til Jes 57,14-16. Det andre temaet jeg vil fremheve er at den endelige dommen også er en seier over døden. Her er det mulig å knytte sammen Jesaja-tekstens bruk av verbet «gi liv» med Åpenbaringsbokens ord om «Livets bok», og tilintetgjørelsen av døden og dødsriket. Utfordringen som ligger i å fremheve dette tema i en preken er at dommen også har en negativ side, som i Åpenbaringsboken uttrykkes ved begreper som «den annen død» og lignende. Jeg vil ikke forsøke å dekke over dette, men heller understreke hvor lite Det nye testamentet faktisk sier om etterlivet. Matteus bruker sitt kjent formelaktige uttrykk om «gråt og tenners gnidsel», som også er gått inn i dagligtalen, men noen mer utførlig åpenbaring om disse tingene (som vi kjenner fra mange utenombibelske kilder) finnes ikke. Det er derfor viktig å nærme seg dette med en visshet om at tekstene har et symbolspråk som vi ikke forstår fullt ut.

Salmeforslag

Sions vekter hever røsten – NoS 506

Da jeg trengte en neste – NoS 671

Gud når du til regnskap kaller – NoS 596

1. søndag i adventstiden

3. desember 2023

II Jes 61,1–3 Et nådens år med gjengjeld
Åp 5,1–5 Boken med de sju segl
Luk 4,16–22a Jesus står frem i Nasaret

Det er jo litt snodig at kyrkjeåret startar ei god stund før det årskiftet vi feirar på nyårsdagen. Kanskje skal vi ta det som ei utfordring til å gjere noko av det same fleire har fått tradisjonar på å gjere rundt nyttårstider? Altså å oppsummere året i våre meir eller stille sinn og tenke litt framover. Er det noko vi vil gjere annleis i det året som ligg føre oss? Har vi nokre mål for det nye året? Eg veit at fleire av oss skriv ned nokre av svara på slike spørsmål. Desse nedteikningane kan ein seinare ha for handa og lese det opp som ein slags programtale for livet framover i det nye året.

Denne søndagen er evangeliet rett og slett det som ofte blir kalla Jesu programtale: På heimstaden etter dåp, faste og freisting i ørkenen, går Jesus inn i ein synagoge og opnar skriftrullen han får i hendene. Han les opp nokre setningar frå profeten Jesaja. Deretter lukkar han bokrullen og seier etter ei kort pause: «I dag vart dette skriftordet oppfylt medan de hørde på.» Ei opning og ei lukking, nokre ord lese høgt til nokre menneske på ein gitt stad og deretter erklærer Jesus at orda har blitt oppfylt «i dag» medan de hørde på». Det heile er altså handlingsord, eit performativ, ord som «skaper det det nevner» som Grundtvig kallar det. Det er i prinsippet det same som skjer når ein dom blir forkynt i ein rettsal eller eit ekteskap blir erklært i ei kyrkje eller ein annan høveleg stad. Kriteriet på om ei slik talehandling er verkekräftig

og sann, er ikkje at den set ord på noko som var før, men at riktig person seier riktige ord til rette folk i riktig situasjon. Når talehandlinga er vellukka, er den altså i seg sjølv noko som etablerer eit skilje mellom det som før var og det som «i dag» har blitt verkeleg.

Opning og lukking

Jesus valde altså ut akkurat dette avsnittet frå eit langt profet-skrift. Kvifor starta han akkurat der og slutta der han slutta, mon tru? Det kan ein jo finne ut meir om ved å samanlikne evangelieteksten med det litt lengre utdraget frå den hebraiske grunnteksten som er første lesetekst denne dagen. At han starta talehandlinga med å påberope seg ei fullmakt, er jo ikkje så merkeleg. Jesus er «salva» og «sendt» av Anden og er altså etter dåpen og freistinga rett person til å tale og rope ut noko, ein med fullmakt til å forkynne evangeliet for dei fattige. Kva betyr det? I alle høve fire ting: «fangar skal få fridom og at blinde skal få sjå», det reier seg om å «setja undertrykte fri og ropa ut eit nådeår frå Herren». Store greier altså, kvar for seg, som Jesus påstår blei «oppfylt» mens forsamlinga høyrde på. Men der slutta også den aktualiserande opplesinga frå profetrullen. Jesus tar ikkje med orda om at den salva skal rope ut «ein hemnens dag frå vår Gud». Det, vil eg tru, seier i seg sjølv noko om kva evangeliet er: Ei god gåve og ikkje hemn og straff. Det vi utelet og ikkje seier, kan ofte vere vel så talande som det som blir sagt. Slik også her.

Appelsin i turbanen?

Noko av det Jesus lar vere å lese, er ord fleire av oss ikkje har merka oss før: At den salva skal gje dei sørgande «turban i staden for oske» vil eg tru kjem som ei overrasking for mange, ei gledeleg overrasking kanskje, slik som eldre danske kallar å få ein appelsin i turbanen. Men det er likevel litt uforståeleg. Dersom Jesus hadde tatt med også desse orda i programtalen sin, kunne ein lett tenke seg at turban også var blitt eit liturgisk plagg i kyrkjene.

Elles er det i seg sjølv interessant at den teksten Lukas gjengir som eit sitat frå Jesaja, ikkje er heilt identisk med den hebraiske teksten som vi finn i leseteksten henta frå Det gamle testamentet. For «blinde skal få sjå, for å setja undertrykte fri» er jo ikkje heilt

det same som å «ropa ut fridom for dei som er i fangenskap, og frigjeri for dei som er bundne». Lukas gjorde truleg bruk av den greske omsetjinga *Septuaginta* og andre tekstvariantar då han komponerte gjengav det Jesu las opp og forkynte i synagoga den dagen. Som alle tekstar, har også denne teksten ei historie. Det blir tydeleg når dei blir omsett, men er også mogleg å observere på grunn av at ord og omgrep også forandrar meining i takt med tida som går. Setningar og ord kan bli fylt og tømt for innhald. Nokre uttrykk har blitt uforståelege på grunn av språk- og samfunnsutviklinga. Som til dømes «frumselambi or fenaden» som det heitte i 1 Mos 4,4 i den norske bibelomsetjinga frå 1938. Andre ord og omgrep har blitt fylt, kanskje tilmed oppfylt, av nytt innhald. Kva tenker tilhøyrarar i 2023/2024 når dei høyrer ordet «fange» og «fangenskap»? På noko som er skapt etter at det første moderne fengselet vart opna, vil eg trur. Som den franske filosofen Michel Foucault har gjort utførleg greie for i ei av bøkene sine, har også institusjonen og omgrepet fengsel skifta karakter i løpet av historia.

Korleis kan desse orda om å sette fangar fri, frå Jesu programtale få meining i det som skal vere programtalen for kyrkja i 2023/24. Det må vi snakka meir om saman, både ut frå kva meining slike omgrep hadde i grunntekstane og kva som er behovet i dag. Dersom vi skal gjere det på ein meningsfull måte, kan vi ikkje halde fram med å synge slike underlege setningar som at «slaven får sin frihet, ufortjent» som det heiter i ein salme delvis bygd på denne programtalen (NoS 440). Ingen fortener eit liv i slaveri.

I dag

Dei sentrale orda i evangelieteksten for første søndag i advent i kyrkjeåret 2023/24 er heilt enkle og tilsynelatande lett forståelege, nemleg «i dag», (på gresk «sēmeron»): «I dag vart dette skriftordet oppfylt» seier Jesus. Og vi gjentek orda i ein ny situasjon. A seie «i dag» er å datere noko. Tekstar og ord som ikkje er daterte, blir svært raskt utdaterte. Det tidlause er i nær slekt med det meningslause. God kristen forkynning må, akkurat som eit viktig brev, vere datert og adressert til den eller dei det gjeld «i dag».

Ved å seie «i dag», blir også spørsmåla om det som før var og det som skal kome, altså historie og framtid, akutt viktig. Kyrkjias og verdas historie er i seg sjølve fulle av forteljingar om korleis noko blir opna og også lukka. George Eliot sin første roman, *Adam Bede*, opnar med ei skildring av ei ung kvinne, Dinah Morris, som forkynner evangeliet i ein engelsk landsby i 1799. Ho opnar talen med å sitere frå Jesu programtale og tenker tilbake på første gongen ho hørde desse orda:

The Spirit of the Lord is upon me, because he hath anointed me to preach the Gospel to the poor.' Jesus Christ spoke those words —he said he came to preach the Gospel to the poor. I don't know whether you ever thought about those words much ; but I will tell you when I remember first hearing them.

Det var ingen andre enn John Wesley, ein av stiftarane av metodistkyrkja, ho hadde høyrte den gongen. Romanen opnar altså med ein situasjon der det blant metodistane, er opning for at kvinner kan forkynne evangeliet. Den realistiske romanen blir avslutta med å fortelje at kongressen i metodistkyrkja nokre år etter hadde lukka moglegheita for at kvinner skulle forkynne offentleg. I dag, no, framstår i kvinneleg presteneste som noko sjølvsgagt, i alle høve i mange protestantiske kyrkjer. Men det er stadig grunn til, også i denne samanhengen, å be og synge om at «kirkens dører» skal bli opna og å gjere praktisk arbeid for å gjere og halde «døri høg» og «porten vid».

Effektivering og oppfylling

Ein programtale krev også innsats og arbeid for å ikkje berre bli tomme ord. Karen Blixens forteljing «Den udødelige Historie» opnar med å fortelje om den usympatiske handelsmannen Clay som då han blir sengeliggande med gikt, får ein kontorist til å lese for seg. Clay har berre lese rekneskapsbøker før. Den unge jøden Elishama har med ein heilt annan tekst: Ei oversetjing av ein skriferull frå den hebraiske bibelen han hadde med seg då han flykta frå pogromar i Polen. Elishama les frå Jesaja om at øydemarka skal blomstre, blindes auge skal bli opna og halte springe som ein hjort, altså frå Jes 35,1-7.

Clay som aldri har høyrte noko slikt før, spør om dette verkeleg har skjedd. Då opplesaren svarar at det har det ikkje, skjønner han ikkje heilt poenget med slike tekstar som er i ein heilt anna sjanger enn rekneskapsbøkene. Han spør vidare: «Er det noget Menneske, der foretager noget Skridt for at disse Ting skal bli effektueret?» Sjølv om Elishama nektar for dette også, ber likevel Clay om at han skal lese det heile om igjen. Og han kjem sjølv i tankar om han kjenner andre typar tekstar som kan opne opp for andre innsikter enn dei som står å lese i rekneskapsbøker: Historier og forteljingar, nemleg.

Blixens forteljing handlar om korleis forteljingar kan seie oss noko anna tørre fakta. Clays spørsmål er likevel godt: Er det nokon som gjer noko for at profetorda «skal bli effektueret» eller oppfylt? Det er kanskje noko av det som er utfordringa til dei som høyrer programtalen «i dag», altså kyrkjelyden?

Programtalen også som nyårsforsettforsett

Evangelieteksten om Jesu programtale i synagogen, er ei eksemplarisk skildring av kva kristen forkynning er og har vore gjennom tidene: Ein bibeltekst bli lesen etterfølgd av ei «aktualisering», nokre ord på folkemålet som gir og kanskje tilmed fyller orda med mening. Ord som også utfordrar dei som høyrer på. Kva er det særleg grunn til å leggje vekt på i kyrkjeårskiftet 2023/24? Det avheng jo av tilhøva og kva som er og blir presserande: Vi har jo Jesu eigne ord for at spørsmålet om fattige ikkje blir uaktuelt med det første. Også dei andre delane av programtalen byr i seg sjølv på tilstrekkeleg med utfordringar for menneske og kyrkjelydar i året som ligg framfor oss. Eg vil likevel slå eit slag for å arbeide meir med den siste setninga i programtalen: Om å «ropa ut eit nåde-år frå Herren». Både natur og menneske treng at visjonen om eit slikt jubelår, der naturen får kvile ut og menneske og dyr blir fristilt og frigjort. Kanskje er det å finne ut meir om dette jubelåret, om korleis eit nådeår kan arte seg i praksis, ei viktig utfordring for kyrkja og verden etter og i ei tid då alt levande på global basis har merka effekten av menneskeskapte klima- og naturødeleggingar: Avskoging, ekstremvær, sult og stadig nye flyktningekriser. Og sist men ikkje

minst: Finne ut korleis vi skal kunne vere med på å effektuere og oppfylle desse profetiske og evangeliske orda vi høyrer i evangeliet «i dag».

Salmar

Gjør døren høy – NoS 5

Underlege ting å sjå – NoS 13

Blomstre som en rosegård – NoS 10

Det er navnet ditt – NoS 434

Folkefrelsar, til oss kom – NoS 2

Mens frost og vintermørke rår – NoS 18

2. søndag i adventstiden

10. desember 2023

II Jes 65,17–19 Ny himmel og jord
1 Kor 15,50–57 Vi skal bli forvandlet
Luk 21,27–36 Guds rike er nær, våk og be

Innledning

Siden julaften i år faller på samme dag som 4.søndag i advent vil det være en svært kort adventstid. 2.søndag i advent er også helgen etter mange menigheter i Norge har feiret lysvåken og overnatting i kirken med barn. Jeg tenker derfor mange kirker fylles av en mere voksen forsamling denne adventssøndagen. Alle adventssøndagene dette året er pretekstene fra Lukas. Først fra Lukas fortelling om Jesus på sitt hjemsted Nasareth og hans programklæring der: «Herrens ånd er over meg for han har salvet meg, til å forkynne et godt budskap for fattige. Han har sendt meg for å rope ut at fanger skal få frihet og blinde få synet igjen, for å sette undertrykte fri og rope ut et nådens år fra Herren» første søndag i advent. Deretter vår søndag hvor Jesus forteller en lignelse til vennene sine etter at han har gått amok på tempelplassen og forutsett Jerusalems ødeleggelse. Hans siste lignelse i Lukas før han korsfestes og dør er en oppfordring om å være klar. Før den 3.søndag i advent, altså siste søndag før jul hvor det skal det prekes over Lukas 3 og fortellingen om Johannes døperen som forkynte omvendelse til folk som dro ut for å la seg døpe av ham i ørkenen.

Tekstene

2.søndag i advent har et sterkt håpstema. Leseteksten fra Jesaja 65 minner på mange vis om det som mange kan høre bli lest i gravferder fra Johannes åpenbaring: Jeg så en ny himmel og

en ny jord, se jeg skaper en ny himmel og en ny jord. Denne søndagen er det profetien og trøstesordene fra Jesaja til Israel: «Se, jeg skaper en ny himmel og en ny jord. Ingen skal minnes de første ting, ingen skal tenke på dem. ... Jeg vil fryde meg over Jerusalem, og glede meg over mitt folk. Aldri mer skal det høres gråt eller klageskrik i byen» vi hører.

Epistelteksten fra Paulus er også spesiell fordi den, i motsetning til teksten fra Jesaja ikke bare minner om, men faktisk er den samme som brukes i mange gravferder i kirken. Ordene som danner ordspillene gjentas; 3x forgiengelig(het), 4x uforgiengelig(het), 2x dødelig og udødelighet; de er veldig konkrete. Dette er ikke bare abstrakte ord uten betydning, det handler om oss, om kroppene våre som dør, men skal leve videre, i en verden hvor makta ikke ligger til døden, men til livet. Det er ikke døden vi venter på, men livet her og nå. Det er noe «allerede nå, men ennå ikke» over de ordene. føler jeg. Det er krevende å forholde seg til slik verden i dag er, med større motsetninger enn på mange år og med et svinnende håp å fortelle om til generasjoner som følger.

Prekenteeksten fra Lukas 21 slår på samme måte også inn allerede vid åpne dører for apokalyptikerne blant oss. Det er den rolige avslutningen etter raseriutbruddet på tempelplassen som blir fulgt av naturkatastrofene som følger av Menneskesønnens komme før vår prekenteekst tar det helt ned med lignelsen om fikentreet. Romernes ødeleggelse av tempelet har de som leste disse tekstene første gang mest sannsynlig opplevd selv. At himmel og jord ikke spiller på lag med menneskene som befolker jorda trenger man ikke være vitenskaps-interessert for å skjønne at har vært en del av virkeligheten vi hver dag har foran oss. Da gjenstår det bare håpet om den forløsende dommedag som kanskje er den letteste løsningen mange velger seg i møte med det vanskelige i Jesu forkynnelse. En interessant sidebemerkning i denne sammenheng er at fikentreet er et av få trær i Israel som ikke er eviggrønne. Hvorfor sier Jesus «alle andre trær»? Fikentreet er kjent som et tre som er et sikkert sommertegn slik Jesus beskriver. Hva er det vi kan lære av det? At vi skal være mer oppmerksomme? Her er det opplagt mye tolkningsmuligheter.

Jeg er ingen tilhenger av kreative tolkninger i lys av samtiden vi lever i av slike tekster for å gjøre det enklere for oss selv i håpet om paradiset. Men det er åpenbart at de som leste disse tekstene første gang har en annen opplevelse av tid enn det vi har i dag. Tekstene relaterer seg til forfatterens samtid, men også til menneskenes historie gjennom århundrer og årtusener med virkningshistorie og tolkninger av oss som har lest villet forstå. Til alle tider har vi forsøkt å tolke disse fortellingene slik at forløsningen og dommen er nær, i tid; og enda så har det gått tiår, århundrer og årtusener, og enda så har det ikke skjedd noe. Vi lever i 2023 og enda så leser vi disse ordene: Når dere ser dette skje, at Guds rike er nær».

At fikentreet faktisk får blader, at dette er tegnet på sommer. At vi av alle verdens tegn på endetid: atomkrig, naturødeleggelse, moralsk forfall, splittelse og hat blant mennesker på jorda, skal tolke at et tre får blader på sommeren som et håpstegn! For meg så blir dette den urokkelige sannheten i kristen livstolkning; at troen står seg som et håpsprosjekt også for fremtidige generasjoner. Det skal komme en ny sommer!

Og slik sett er det helt motsetningsfylt og kanskje helt og fullt paradoksalt at vi i vår absolutte selvtilfredshet over livets fortreffelighet opplever at vi når vi selv er på høyden av vår materielle lykke-stige synes det er vanskeligst å holde fast på troen på den gjenoppståtte Kristus Jesus. Er det kanskje nettopp det Jesus ber oss være oppmerksomme på?

Jesus sier: «Himmel og jord skal forgå, men mine ord skal aldri forgå»

Salmeforslag

Rydd vei for Herrens komme – NoS 9

1. og 2. vers – NoS 19

Jeg løfter opp – NoS 11

Gjør døren høy – NoS 5, vers 1 før og vers 6 lesningen av evangelieteksten istedenfor Hallelujavers

--

Solbarn, Jordbarn – NoS 26

Folkefrelser til oss kom – NoS 2

Da Herren kom til denne jord – NoS 433

Omtaler

«Gud» som moralsk målestokk

Espen Ottosen: *Uten Gud er alt tillatt. Det viktige og vanskelige ved å begrunne etikk.*

Oslo: Verbum 2023

Espen Ottosen har skrevet en interessant bok om det han med vekslende ordbruk kaller for etisk og moralsk relativisme, subjektivism, skepsis og nihilisme. Spørsmålet hans er, kort fortalt, om det finnes en objektiv grunn til å fordømme ting som slaveri, enkebrenning, rasediskriminering og folkemord (s. 13–15). Eksemplene har han valgt med omhu. Alt dette er ting som de fleste vil ta avstand fra og fordømme, uansett hva de ellers måtte mene og tro. Men har de en objektiv grunn til å gjøre det?

«Uten Gud er alt tillatt» er *fancy* tittel, men strengt tatt litt misvisende. Det er ingen som eksplisitt fremsetter eller argumenterer for tittelens påstand i denne boken, hverken Ottosen selv eller andre. Tittelen har Ottosen funnet som en implikasjon i Dostojevskis roman *Raskolnikov*. Når Ottosen bruker den, er den ment mere som et spørsmål, eller kanskje som en insinuasjon: er det ikke slik da dere, at hvis vi ikke tror på Gud, så blir alt tillatt?

Undertittelen treffer bedre, med fokus på hvordan etikk kan begrunnes, men heller ikke den er helt treffende. Ottosen forutsetter at det finnes en objektiv etikk, eller moralske absolutter, som han også kaller det (s. 7). Spørsmålet hans er ikke først og fremst hvordan dette kan begrunnes, men hvordan det

kan forklares. Han er mer opptatt av å vise at troen på en objektiv etikk forutsetter Gud, enn å begrunne at det finnes en objektiv etikk. I det følgende vil jeg sette ordet «Gud» i anførselstegn. Det gjør Ottosen ikke. Det skal jeg komme tilbake til.

Hva betyr «objektivt»?

Før jeg går nærmere inn på bokens innhold, er det viktig å være klar over at Ottosens fremstilling er preget av en påfallende mangel på presisjon. Vi har allerede sett det i Ottosens forsøk på å beskrive problemet: ord som relativisme, subjektivism, skepsis og nihilisme brukes om hverandre, selv om de ikke uten videre betyr det samme. Jeg for min del mener det er gode grunner til å være skeptisk til etiske og moralske påstander, med og uten «Gud,» uten at man dermed er nihilist. Ottosen er også skeptisk, men det er til etiske og moralske påstander uten «Gud.» Er vi skeptiske til etikk og moral med «Gud,» kan det ende i nihilisme.

Denne mangelen på presisjon er i alle fall et stykke på vei tilsiktet, som når Ottosen ikke vil skjelne mellom etikk og moral. Ottosen vil bruke disse to betegnelse synonymt, selv om han vet at «iblant» defineres etikk som teorier om hvordan vi bør leve, mens moral innebærer å drøfte konkrete handlingsvalg (s. 10). Det Ottosen her kaller for «iblant» er i virkeligheten en vanlig og velbegrunnet språkbruk i faglige sammenhenger. Når Ottosen velger å se bort fra det, blir både de etiske teoriene og handlingsvalgene kalt for «objektive,» uten at det blir klart om de er objektive i samme forstand og på samme måte, og om objektiviteten gjelder alle handlingsvalg eller bare noen. Dermed ser han også bort fra det velkjente faktum at folk kan være enige om konklusjonen (moralen), selv om de er uenige om begrunnelsen (etikken).

Ordet «objektiv» brukes side opp og side ned, men blir aldri presisert. Noen ganger er det en objektiv etikk Ottosen etterlyser, andre ganger en det objektiv moral, mens det andre ganger igjen er verdier, prinsipper, forpliktelser, begrunnelse og målestokker som er objektive. Alt ser ut til å være like objektivt og objektivt i samme forstand. Ottosen kan også kalle det objektive for en «moralsk fasit». Etikk og moral uten «Gud» er uten en moralsk

fasit (s. 46). Med dagens etiske og moralske utfordringer for øyet, ser leseren etterhvert spent fram til å få fasiten, med «Gud».

Svaret er subjektivt

Boken faller i fire deler. I den første delen presenterer Ottosen et knippe ateistiske forfattere som mener at det ikke finnes en objektiv etikk. Konsekvensen er at etikk bare blir en vilkårlig konvensjon. Alt er relativt, alt er subjektivt. Det leder over til del to, der Ottosen presenterer forfattere som mener at det finnes en objektiv etikk, men som vil begrunne det uten å henvise til «Gud». Ottosen synes alle argumentene er problematiske. Han er skeptisk og har dermed banet veien for det som for ham er hovedspørsmålet: er ikke «Gud» den eneste holdbare forklaringen på at det finnes en objektiv etikk, og er det ikke derfor slik at vi trenger «Gud» for å begrunne en objektiv etikk?

Den som tror at Ottosen i del tre så går videre til å redegjøre for alternativet—en objektiv etikk og moral med «Gud»—blir imidlertid skuffet. Vi får ikke «fasiten». Tankeutviklingen brytes av, og Ottosen bruker i stedet det ubesvarte spørsmålet etter en objektiv moral (som det nå heter) som argument for at det må finnes en «Gud» som garant for en slik moral. Gitt at det finnes en objektiv moral, må det også finnes en «Gud» (s. 164). Dette, som Ottosen selv kaller for et moralsk gudsargument (s. 8), blir dermed et av bokens hovedpoenger.

Så langt har Ottosen bare operert med et rent formalt gudsbegrep. Ordet «Gud» referer ikke til en bestemt gud eller en bestemt gudsforestilling. «Gud» er bare et annet ord for en moralsk målestokk utenfor mennesket (s. 7). I bokens fjerde del skifter Ottosen imidlertid perspektiv og inntar et spesifikt kristent standpunkt. Her tar han opp fire innvendinger som er blitt rettet mot å koble etikk til kristen tro. Kristendommen er blitt anklaget for å bekjempe viktige vestlige verdier, for å gjøre moral til noe tilfeldig, for å gjøre blind lydighet til et ideal, og for at gudstro i siste instans ikke utgjør noen reell forskjell.

Overgangen til den fjerde delen er altså igjen et sprang. Ottosen argumenterer heller ikke her for at kristendommens Gud må

være svaret på spørsmålet etter etikkens og moralens objektive «Gud.» Vi får ikke vite om, og eventuelt hvorfor, den som vil ha en objektiv moral (les: «fasiten») bør eller må være kristen. Vi får bare vite, «helt kort,» at Ottosen er kristen, og at han har holdt fast på troen fordi han opplever (!) at det kristne budskapet er troverdig og gir mening (s. 176). Spørsmålet etter en objektiv etikk ender altså med et ekstremt subjektivt svar.

En ubestemt «Gud»

Når jeg har valgt å sette ordet «Gud» i anførselstegn, er det altså fordi Ottosen gjennom bokens tre første deler argumenterer seg fram til sitt moralske gudsargument uten å si hva han mener med ordet «Gud.» «Gud» forblir ubestemt, et *X* som ikke betyr annet enn at når jeg sier at noe er objektivt sant, må det bety at jeg har en objektiv målestokk. Forutsetter jeg ikke at jeg har en objektiv målestokk, har jeg heller ikke grunn til å si at min etikk og moral er objektiv. På denne måten blir Ottosens moralske gudsargument en tautologi: troen på en objektiv etikk forutsetter troen på «Gud» som en objektiv målestokk. Ergo er en objektiv moral et argument for å tro på «Gud» – som en objektiv målestokk.

Det største problemet med Ottosens formale gudsbegrep er imidlertid ikke logikken, men at det uten et innholdsfylt gudsbegrep blir umulig å utvikle en innholdsfylt etikk. Med et innholdstomt gudsbegrep blir det opp til enhver å fylle gudsbegrepet etter eget forgodtbefinnende. Ottosens moralske gudsargument har samme bærekraft for kristne, muslimer, hinduer, buddhister, eller hva det nå enn måtte være. Enhver som tror på en «Gud,» uansett om det er med referanse til Jesus, Allah, Vishnu eller «det godes idé» (Platon), kan avvise subjektivismen med henvisning til at fasiten kommer fra «Gud» i betydningen: *min* Gud. Kaster vi et blikk på religionshistoriens verden, blir konklusjonen det motsatte av bokens tittel: «*Med* Gud er alt tillatt.»

Ottosen mener selvfølgelig ikke at alt er tillatt, men det er fordi han er kristen og har et kristent gudsbilde. Boken er i realiteten skrevet for menigheten, altså for de som allerede er kristne, og

som skal forsikres om at de trygt kan tro at de har den moralske fasiten i Bibelen. Derfor er det logisk nok at Ottosen i den siste, apologetiske delen vil tilbakevise innvendinger som kan rettes mot denne måten å tenke på. På hvilken måte og i hvilken utstrekning denne fasiten også—objektivt sett—kan gjøres gjeldende for den som ikke er kristen, drøfter Ottosen ikke.

Ottosen bestrider ikke at ateister også kan sette andres interesser foran sine egne, men han tviler på at de har en god grunn til å gjøre det. De er altruister uten grunn. Samtidig har Ottosen liten lyst til å overbevise dem om at altruismen deres er grunnløs, siden det kan få «uheldige konsekvenser.» De kristne vet altså noe de ikke-kristne ikke vet, men dette bør de kristne helst holde for seg selv, «ut fra en strategisk tenkning» (s. 171–172). En villfarelse som fører til moral er åpenbart bedre enn en sannhet som fører til umoral. Ottosen har sluppet katta ut av sekken, men regner kanskje med at det bare er kristne som leser denne boken.

Dette forholdet mellom det allmenne og det spesifikt kristne spiller en sentral rolle i bokens siste del, som for meg å se nok er den mest interessante. Ottosen vil slett ikke avskrive fornuftens rolle i kristen etikk, og han henviser mer til fornuft og følelser enn jeg har sett han har gjort før. Men han vil likevel ikke tillegge fornuften avgjørende vekt. Det avgjørende argumentet, eller fasiten, er i siste instans Bibelen. Jeg kan ikke gå inn på alle de stedene der forholdet mellom fornuften og Bibelen står til diskusjon, men nøyer meg med å peke på to viktige områder.

Er Gud umoralsk?

Den som vil bruke alt som sies om Gud i Bibelen som moralsk fasit, får selvfølgelig et problem med en rekke gammeltestamentlige tekster, der Gud ser ut til å opptre temmelig umoralsk. Ottosen vegrer seg imidlertid for å akseptere det. Å være kristen, innebærer å ha tillit til Bibelen. Å sortere mellom «akseptable» og «forkastelige» tekster i Bibelen er uoverkommelig for begrensede syndere, og kan oppfattes som et uttrykk for overmot (s. 210). Påstander om umoral i Bibelen kan dessuten springe ut av kritikkverdig bibeltolkning, fordommer og misforståelser, i alle fall i noen sammenhenger (s. 210).

Ottosen kan selvfølgelig ikke gå igjennom hele det bibelske materiale for å belyse dette, men velger en enkelt tekst, 5 Mos 7,1–2. I denne teksten sier Gud til Israel at når de går inn i Kanaans land, skal han drive ut en rekke folkeslag for dem. Israelittene skal beseire dem og ikke vise dem nåde. Israelsfolket blir altså «bedt av Gud om å utrydde andre folkeslag. Det er tilsynelatende en grusom befaling» (s. 211). Men altså bare tilsynelatende, for siden det er Gud som her befaler, må det jo være moralsk forsvarlig. Finnes det noen grunner til å mene det?

Ottosen peker på to grunner. For det første kan det jo være at Gud—i motsetning til oss—visste at dette var nødvendig for å unngå at Israelsfolket selv ble utryddet. Ottosen mener altså at hvis jeg må drepe en annen for å berge meg selv, da er det rimelig at den andre må bøte med livet, også når jeg er den angripende part og den andre strengt tatt bare forsvarer seg og sitt. Dessuten—og dette er det andre argumentet—kan det vel også være at Gud her bruker Israelsfolket til å straffe et annet folkeslag for deres store ondskap? Når bare fienden er ond nok, blir folkemord altså forståelig. Ottosen vil imidlertid ikke trekke alt for store vekslers på disse argumentene, så han føyer til at Gud «kan ha hatt moralsk holdbare grunner for sin befaling selv om det ikke nødvendigvis er enkelt å påvise dette fullt ut» (s. 211). Jeg synes jeg formelig hører at Gud puster lettet ut.

Israelittene er hverken de første eller de siste som har brukt «Gud» som begrunnelse for å gå til krig og utrydde andre folkeslag for å få nytt land. Det har skjedd over alt og til alle tider, og det skjer også i dag, ut fra forskjellige begreper om «Gud.» Det gamle testamentes Gud er ikke original i så henseende. For meg sier denne teksten ingen ting om Gud, men veldig mye om krig og okkupasjon i Guds navn. Det overrasker meg at Ottosen ikke ser hvor farlig denne tankegangen er. Israel får *carte blanche* til å okkupere andre folks land. Ottosen er imot folkemord, men ikke i bibelsk regi. Jeg tror det er mer overkommelig å sortere mellom akseptable og forkastelige tekster, enn å svelge Ottosens argumenter.

Det overrasker meg også at det i denne sammenhengen ikke faller Ottosen inn, at Jesus har sagt at du skal elske dine fiender og vende det andre kinnet til. Hvorfor er det ikke dette Gud ber Israelittene om? Er det fordi Gud ennå ikke er blitt kristnet? Noen få sider tidligere har Ottosen kritisert K.E. Løgstrup for ikke å ville lage etikk og moral av Jesu forkynnelse (s. 204). Selv om Ottosen tydeligvis ikke har skjønt Løgstrups poeng, kunne vi vel forventet at Ottosen selv hadde gjort i det minste er forsøk på å bruke Jesus i møte med den gammeltestamentlige krigsguden?

Forsvarer homofilt samliv

Det andre eksempelet jeg vil nevne er synet på homofilt samliv. Også her må leseren være forberedt på en overraskelse. Homofilt samliv er jo et tema som i de senere år er blitt selve lakmustesten på bibeltroskap i de sammenhengene der Ottosen hører hjemme. Ottosen referer da også til kristne som sier at de øyeblikkelig ville sagt ja til homofilt samliv, hadde det ikke vært for tydelige tekster i Bibelen (s. 214). Her har vi altså nok et eksempel på at bibeltekstene trumfer den moralske dømmekraften. Men hva mener Ottosen selv? Han mener at det er viktig å være lydig og følge Guds bud, men han forsvarer ikke blind lydighet. Vi må også bruke våre følelser og vår forstand (s. 215–218). Hva betyr det for synet på homofilt samliv?

Ottosen er selvfølgelig imot likekjønnet ekteskap. Men han vil skille mellom likekjønnet ekteskap og homofilt samliv. Selv om han avviser likekjønnet ekteskap, avviser han ikke at homofile skal kunne leve sammen «i trygghet uten hverken å bli hetset eller angrepet» (s. 78). Ottosen finner det derfor dypt problematisk at det er land som forbyr homofilt samliv (s. 55).

Det er mulig jeg ikke har fulgt godt nok med i timen, men jeg har ikke fått med meg at denne aksepten av homofilt samliv er gjengs i Norsk Luthersk Misjonssamband. Mange som ikke vanker i Misjonssambandet til daglig er nok i samme situasjon. Jeg håper derfor at Ottosen som informasjonsleder i Misjonssambandet sørger for at dette blir kjent i så brede kretser som mulig. Og så kan vi jo diskutere i rolige former om ikke samfunnets ekteskaps-

institusjon er en enkel og praktisk måte å ordne det slik at homofile får anledning til å leve sammen i trygghet. Noen offentlige rammer må jo til. Tiltak for å hindre at homofile blir hetset og angrepet kan være vanskeligere, men det vil nok hjelpe å ha Misjonssambandet med på laget.

Hva Ottosen mot denne bakgrunn vil gjøre med de bibeltekstene som utvetydig fordømmer homofilt samliv, sier han ikke, selv om det er dette spørsmålet om forholdet mellom bibeltekstene og den etiske og moralske dømmekraften som står til diskusjon. Her er det rimelig å forvente tydeligere svar.

Bibelen henviser oss ikke til Bibelen

Det har alltid undret meg, og det undrer meg også når jeg leser Ottosens bok, at den etiske tenkemåten i Det nye testamente ikke spiller noen rolle i konservative former for bibeltroskap. Kristen etikk blir gjort til et spørsmål om holde seg til Bibelens bud og regler, og la Bibelen trumfe den etisk og moralske dømmekraften. Men det står ikke noe sted i Bibelen at kristen etikk er å holde seg til Bibelens bud og regler.

Hverken Jesus eller Paulus hadde den Bibelen som vi har, eller vårt nytestamente, forståelig nok. Derfor er nytestamentlig etikk ikke en etikk der Bibelen er fasiten på våre etiske og moralske spørsmål. Hverken for Jesus eller for Paulus er det slik at vi skal hjelpe vår neste fordi det står i Bibelen. Begrunnelsen ligger i nestens nød og behov. Bibelen henviser oss ikke til Bibelen, men til vår neste. Vi skal, som Jesus, se vår nestes nød og høre vår nestes rop. Gud roper til oss, roper til alle mennesker gjennom vår nestes nød. Dét ropet hørte den barmhjertige samaritan, mens presten og levitten lukket øyne og ører, selv om de utvilsomt trodde på «Gud» (Luk 10,25–37).

Denne skapelsesteologiske grunntanken finner jeg for min del både i Det gamle og i Det nye testamente, og den gir en helt annen begrunnelse for nestekjærlighet enn det rent formale argumentet at det står i Bibelen. Denne innfallsvinkelen forklarer også hvorfor det er et allment krav at det du vil at andre skal gjøre mot deg, skal du gjøre mot dem (s. 148). Når Løgstrup argumenterer for at

dette er et allment krav, og ikke som Ottosen begrunner det med henvisning til Mat 7,12, da ligger Løgstrup langt tettere på Jesu forkynnelse og Det nye testamentes etikk enn det Ottosen gjør.

Jeg har stor respekt for at Ottosen har gitt seg i kast med relativismens og nihilismens problem, eller problemer. Det er viktige, men også vanskelig problemområder. Det hadde imidlertid vært en fordel om Ottosen hadde lest litt mindre av anglosaksiske ateister og litt mer av skandinaviske teologer som har arbeidet med denne tematikken.